

MASTEROPPGAVE

Emnekode:

MKL 310

Navn:

Nils Åge Aune og Silje Kristin Meisal

Når det ringer på døren og livet snus på hodet.

Hva slags kunnskap bruker presten når det overleveres et dødsbudskap?

Dato: 28. august 2022

Totalt antall sider:

Forord

På en av de første forelesningene i Masterstudiet i kunnskapsledelse lærte vi om taus kunnskap. Det ble en ahaopplevelse. Dette handlet jo om oss! Mye av det en prest gjør i sin arbeidshverdag er ensomt arbeid. Man bruker ferdigheter som er integrert i praksisen, og som sjeldent settes ord på.

Opplevelsen ble starten på en oppdagelsesferd i kunnskap, i nye måter å forstå kunnskap på. Det har vært svært givende. I løpet av nesten tre år som masterstudenter har vi blitt utfordret til å se på oss selv og på vår egen praksis med nye briller og kritiske øyne. Vi har med papers og masteroppgaven fått muligheten til å forske på både vår egen profesjon og organisasjon, men også fått innblikk i mange yrker og bedrifter. Dette har det vært et privilegium. Det har vært slitsomme og utfordrende perioder underveis når studier skulle kombineres med jobb og privatliv, men heldigvis har det vært mest utviklende, morsomt og lærerikt. Å skrive masteroppgaven har vært den mest arbeidskrevende delen av studiet, men også noe av det mest givende. Dette har gitt oss fornyet innsikt i egen praksis, et nytt begrepsapparat og muligheter for egen utvikling. Vi håper det også kan gi innspill til utvikling av organisasjonen vi har vår bakgrunn i; Den norske kirke.

Det føles som en lang reise det vi har vært med på siden vi møtte opp på første samling i januar 2020. Vi har vært igjennom en pandemi i løpet av den tiden studiet har vart. Dette har satt sine begrensninger ved at vi også har møtt våre lærere og medstudenter på skjerm. Samtidig har dette utfordret oss til å se utover begrensninger i rammebetingelser og gjøre det beste ut av en utfordrende situasjon. Dette har i seg selv vært god læring. Det er jo dette hverdagslivet som leder handler om: Å skape gode prosesser og samhandling med medarbeidere med de ressurser og rammebetingelser som til enhver tid er til rådighet.

Ikke minst har vi blitt kjent med mange dyktige medstudenter og lærere i løpet av disse 2-3 årene. Nettverk har blitt bygd og nye bekjentskaper utviklet. Vi har hatt det morsomt! Vi har oppdaget at selv om vi har vært studenter med ulik bakgrunn og yrke, er mange av lederutfordringene de samme, og at verden er full av dyktige, kloke og spennende mennesker.

Avslutningsvis ønsker vi å rette en takk både til våre medstudenter og lærere for en inspirerende tid, til Knut Arne Hovdal for god veiledning på masteroppgaven og til vår arbeidsgiver som har gitt oss mulighet til å bruke deler av arbeidstiden til studier.

Trondheim 28. august 2022: **Silje Kristin Meisal og Nils Åge Aune**

Sammendrag

Denne studien fokuserer på prester i Den norske kirke og hva slags kunnskap de bruker når de skal overlevere et dødsbudskap.

Vi har ønsket å bidra til å øke forståelsen av hva som skal til for å løse et så komplekst oppdrag som det å overbringe et dødsbudskap er. Vi har utforsket hvilke faktorer som påvirker møtet mellom prest og pårørende og hvilken kunnskap som brukes for å løse oppdraget. Det tror vi kan bidra til å utvikle praksisen i Den norske kirke.

Som problemstilling har vi valgt *Hva slags kunnskap bruker presten når det overleveres et dødsbudskap?*

Vi har dybdeintervjuet 5 prester om deres praksis, og gjennom deres fortellinger sett hvordan oppdragene har blitt løst.

De empiriske funnene vår viser at prestens forståelse av egen rolle og konteksten det skjer i påvirker møtet med de pårørende i sterk grad. Videre viser studien at presten bruker kroppsliggjort kunnskap og erfaring for å løse oppdraget, og at ord som se, kjenne etter, ryggmargsrefleks og erfaringsbasert kunnskap er en viktig del av hvordan prestene beskriver det å løse oppdraget.

Gjennom studien har vi også sett at erfaringsdeling, medvandring og veiledning kan bidra til å utvikle Den norske kirkes praksis på dette området..

INNHOLDSFORTEGNELSE

Forord	1
Sammendrag	2
Innholdsfortegnelse	3
1. INNLEDNING	6
1.1. Problemstilling	7
1.2. Oppgavens oppbygning	7
2. BAKGRUNN OG SAMMENHENG	9
2.1. Kontekstuelle forhold	9
2.1.1. Et historisk blikk	9
2.1.2. Samfunnsoppdraget og samfunnets forventning til kirka i forbindelse med sorg og død	10
2.1.3. Mandatet til å gå med dødsbudskap	10
2.1.4. Organisering av oppdraget	11
2.1.5. Oppdragets kunnskapsfundament	11
2.2. Fra forskningsfeltet	12
2.2.1. Kontakt med fagmiljøene	12
2.2.2. Relevant forskning og litteratur på området	12
2.2.3. Inspirasjonskilde for masteren	14
2.3. Vårt ønske om å utvikle praksisen	14
3. METODE	15
3.1. Vitenskapsteoretisk ståsted	15
3.2. Metodiske valg	16
3.2.1. Intervju som metode	17
3.2.2. Det semistrukturerte intervju	17
3.2.3. Våre intervju spørsmål	18
3.2.4. Utvalget av respondenter	18
3.2.5. Gjennomføring av intervjuene	19
3.2.6. Transkribering og bearbeiding	19
3.3. Koding / sortering og analyse	20
3.4. En empiridrevet oppgave	23
3.5. Forskningsetiske refleksjoner	23
3.6. Kvalitet på studien	23
3.7. Forskning på egen organisasjon	24
4. PRESTENES FORTELLINGER	26
5. TEORI	39
5.1. Kunnskap	39
5.1.1. Fra filosofien	39

5.1.2. To hovedperspektiver på kunnskap	40
5.1.3. Den reflekterende praktiker	41
5.1.4. Taus kunnskap og hvordan dele den	42
5.1.5. Den tredje vei - kan vi stole på vår magesfølelse?	44
5.1.6. Eksperters læring	45
5.2. Rolleteori	46
5.2.1. Teoretisk bakgrunn	46
5.2.2. Presterollen	47
5.2.3. Ritualets forsterkende kraft	48
5.3. Kontekst	49
5.3.1. Hva er kontekst?	49
5.3.2. Tillit - et relasjonelt fenomen	51
5.3.3. Symbol - et ikkespråklig tegn som bærer med seg mening	52
6. ANALYSE – SORTERING AV EMPIRI	53
6.1. Kunnskap	53
6.1.1. Erfaring	54
6.1.2. Ryggmargsrefleks	55
6.2. Rolle	56
6.2.1. Prestens forståelse av egen rolle	57
6.3. Kontekst	60
6.3.1. Tid og sted	61
6.3.2. Politi og kriseteam – samhandling med offentlige aktører	62
6.3.3. Andres forståelse av presterollen	63
6.4. Erfaringsdeling og etterspørsel av prestenes kompetanse	66
6.4.1. Hva gjør kollegaene?	66
6.4.2. Etterspørres prestenes kunnskap og erfaring?	67
6.5. Oppsummering	68
7. DRØFTING	70
7.1. Innledning	
7.1.1. En viktig oppdagelse og et forsvar for drøftingens rekkefølge	70
7.2. Presterollen - en driver for prestens handlinger	71
7.2.1. Sterk bevissthet om egen rolle - det konstituerende ritualet	71
7.2.2. En mangfoldig rolle	72
7.2.3. Omsorgselementet som ideal	74
7.2.4. Presten som grenselos mellom liv og død	75
7.2.5. Rolletvetydighet	76
7.3. Konteksten	77
7.3.1. Presten og dødsbudet som kontekstbryter og konstituerende for ny kontekst	77
7.3.2. Pårørendes forståelse av presterollen - en del av den kulturelle konteksten	80
7.3.3. Tillit som bærende i det gode møtet mellom prest og pårørende	81
7.3.4. Presten som symbol for døden og for tillit	82

7.3.5. Når rolleforståelsene ikke samsvarer	83
7.4. Hvilken kunnskap bruker presten?	84
7.4.1. Objektiv kunnskap - rutiner og sjekklister som ikke anvendes	84
7.4.2. Erfaring og ryggmargsrefleks - prestens primære redskap	85
7.4.3. Presten som den reflekterende praktiker	88
7.4.4. Den tauske kunnskapen som den primære kunnskapsform hos presten	89
7.5. Hvordan kan Den norske kirke styrke praksisen?	90
7.5.1. Mesterlære som pedagogisk metode	90
7.5.2. Praksisfellesskap	91
8. OPPSUMMERING	93
8.1. Dette fant vi ut	93
8.2. Dette skulle vi også gjerne ha forsket på	95
8.2.1. Etterspørres prestenes kunnskap og erfaring?	96
8.2.2. HMS- perspektivet	96
8.2.3. Kjønnsperspektivet	97
8.2.4. Tverrfaglig samarbeid.	98
9. LITTERATURLISTE	99
VEDLEGG	
Vedlegg 1: Meldeskjema til NSD	103
Vedlegg 2: Vurdering fra NSD	107
Vedlegg 3: Samtykkeskjema	109

1. INNLEDNING

Det er det mest forferdelige dødsbudet jeg har gått med. Det var en totalsituasjon. Jeg var så utrolig naiv og dum at jeg hadde vakt mens jeg var på konfirmantleir. Jeg hadde akkurat lagt meg ned på etter en krevende dag med konfirmantene, jeg lå til og med på et rom for å holde ro, så ringer politiet. Jeg må ut i dødsbud. En ung mann hadde lagt seg på toglinja og blitt kuttet i småbiter av toget. Da var det sånn at politiet tilbød seg å være med.

En del av å være prest i Den norske kirke er å overlevere dødsbudskap ved brå og uventet død. Vi som skriver denne masteroppgaven er begge prester, og har til sammen 42 års erfaring, også med å gå med dødsbudskap. Vi vet at likevel er hver fortelling ny, og hvert dødsbudskap som skal overleveres kaster oss inn i noe ukjent. Det er umulig å forutsi hvordan det neste oppdraget blir, vi erfarer at dette er noe man aldri blir utlært på.

Man lager kaos i orden, for så å forsøke være den som skaper orden i kaos for de pårørende. Erfaringene og minnene fra mange slike oppdrag sitter i dypt, samtidig som det ettersom tiden går er mange som blir mer diffuse minner. Noen øyeblikk og mennesker glemmer man likevel aldri.

Tjenesten med å gå med dødsbudskap er på mange måter et oppdrag på siden av prestens arbeidshverdag. Den kommer i tillegg til hverdagsjobben, og fungerer i 2022 som en vaktordning som kommer utenpå resten av prestens tjeneste.

Vi har vært nysgjerrige på hvordan det egentlig er mulig at dette går bra. Og: Hvordan vet vi at det går bra? Hvordan håndterer vi disse situasjonene som er så vidt forskjellige fra gang til gang, som er så dramatiske og som snur livet til menneskene vi møter på hodet? Hvor får vi kunnskap og kompetanse til å gjøre dette? Hva skjer med presten selv i en slik situasjon? Hva spiller inn og blir avgjørende for om dette blir et godt eller et dårlig møte med de pårørende?

5 presters fortellinger om sin praksis står i sentrum for denne oppgaven, og vi ønsker at dette skal være en empiridrevet oppgave. Det er prestenes egne fortellinger som er drivende både for oppgavens innhold og for dens struktur. Vi setter prestene og deres opplevelser i sentrum, det er deres egne fortellinger som bringer oss på innsiden av hva det vil si å skulle overbringe et dødsbudskap. Vi har stilt åpne og få spørsmål, for i så liten grad som mulig å påvirke hva de bringer fram av opplevelser og fortellinger.

Vi har formulert følgende problemstilling for å kunne gi oss svar på det vi leter etter:

1.1. Problemstilling

Hva slags kunnskap bruker presten når det overleveres et dødsbudskap?

For å bedre kunne svare utfyllende på spørsmålet laget vi etter hvert følgende fire forskningsspørsmål:

1. Hvilken rolle spiller erfaringsbasert og taus kunnskap når presten skal overlevere et dødsbudskap?
2. Hvilken rolleforståelse har prestene med seg når et dødsbudskap skal overleveres?
3. Hva har konteksten å si for møtet mellom prest og pårørende?

Ved hjelp av et fjerde forskningsspørsmål ønsker vi også å se på hvordan våre funn kan styrke praksisen rundt dødsbudskap:

4. På hvilken måte kan organisasjonen Den norske kirke bidra til at prester kan ha best mulig forutsetning for å utføre oppgaven med å overbringe dødsbudskap?

1.2. Oppgavens oppbygning

Å gå med dødsbudskap er en praksis de færreste mennesker har innsikt i, og som kanskje vil framstå både som noe fremmed, men også som noe spennende. Etter et innledende kapittel 1 har vi derfor valgt å kaste et blikk bakover for å belyse praksisen både inn i en kirkefaglig, historisk og samfunnsmessig sammenheng i kapittel 2. Her vil vi si noe om hvordan praksisen har blitt til, og gjøre rede for forskning som allerede er gjort på området.

Oppgaven er empiridrevet. Metoden vi gjør rede for i kapittel 3 har derfor blitt valgt for best å kunne svare på det dette og på problemstillingen vår.

Med dette som utgangspunkt velger vi å la prestenes fortellinger være førende for valg av innfallsvinkler og struktur gjennom hele oppgaven. Prestenes fortellinger gjengis derfor i kapittel 4, slik at de komme forholdsvis tidlig i oppgaven, og «klinger med» i den videre lesningen. Vi velger å plassere teorikapittelet som et kapittel 5 etter at det begynner å avtegne seg hvilke teoretiske perspektiver vi ser vi trenger å belyse som følge av fortellingene.

Prestenes fortellinger systematiseres i et analysekapittel 6. Forskningsspørsmålene over blir så valgt som en følge av de temaene som avtegner seg under sorteringen av empirien og analysen. Leseren vil se at forskningsspørsmålene korresponderer med temaene både i analysekapitlet, teorikapitlet og drøftingskapitlet, kapittel 7.

På denne måten mener vi å ha en struktur på oppgaven som tar hensyn til det empiridrevne utgangspunktet.

2. BAKGRUNN OG SAMMENHENG

Før vi gjør rede for hvordan vi vil arbeide med masteroppgaven i metodekapittelet, ønsker vi å kaste et blikk bakover og gi en oversikt over hvordan ordningen med at prester går med dødsbudskap har oppstått, og på forskningen som allerede er gjort på dette feltet. Slik vil vi gjøre klart for leseren hvilken plattform oppgaven står på, og i hvilken sammenheng den står i. Vi vil også kort gjøre rede for inspirasjonsfaktorer i arbeidet vårt med oppgaven.

2.1. Kontekstuelle forhold

I det en nyutdannet prest begynner sin tjeneste i Den norske kirke, venter også en turnus med beredskapsvakt. Dette er én ukes lange vakter, ettermiddag og natt på hverdager, og døgnet rundt i helgene, og innebærer å gå med dødsbudskap, oppdrag som i de aller fleste tilfeller er rekvirert av politiet. Oppdraget er å overbringe beskjed til pårørende ved plutselig og brå død til befolkningen enten de er kirkemedlemmer eller ikke.

2.1.1. Et historisk blikk

Det finnes ikke opptegninger som gjør rede for når ordningen startet, den synes å ha vært en sedvane fra gammelt av (Kulø, 2006, s. 6). Oppgaven har ikke sitt utspring i det som har vært ansett som prestens indrekirkelige oppgaver, men i det som kirken gjør for storsamfunnet. Norge har opp til nyere tid har vært et samfunn preget av en kristen trosmessig homogenitet hvor de fleste innbyggere har hatt et forhold til kirken gjennom medlemskap i statskirken. Presten har vært en sentral person i lokalsamfunnet, og har vært den personen i samfunnet som har blitt assosiert med død, vært seremonimester ved død, vært den som har erfaring med å håndtere den siste avskjed, deltatt ved syninger og tatt vare på pårørende i livskriser (Kulø, 2006, s. 6). Praksisen med å formidle dødsbudskap har slik blitt sett på som en del av prestens mange funksjoner knyttet til dødsfall. Praksisen har dessuten vært en del av det som kirkemedlemmene kunne forvente av presten sin. Behovet for trøstende ord er stor når noen brått blir revet bort, og presten har vært sett på som den offentlige personen som best kunne forventes å være den som ga støtte og trøst. Praksisen med at prester går med dødsbudskap har dermed vært preget av en gjensidig forståelse og forventning mellom prest og folk om at dette har vært en viktig presteoppgave.

2.1.2. Samfunnsoppdraget og samfunnets forventning til kirka i forbindelse med sorg og død

Helt opp til nyere tid har ordningen med å gå med dødsbudskap ikke vært nedfelt noe sted som et formelt ansvar presten har. Praksisen med at prester går med dødsbudskap ses på som en del av kirkens samfunnsoppdrag. Det ligger en forventning i storsamfunnet og hos myndighetene om at kirka stiller opp ved sorg og krise. I tillegg til praksisen med dødsbudskap, kommer dette også til uttrykk ved at kirka ofte har en representasjon i de kommunale kriseteamene, enten som fast medlem eller ad hoc når situasjonen krever det. Når nasjonale katastrofer rammer betraktes kirka som en viktig aktør for å hjelpe befolkningen gjennom krisen. Dette var tydelig etter 22. Juli 2011 da terrorhandlingene i regjeringkvartalet og på Utøya rammet Norge. Kirka sto for minnemarkeringer i stort antall både lokalt og nasjonalt i forbindelse med denne hendelsen. Vi så noe av det samme igjen da pridedemarkeringen i Oslo i juni 2022 måtte avlyses på grunn av et terrorangrep, og en sørgegudstjeneste fra Oslo domkirke ble sendt på både TV og radio.

2.1.3. Mandatet til å gå med dødsbudskap

I eldre norsk kirkerettslig litteratur er det heller ikke nedfelt at presten har ansvaret for å overbringe dødsbudskap. Ordningene for gravferd og omsorg for dødende var i statskirkens tid vedtatt med Kongelig resolusjon, men ingen av dem nevner formidling av dødsbudskap som en av prestens oppgaver. Det er grunn til å tro at praksisen etter hvert som den vokste fram ble sett på som en del av prestens sjelesørgeriske oppdrag (Kulø, 2006, s. 7).

Så sent som i 1990 fastslo Justis- og politidepartementet (Rundskriv V-10/90 og G-50/90) at det er politiet som har det formelle ansvaret for at varsling til pårørende ved dødsfall ved ulykker, katastrofer og kriminelle handlinger blir utført. Det fastslås samtidig at politiet kan overlate selve formidlingen av dødsbudskapet til andre, og at politiet har ansvaret for formidlingen av oppdraget til lokal prest. Ansvaret for at oppdraget blir utført ligger hos politiet, men oppdraget kan altså utføres av presten på oppdrag av politiet.

Parallelt med at Justis- og politidepartementet la ansvaret for overlevering av dødsbudskap til politiet, formaliserte Kirke – og kulturdepartementet at ordningen med dødsbudskap skal være en av prestens tjenestemessige oppgaver. I 1996 nedfeller derfor departementet at å gå med dødsbudskap er en av prestens «må»- oppgaver (tjenesteordning for menighetsprest,

1996, §2). Det er grunn til å tro at det har vært diskusjoner internt i departementet om hvor vidt punktet skulle inn i Tjenesteordning for Menighetsprest. Kulø (2006) påpeker at i forarbeidene til tjenesteordningen var punktet om dødsbudskap ikke tatt med, men kom inn, sannsynligvis i forbindelse med at høringen ble utført (Kulø, 2006, s 8).

2.1.4. Organisering av oppdraget

Mens det tidligere ikke fantes noen fordeling mellom prestene om når en prest kunne utkalles til å gå med et dødsbudskap, har ordningen de siste årene blitt profesjonalisert med etablering av godtgjøringer og rammebetingelser. Belastningen fordeles nå ved at prostene fordeler beredskapen mellom prestene. Det er med andre ord slutt på at presten kan kontaktes til alle døgnets tider for å overbringe dødsbudskap. Ordningen er nå nedfelt i prestenes beredskapsavtale (Særavtale om beredskap, 2018) som regulerer tjenesteområde, beredskapstid, godtgjøringer med videre. Dette har også lettet politiets kommunikasjon med preste-tjenesten når bistand med varsling er ønskelig.

2.1.5. Oppdragets kunnskapsfundament

I tillegg til at det er nedfelt i Tjenesteordning for menighetsprest at presten plikter å utføre oppdrag knyttet til å overbringe dødsbudskap, er det særlig to dokumenter som gir retningslinjer for praksisen. Det ene er HMS-rutinen ved dødsbudskap (HMS-rutiner ved dødsbud, 2019). Den har prestens sikkerhet som fokus. Rutinen nedfeller at alle som skal delta i beredskapsordningen skal ha gjennomført en opplæring, av sikkerhetsmessige årsaker. Opplæringen skal skje i samarbeid med politiet. Sikkerhetsrutinene skal repeteres årlig. Det beskrives også rutiner om hvordan presten skal forberede seg på oppdraget, hva som skal skje ved særlig vanskelige situasjoner, og hvordan varslingen skal følges opp i etterkant. I tillegg til HMS-rutinen finnes også en såkalt "sjekkliste" som går på den konkrete oppgaveutførelsen, og er å forstå som en "how-to-do"-liste eller en manual (Sjekkliste ved dødsbud, 2020).

Vi ser at dokumentene som danner kunnskapsbasen for praksisen med dødsbudskap har en strukturell innfallsvinkel, et begrep vi kommer tilbake til senere i denne oppgaven. De er utformet på en måte som pretenderer kontekst- uavhengighet og er ment å være en gitt

kunnskap som skal kunne overleveres til nye prester om hvordan dødsbudskap skal formidles.

2.2. Fra forskningsfeltet

En del av det tidlige arbeidet med denne masteroppgaven har også vært å innhente relevant kunnskap fra forskningsfeltet som vi kunne støtte oss på. Er dette et tema som tidligere er behandlet i masteroppgaver, i tidsskrifter, lærebøker eller i annen forskning?

2.2.1. Kontakt med fagmiljøene

Da vi tok fatt på masteroppgaven henvendte vi oss til læresteder som tilbyr kirkelig utdanning i praktisk teologi, Menighetsfakultetet, VID vitenskapelige høyskole og Teologisk fakultet. Vi ga en kort beskrivelse av oppgavens formål og etterspurte om de hadde innsikt i relevant forskning og praksis på området. Dette er læresteder som alle utdanner prester og som underviser om sorgarbeid og formidling av dødsbudskap. Vi fikk mye positiv respons på vårt prosjekt. Det var "kjærkomment", "spennende" og "viktig", men det var "dessverre gjort svært lite på området". Få av de vitenskapelig ansatte kunne bidra hverken med egen eller andres forskning. De beklaget, men kunne ikke hjelpe så mye, og henviste også til hverandre. Den som kunne hjelpe oss mest var en av de ansatte på Teologisk fakultet på Universitetet i Oslo. Han underviser kommende prester blant annet i dødsbudskap, og gav oss gode tips til litteratur. Allikevel måtte også han innrømme at det meste av hans undervisning om dødsbudskap var basert på praksis og på praktiske øvelser og rollespill.

2.2.2. Relevant forskning og litteratur på området

I tillegg til å kontakte fagmiljøene har vi gjort søk i relevante databaser. Dette ga lite resultat, men vi fant noe. Delvis gjennom tipsene fra fagmiljø og delvis gjennom disse søkene fant vi noe som kunne hjelpe oss i prosessen, og vi redegjør under for funnene som blir gjort nytte av i oppgaven.

I en teologisk spesialoppgave fra 2006 som vi allerede har vist til (Kulø 2006) settes det søkelys på prestenes egne fortellinger fra praksisen med dødsbudskap og deres egen rolle i dette arbeidet. Spesialoppgaven fokuserer også på hvordan presten utfører oppdraget teknisk

sett. Undersøkelsen legger vekt på de teologiske motivasjonene presten måtte ha for å gå med dødsbudskap, om hvor vidt det er riktig at en prest skal gjøre disse oppgavene både med hensyn til livssynspluraliteten i samfunnet og om dette kan anses som en oppgave presten bør befatte seg med (Kulø, 2006, s. 63). Undersøkelsen viser at prestene opplever å ha en teologisk og sjelesørgerisk motivasjon for å utføre disse oppdragene, men at de også er seg bevisst at de gjør dette som en del av kirkens samfunnsoppdrag, og at det også kunne vært andre som kunne ha utført oppdraget. Erfaring med sorg og død gir presten en opplevelse av å ha kompetanse på å formidle dødsbudskap, selv om undersøkelsen viser at det er lite forberedelse til oppgaven gjennom presteutdanningen (Kulø, 2006, s. 30). Undersøkelsen viser at oppdraget oppleves som komplekst, og at mange prester for eksempel er opptatt av å være tilgjengelig etter at dødsbudskapet er formidlet (Kulø, 2006, s. 27). Undersøkelsen beskriver videre politiet som gode samarbeidspartnere, og at dette har bedret seg med årene (Kulø, 2006, s. 54).

I sin bok *Bud Bærer* setter Kjetil Stabrun (2014) søkelyset på flere sider ved dødsbudskap og samtaler ved brå død. Perspektivet veksler mellom et pårørende- og hjelperperspektiv i boken. Forfatterens erfaring er at “budskapet var det som bar” (Stabrun, 2014, s. 9).

Oppdraget og mandatet er med andre ord den faktoren som bærer både den som hjelper og de pårørende gjennom situasjonen. Boken formidler erfaringer, men også hvilken kompetanse hjelperen må besitte for å kunne gjennomføre oppdraget. En del av denne kompetansen handler om å ha mot til å være hos den pårørende uten å kunne lindre smerten, sammen med å være løsningsorientert når det ikke er andre muligheter enn å ta tapet inn over seg.

I en kvantitativ undersøkelse fra 2020 undersøkes den emosjonelle belastningen presten utsettes for i situasjonen med å overbringe dødsbudskap (Løkkeberg og Oterholt 2020). Undersøkelsen fokuserer på temaene forberedelse, formidling av budskapet, emosjonelle reaksjoner og bearbeiding (Løkkeberg og Oterholt, 2020, s. 1). Undersøkelsen viser at formidling av dødsbudskap er en emosjonelt krevende oppgave for presten, samtidig oppleves den som meningsfull og som en oppgave presten opplever å ha kompetanse til å utføre (Løkkeberg og Oterholt, 2020, s. 12). Det viser seg at prester utvikler en kombinasjon av distanse fra situasjonen samtidig med sterkt nærvær for å motvirke emosjonelle langtidsbelastninger (Løkkeberg og Oterholt, 2020, s. 14). Undersøkelsen viser videre at prestene utvikler egne rutiner og måter å utføre oppdraget på, og forholder seg i mindre grad til sjekklister og rutiner fra kirken (Løkkeberg og Oterholt, 2020, s. 13). Det er også en

mangel på organisasjonsmessig oppfølging av prestene som må stå i krevende oppdrag (Løkkeberg og Oterholt, 2020, s. 14).

2.2.3. Inspirasjonskilde for masteren

Tidlig i MKL-studiet ble vi gjort oppmerksom på en masteroppgave skrevet av to innsatsledere i politiet. Som MKL-studenter benyttet de anledning til, i likhet med oss, å forske på egen organisasjon og eget yrke. Deres master, levert våren 2012, har problemstillingen "hva slags kunnskap bruker innsatslederen i sin ledelse av krevende oppdrag?". Vi lot oss fascinere av inngangen de hadde til empirien, og ønsket om å finne ut hva som skjer med yrkesutøveren i svært krevende situasjoner. Deres beskrivelser av svært dramatiske og uforutsigbare oppdrag har likhetstrekk med de sammensatte og komplekse utfordringene presten står overfor når et dødsbudskap skal formidles. Våre masteroppgaver skiller seg allikevel fra hverandre blant annet ved at de i større grad enn oss går inn med et blikk for ledelse, og ved at vi utforsker hva rolleforståelse og kontekst har å si i disse dramatiske situasjonene.

2.3. Vårt ønske om å utvikle praksisen

Masterstudiet i kunnskapsledelse har utvidet kunnskapsbegrepet vårt. Vi tror det vi har lært gjennom studiet er egnet til å videreutvikle praksisen med dødsbudskap i kirken. Som vi allerede har nevnt, er kunnskapsbasen knyttet til praksisen med dødsbudskap av strukturell art. Det må sies at det ikke er noen grunn til å undervurdere manualer og "how-to-do"-lister, heller ikke i en sammenheng der dødsbudskap skal formidles. Disse er nyttige hjelpemidler for å utføre den komplekse oppgaven som det å formidle et dødsbudskap er. Det vi imidlertid ønsker å bidra til i det følgende er å utvide forståelsen av hva kunnskap er også i denne sammenhengen. Vi ønsker å bringe inn et prosessuelt og praksisbasert kunnskapssyn for å øke forståelsen av hva som skal til for å løse et så komplekst oppdrag som det prestene gjør når de overleverer et dødsbudskap, noe vi skal komme grundig tilbake til i det følgende. Det tror vi i sin tur kan bidra til å gi innspill til utvikling av praksisen i Den norske kirke.

3. METODE

Da vi begynte å arbeide med dette prosjektet var utgangspunktet vårt en nysgjerrighet på presters håndtering av arbeidsoppgaven med å formidle et dødsbudskap. Selve problemstillingen, og hva vi ønsket å finne ut sto ennå for oss som noe vagt. Dette er en oppgave som har blitt til underveis.

I dette kapittelet vil vi gjøre rede for forskningsprosessen vår og de metodiske veivalg vi har gjort underveis for å kunne besvare problemstillingen. I arbeidet vårt har vi forsøkt å beskrive én av oppgavene knyttet til presteyrket, nemlig oppgaven med å formidle dødsbudskap. Som vi har sett, oppdaget vi at det fantes lite forskning på temaet prester og dødsbudskap, og ønsker med vår oppgave å bidra til en større forståelse, og forhåpentligvis også utvikling av ny kunnskap. Oppgaven har empirien i fokus og den har derfor fått et utforskende sikte.

Vi begynner i det følgende med å gjøre rede for det vitenskapsteoretiske ståsted for arbeidet vårt, før vi tar konsekvensen av dette og lander på valg av metode. Avslutningsvis i dette kapittelet gjør vi rede for hvordan vi arbeidet med oppgaven rent praktisk, og vi er også innom noen refleksjoner om arbeidets kvalitet, forskningsetikk og det å forske på egen organisasjon.

3.1. Vitenskapsteoretisk ståsted

Det som er gjenstand for vår undersøkelse, presters fortellinger om å gå med dødsbudskap, framstår ikke som en avgrenset størrelse som venter på å bli avdekket, men det er en praksis vi ønsker dypere innsikt i. Overleveringen av dødsbudskap er konkret nok, men vi er opptatt av den virkeligheten som skapes i møtet mellom prest og pårørende når det overbringes, der og da. Denne virkeligheten er avhengig av hvordan både prest og pårørende opplever den. Justesen og Mik-Meyer (2010) sier at undersøkelser fordeler seg i tre hovedkategorier; det realistiske, det fenomenologiske og det konstruktivistiske perspektiv (Justesen og Mik-Meyer, 2010, s. 18). Når forfatterne beskriver det *realistiske* perspektiv som forskning på den objektive verdenen som en uavhengig størrelse hos den som forsker, framstår ikke dette som en treffende innfallsvinkel for vår undersøkelse. Det *fenomenologiske* perspektivet, som oppsto med den tyske filosofen Edmund Husserl (1859-1938) gjør derimot et hovedpoeng av at alle kjensgjerninger er fortolkede kjensgjerninger. Subjektivitet og fortolkning er

avgjørende i dette perspektivet. I dette perspektivet er det alltid et subjekt, noen, som opplever et fenomen, - dette er forutsetningen for at noe skal være et fenomen (Justesen og Mik-Meyer, 2010, s. 22).

Her blir den menneskelige erfaring og aktørenes egne perspektiver viktige, siden virkeligheten er det som oppleves. Dette framstår som et treffende utgangspunkt for vår undersøkelse. I en empiridrevet oppgave som denne blir det vår oppgave å leve oss inn i prestenes situasjon, konsentrere oss om det de tolker og erfarer. Siden det *konstruktivistiske* perspektivet heller i retning av at virkeligheten er en konstruksjon og et resultat av menneskers fortolkninger som er skapt i samfunnet det er en del av (Justesen og Mik-Meyer, 2010, s. 27), velger vi derfor å legge et fenomenologisk vitenskapsteoretisk ståsted til grunn for vår undersøkelse. Når prest og pårørende møtes i det et dødsbudskap overleveres, vil prestens subjektive fortolkning av situasjonen være mest interessant. Det er prestens opplevde virkelighet og møtet med de pårørende som er gjenstand for vår nysgjerrighet i møte med dette feltet. Vi ønsker å gå i dybden av presters erfaringer, og leve oss inn i deres opplevelser. Mens realismen bærer en essensialistisk og objektivistisk ontologi på den ene side, synes den konstruktivistiske ontologien å ikke godta at virkeligheten har en iboende essens. En fenomenologisk ontologi med flere virkeligheter synes som et godt ståsted for vår undersøkelse fordi virkeligheten her er betinget av hvordan den oppleves (Justesen og Mik-Meyer, 2010, s. 15).

3.2. Metodiske valg

Ulike tilnærminger til forskning vil gi forskjellige perspektiver og resultat. En kvantitativ innfallsvinkel gir et breddeperspektiv, mens en kvalitativ går i dybden. Den kvalitative forskningsmetoden antas å være mest relevant for vår undersøkelse, siden den er et redskap til å utforske temaet i dybden fremfor i bredden. Kvalitativ forskningsmetode lar fenomener beskrives i lys av sin kontekst, og det gis mulighet for en fortolkning som øker forståelsen av et fenomen. Kvalitet, prosess og betydning blir viktige begreper her (Justesen og Mik-Meyer, 2010, s.7). Dette treffer godt i tilnærmingen når et dødsbudskap skal overleveres. Kvalitative data kan samles inn på ulike måter. For å finne ut hva som skjer i samspillet mellom den som formidler et dødsbudskap og pårørende som mottar det, kunne det hatt mye for seg at vi som forskere hadde fått være til stede der det skjedde. Av mange åpenbare årsaker, som for

eksempel mangelen på informert samtykke fra pårørende, framsto deltakerobservasjon som metode nærmest som umulig. Vi sto igjen med intervju som den åpenbare metodiske tilnærmingen. Ved å la prester fortelle om sin praksis lot vi deres opplevelser, fortellinger og følelser komme i sentrum. Vår jobb som forskere ble å være til stede i den enkeltes fortelling og gjøre den til gjenstand for analyse og tolkning. Ved så å la relevant teori belyse empirien, antok vi at det vil føre til en fornyet innsikt i egen praksis. I vårt arbeid la vi på denne måten til grunn at samspillet mellom empiri, dataanalyse og teori ville gi en økt innsikt i egen praksis.

3.2.1. Intervju som metode

Intervju er den mest brukte tilnærmingen innen kvalitativ forskning, og beskrives som «en utveksling mellom to personer som samtaler om et tema av felles interesse.» (Justesen og Mik-Meyer, 2010, s. 53). intervjuet kan være løst strukturert, eller basere seg på en intervjuguide. Det ustrukturerte intervjuet bærer preg av samtale med en vilkårlig dreining, basert på intervjuobjektets initiativ. Det strukturerte intervjuet bærer preg av at intervjueren er den styrende og følger en intervjuguide. Vi ønsket en mellomløsning, hvor en mild styring av tematikk fra intervjuerens side ikke la for mye bånd på flyten i intervjuobjektets fortelling. Vi landet derfor på det semistrukturerte intervju som form på intervjuene våre, siden det framsto som den intervjuformen som ville svare best på problemstillingen vår, og som vi antok ville gi best retning inn mot vår problemstilling uten å begrense prestene på en slik måte at vi gikk glipp av viktige deler av fortellingen.

3.2.2. Det semistrukturerte intervju

Det semistrukturerte intervjuet som intervjuform gir forskeren en mulighet til å ha en tydelig retning på tematikken, samtidig som det gir en frihet til å la intervjuobjektene avvike fra spørsmålene og besvare oppfølgende underspørsmål fra intervjuerne som faller seg naturlig ut fra samtalen. Intervjuformen sikrer en viss likhet på intervjuene ved at det ligger en struktur bak, men ivaretar behovet for den fleksibiliteten som er nødvendig for å få fram informantenes fortellinger. Ved å bruke det semistrukturerte intervju som metode, fjernes også noe av asymmetrien mellom den som intervjuer og intervjuobjektet, og legger til rette for et godt samspill mellom dem. Dette har konsekvenser for kvaliteten på dataene som

kommer ut av intervjuet. Vi kontaktet en prest på forhånd for å være med på det vi kalte for et «pilot-intervju.»

Vi brakte med oss to hovedspørsmål, som gjengitt under. Dette utgjorde den intervjuguiden som vi brukte gjennom alle intervjuene.

3.2.3. Våre intervju spørsmål

Vi stilte våre informanter to hovedspørsmål:

1. Fortell om en situasjon med en overlevering av et dødsbudskap hvor samspillet mellom deg og de pårørende ble opplevd som godt.
2. Fortell om situasjon med en overlevering av et dødsbudskap hvor samspillet mellom deg og de pårørende ble opplevd som vanskelig.

I løpet av pilotintervjuet dukket det opp noen spørsmål som ble viktige for oss, og som vi i de videre intervjuene brukte hvis det ikke kom uoppfordret fram i informantenes fortellinger:

- Hvilken kunnskap brukte du for å formidle dødsbudskapet?
- I hvilken grad følte du at du fikk gjort jobben din?
- I hvilken grad etterspørres kunnskapen din hos arbeidsgiveren din?
- Vet du hva kollegaene dine gjør når de overbringer dødsbudskap?

Dette utgjorde den intervjuguiden som vi brukte gjennom alle intervjuene. Vi gjennomførte på forhånd det vi kalte for et «pilot-intervju», hvor informanten i etterkant fikk anledning til å komme med tilbakemeldinger på gjennomføringen av intervjuet. På den måten fikk vi øvet oss en gang, og sikret at intervjuene ble så gode som mulig. En av informantene ble intervjuet over videosamtale på Teams, de andre møtte ved ansikt til ansikt i egnet lokale med mulighet for å ikke bli forstyrret.

3.2.4. Utvalget av respondenter

Vi ønsket å ha så mange historier som mulig, innenfor rammene masteren gir. Materialet måtte være av en håndterbar mengde. Vi kom frem til at vi ønsket fem respondenter. Da kunne vi også sikre en bredde i alder, kjønn, tjenestetid og på hvilken mengdeerfaring de har med å gå med dødsbudskap.

Vi kontaktet ut fra disse kriteriene prester på epost, med spørsmål om de kunne tenke seg å være med på prosjektet vårt. I eposten presenterte vi prosjektet slik vi så det for oss på det tidspunktet, og ba dem tenke gjennom de to hovedspørsmålene for intervjuet. De ble forelagt et samtykkeskjema som alle besvarte skriftlig.

3.2.5. Gjennomføring av intervjuene

Vi opplevde at vi var godt forberedt da vi startet intervjuene. I gjennomføringen av pilotintervjuet hadde vi fått en god pekepinn på hvordan spørsmålene ble forstått. Vi opplevde at vi fort klarte å skape en god og avslappende atmosfære i intervjurommet som la til rette for å fortelle uten forstyrrelser.

Vi begynte intervjuet med å fortelle om vår nysgjerrighet knyttet til prester og dødsbud. Dernest fikk informantene si noe om sitt eget ståsted knyttet til praksisen, om hvor de hadde jobbet hen, hvor mange dødsbud anslagsvis de hadde gått med. Vi opplevde at de i varierende grad hadde tenkt igjennom spørsmålene på forhånd, men at opplevelsene de hadde knyttet til dette var langt framme i bevisstheten selv om de kunne skrive seg langt tilbake i tid.

Vi forsikret oss om at alle informantene ble fulgt opp med de samme underspørsmålene dersom disse ikke hadde blitt berørt under selve fortellingen. Likevel var hver enkelt fortelling så unik at det noen ganger måtte følges opp med spørsmål som var knyttet til den ene fortellingen. På denne måten fikk vi fyldige besvarelser som vi kunne bruke i analysen senere. Vi håpet at vi gjennom denne måten å få fram fortellingene på, senere kunne finne mønstre i fortellingene vi kunne arbeide videre med.

Intervjuene ble tatt opp på bånd, og hadde en varighet på ca. 45 minutter hver. Avtale om tidspunkt og sted for intervjuet ble avtalt med den enkelte. Etter hvert intervju hadde vi to som forskere oppsummerende samtaler hvor vi diskuterte gjennomføringen av intervjuene. Intervjuene ble gjennomført i løpet av 4 dager.

3.2.6. Transkribering og bearbeiding

Å transkribere betyr å omdanne muntlig samtale til en skriftlig tekst. Det er viktig å være bevisst at i denne prosessen blir den nonverbale delen av samtalen borte. Det handler om

gester, og ansiktsuttrykk, stemmeleie, intonasjon og åndedrett. En transkripsjon er derfor en svekket og ufullstendig gjengivelse av intervjuet (Kvale og Brinkmann, 2015).

Kvale og Brinkmann (2015) sier også at transkripsjon i seg selv er en fortolkningsprosessen, og vi kjenner igjen at man allerede i denne fasen av studiet har blitt påvirket (Kvale og Brinkmann, 2015). Når alle intervjuene var gjennomført transkriberte vi alle intervjuene i sin helhet. Vi endte opp med 35 sider transkribert materiale. Vi brukte også en del tid på å skrive ned en egen gjenfortelling av hva vi hadde hørt i intervjuet, og på den måten fikk vi intervjuene og fortellingene godt under huden. Det er disse tekstene som står under kapittel 4: Prestenes fortellinger.

3.3. Koding/sortering og analyse

I en analyseprosess er det nødvendig å dele opp og studere deelementer, men det er viktig å også se helheten (Thagaard, 1998, s. 154). For både å forsøke å oppdage de små, men viktige elementene, men ikke miste helheten av syne, gjorde vi flere grep i analysen, for å avdekke mening.

Koding av materialet ble gjort ved at vi gjennomgikk de transkriberte intervjuene, og underveis opprettet koder. Vår metode har en åpen tilnærming til narrative prestene gir oss gjennom de to enkle intervju spørsmålene hver enkelt fikk. Vi lot derfor empirien, gjennom vår tolkning, bestemme kodene. Vi satt sammen, leste avsnitt for avsnitt og stilte spørsmålet: "hva handler dette om?". I begynnelsen dukket stadig nye koder opp, men etter hvert kunne vi også plassere flere og flere avsnitt inn i koder vi allerede hadde laget. Allerede på dette stadiet begynte vår tolkning og analysering av materialet. Vi fikk et bilde av hva som gikk igjen, hva prestene er opptatt av. Vi så også trekk av den enkeltes personlighet og måte å reflektere på.

Formålet med et analysearbeid er at forskeren skal få en helhetlig forståelse av materialet, for å gi svar på problemstillingen (Kvale og Brinkmann, 2015).

Til kodingen brukte vi programmet Nvivo. Fordelen med å bruke dette er at det gir god oversikt over materialet etter hvert som det kodes. Man kan hente frem sitater samlet under hver kode, og se dem i sammenheng. Programmet har også en kvantitativ kvalitet ved at det viser hvor mange ganger koden er brukt, og i hvor mange av intervjuene den forekommer. Vi valgte å kode all transkribert tekst. Selv om dette gav noen koder som var mer "brukandes"

enn andre, så hadde det sin fordel. Man kan da med hjelp av Nvivo se hvor stor prosentandel av teksten som handler om f.eks. "prestens egen rolleforståelse". Vi gjør ikke direkte bruk av disse tallene, men de gir oss en god pekepinn på hva prestene er opptatt av, og om de i like stor grad er opptatt av de samme tingene. Rett og slett: Når vi ber dem fortelle åpent, hva velger de å fortelle om?

Etter gjennomgang og koding av alle fem transkriberte intervju satt vi igjen med 23 koder. Vi så at mange av disse kunne innordnes under overskrifter og satt igjen med fire hovedkategorier:

- Rolle
- Kontekst
- Kunnskap
- Organisasjonen

To av disse; rolle og kontekst, er kategorier som ikke var hos oss før vi begynte å gå gjennom intervjuene. De er altså oppdagelser som er gjort underveis i prosessen. "Kunnskap" og "organisasjon" er kategorier vi har hentet fra problemstilling og spørsmål som ble stilt prestene i intervjuene. Selv om temaet "organisasjon" kommer i en annen kategori enn de andre siden denne kategorien ikke direkte utgjør en av faktorene som er konstituerende for møtet mellom prest og pårørende når dødsbudskapet overleveres, bestemte vi oss for å ta denne kategorien med ved å peke på hvordan våre funn kan utvikle den framtidige praksisen med å gå med dødsbudskap.

For at kategoriseringen ikke bare skulle være underbygget av våre antakelser, og for å få et tydeligere bilde av innholdet i kategoriene og hvordan de fordelte seg, så laget vi følgende tabell:

KODE	Ant. inf. *1	Ant. fore. *2	ROLLE	KONTEKST	KUNNSKAP	ORGANISASJONEN
Kunne gjort noe annerledes	3	3	x			
Egen forståelse av rollen	5	32	x			
Fikk du gjort jobben din?	5	10	x			
Forkynnelse	1	1	x			
Hjelpe og trøste	4	26	x			
Tydighet i situasjonen	3	3	x	x		
Ivaretagelse av pårørende	5	12	x	x		
Rolle i lokalsamfunnet	5	13	x	x		
Andres forståelse av rollen	4	17	x	x		
Eksisterende relasjoner til pårørende	4	17	x	x		
God opplevelse av relasjon til de pårørende	2	2	x	x		
Tilstedeværelse	3	4	x	x		
Kriseteam	3	11	x	x	x	
Politiet	5	13	x	x	x	
Ledelse	2	5	x		x	x
Erfaring	5	14	x		x	x
Egne følelser	4	26	x		x	
Ryggmargs-refleks, intuisjon / magesfølelse	4	12			x	
Kunnskap	4	6			x	x
Kompetanse	1	1			x	x
Etterspørres din kompetanse	4	5			x	x
Opplæring	4	13			x	x
Hva sier kollegene dine?	5	9			x	x

*1 - Antall informanter som fortalte om dette i sine fortellinger *2 - Antall forekomster av koden

Tabell 1: Fra venstre mot høyre viser de tre første kolonnene følgende: Kodene som brukt for å sortere materialet, antall informanter hvor vi fant koden, totalt antall forekomst av koden. De fire neste kolonnene viser innenfor hvilke(n) kategori vi plasserte koden. Noen koder ble plassert i flere kategorier.

Vår undersøkelse er kvalitativ, så tabellen er ikke brukt for å gi konkrete forskningsresultat, men for å få en oversikt over materialet.

Vårt neste steg var å printe ut alle sidene med koder fra Nvivo, til sammen 78 sider materiale. For å sikre oss at kodingen ble god og at så lite som mulig gikk tapt av funn, så gikk vi manuelt til verks, med fargekoder og overstrykningspenn. Dette var svært nyttig.

3.4. En empiridrevet oppgave

Det er viktig for oss på ny å fremheve at kodene er tatt fra empirien, fra prestenes egne fortellinger og formuleringer. Disse kodene er også med på å gi navn til overskrifter og tematikk videre i oppgaven. Gjennom hele oppgaven vil derfor empirien være styrende for hvilke temaer som behandles, hvilke drøftinger som gjøres og strukturen på vårt arbeid. Oppgaven vil på denne måten være empiridrevet.

3.5. Forskningsetiske refleksjoner

God forskningsetikk er viktig i alle forskningsprosjekter. Det følger med et ansvar for å reflektere rundt eget prosjekt, og hvilke etiske utfordringer prosjektet medfører. Vårt prosjekt er meldt til NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste), og reglene for behandling, oppbevaring og sletting av personopplysninger etter at oppgaven er godkjent, er ivarettatt. Alle intervjuer har skjedd med informert samtykke fra våre informanter, og vi mener de er tilstrekkelig informert om hvordan materialet brukes og hva som er hensikten med studien. Informantene er anonymisert i oppgaven. Der det kunne være mulig å gjenkjenne personer, steder og situasjoner, er disse anonymisert eller utelatt.

3.6. Kvalitet på studien

For å kunne stole på resultater i forskning, er det viktig at studien har god kvalitet. Hos Johannessen m. flere (2011), er det tre kriterier som er sentrale; reliabilitet, validitet og overførbarhet. Reliabilitet beskriver påliteligheten til dataene som er innhentet (Johannessen et. al. 2011). Begrepet reliabilitet kan referere til spørsmålet om en annen forsker som bruker samme metode vil få de samme resultatene (Thagaard, 2018, s. 187). Dette har vi forsøkt sikret gjennom å være transparente i våre prosesser, ved å tydelig beskrive hva vi har gjort,

og vært bevisst på å ikke "kappe svinger". Validitet betyr gyldighet, og er i det neste knyttet til hvordan man tolker det man har funnet. Har man fått svar på det man har spurt om? (Thagaard, 1998). Vi har valgt en forskningsmetode som vi mener har gitt en god fremgangsmåte for å avdekke de funnene, og som har reflektert formålet med studien, og den virkeligheten vi har forsøkt å avdekke hos prestene, og vært åpne på vår tolkning av dette. Til slutt handler kvaliteten om hvorvidt studiens resultat kan være relevant i andres situasjoner, og om den har en nytteverdi (Johannessen et. al. 2011). Vår studie er begrenset til at vi har empiri fra kun fem prester, og kan derfor ikke generaliseres. Samtidig mener vi at vi får god innsikt i sentrale deler av en prests rolleforståelse, og av virkeligheten som skapes når det overleveres dødsbudskap. Vi tror at studien kan ha overførbarhet til andre som arbeider med yrkesutøvelse i dramatiske situasjoner, i møte med liv og død, og i omsorgsykker. Vi håper også oppgaven og dens funn vil være nyttige for vår egen organisasjon.

3.7. Forskning på egen organisasjon

Vi har i denne oppgaven vært åpne både på vitenskapsteoretisk ståsted, og på at vi selv er prester som forsker på vår egen virksomhet. Spørsmålet er hva det gjør med vår forskning at vi har en nærhet til både yrket og at informantene er kolleger i samme organisasjon, selv om vi ikke arbeider sammen med dem i det daglige.

Det er både fordeler og utfordringer med å forske på egen organisasjon. Det er avgjørende å gjøre prosessen så transparent og objektiv som mulig, noe vi mener vi har vært bevisste på.

En fordel er at vi som forskere er kjent med organisasjonen og med intervjupersonene. Dette kan gi tillit hos informantene, fordi de kan oppfatte oss som troverdige i vår hensikt. Et viktig spørsmål er allikevel om det er mulig å være helt objektiv, siden alle bærer med seg en forutforståelse inn i sin forskning. Repstad og Nielsen (2004) beskriver i sin artikkel "Når mauren også skal være ørn" faren med å innta et "froskeperspektiv" (Nielsen og Repstad 2004, s. 238-243) når man forsker på egen organisasjon. Siden man selv er "nede på gulvet" og "lokalkjent" i organisasjonen, kan man kun i korte øyeblikk hoppe opp for å få overblikk, og det kan være lett å miste oversikten. På den annen side kan nærhet til organisasjonen gi en annen og bedre mulighet til innsikt og tilgang på data og informasjon. Det motsatte av

"froskeperspektivet", skriver Repstad og Nielsen, er "fugleperspektivet," som kan medføre en uheldig distanse.

For å sikre oss mot å ikke være for nærsynte har vi underveis brukt flere eksterne lesere som ikke jobber i kirken for å stille kritiske spørsmål med et utenfrablikk, og for å sikre at språket ikke blir for internt og uforståelig. Vi har også gjort oss god nytte av gruppeveiledingsøkter på studiet underveis, som gav verdifulle innspill på hva som er både spennende og viktig å ha med i en slik oppgave, og hva som kan være fallgruvene.

4. PRESTENES FORTELLINGER

"Kan du fortelle om en gang du gikk med dødsbud og du hadde en opplevelse av at det ble et godt møte mellom deg og de pårørende? Kan du også fortelle om en gang du opplevde at møtet med de pårørende ble ikke så godt?"

Stikkordet i hele vår tilnærming til empirien er "fortellinger". Og fortellinger fikk vi. De 5 prestene gav oss innblikk i til sammen mer enn 15 hendelser. Vi brukte ordene "godt møte" og "ikke så godt møte" i våre intervju spørsmål uten å videre definere hverken for oss selv eller informantene hva vi mente med "godt." Vi valgte dette aktivt, fordi vi ønsket å ha fokus på fortellingene som kom opp hos prestene, og ikke på å bli enige om hva "godt" og "ikke så godt" betyr. Dette kan bety at prestene har lagt forskjellige ting i disse ordene, men det betyr sannsynligvis også at fortellingstilfanget og empirien har blitt rikere.

I det følgende gjengis fortellingene. De gjengis i stor grad med prestenes egne ord, men vi har gjort noen forkortelser, for at teksten ikke skal bli for lang, og deler av intervjuene som ikke er relevante er utelatt. Vi har kalt prestene Informant 1-5 i det følgende, og de er her beskrevet med noen få karakteristika.

Informant 1 - Mann, midten av 50-årene. Har jobbet som prest i 27 år i både distrikt og by. Gått med omtrent 60 dødsbud.

Informant 2 - Kvinne, slutten av 40-årene. Har jobbet som prest i ca. 20 år, jobbet i småby. Gått med omtrent 50 dødsbud.

Informant 3 - Mann, slutten av 60-årene, pensjonist. Har jobbet som prest i over 40 år, jobbet mest i stor by. Gått med omtrent 50 dødsbud.

Informant 4 - Mann, slutten av 30-årene. Har jobbet som prest i 8 år, jobbet kun i distriktet. Gått med under 10 dødsbud.

Informant 5 - Kvinne, begynnelsen av 30-årene. Jobbet både i distriktet og i småby. Gått med litt over 20 dødsbud.

Utgangspunktet i fortellingene er at prestene har fått utkalling fra politiet om å overbringe intetanende pårørende beskjed om at en av deres nærmeste har omkommet. I et tilfelle er presten utkalt av det kommunale kriseteamet. Situasjonene de møter er av svært forskjellig karakter. De kommer uanmeldt til private hjem eller arbeidsplasser, og må forholde seg til folk når de er på sitt aller mest sårbare. Den første informanten forteller om et svært

dramatisk dødsbud, og vi skal tilbake til fortellingen vi innledet masteren med. Presten har vakt mens han er på konfirmantleir og blir oppringt på natten. En ungdom har lagt seg på togskinnene, og er delt i to av toget:

Informant 1

Jeg skulle varsle foreldrene. Opplever jo ofte når jeg går med dødsbud at de på at eller annet nivå er varslet fra før, savnet eller liknende. Men her var det overhodet ingen anelse, det var midt på natta og det fullstendig sjokkarta. En kjent politimann [var med meg, og] vi finner adressen, han var godt kjent så det var lett å finne fram-. Jeg kjente ikke de pårørende, men de kjente jo meg. [...] Jeg var en offentlig person i Så når det ringer på døra på natta og presten står utenfor sammen med politi i uniform, så skjønner de at det er noe alvorlig. Så da går jeg inn og ber dem om å sette seg ned, og forteller hva som har skjedd. Så er det totalt sammenbrudd. Rett i sjokk. Hyl og skrik og forferdelig reaksjon.[....]

Denne situasjonen beskriver informanten imidlertid som et godt møte, han ble bedt om å forrette i begravelsen, og han hadde kontakt med familien lenge etterpå. Han sier følgende om hvorfor han trodde dette ble et godt møte:

Både jeg og politimannen uttrykte jo medfølelse og nærhet, holdt rundt dem. De holdt rundt hverandre og var veldig fysisk. Ellers tenker jeg, generelt, at fordi jeg har gjort dette såpass mange ganger er jeg trygg. Jeg signaliserer ikke at jeg er livredd, signaliserer ikke at det er mest synd på meg, slik jeg kan forstille meg at det kan være i enkelte slike situasjoner. Jeg har gjort dette mange ganger, og hvis dere spør hvilken kunnskap jeg bruker, så er det den erfaringen jeg har av at her er det viktig å si så mye som mulig, så sant og detaljert som mulig. Her skal ingen skånes.[...] Jeg har en ryggmargsrefleks på at her må jeg si nøkternt og tørt hva jeg vet.

Han er også tydelig på at han tar en lederrolle:

Jeg kontrollerer hva som skal skje. Når de har fått beskjed spør jeg hvem andre som må ha beskjed. Så hjelper jeg til med det. Så sørger jeg for at de får andre nære pårørende rundt seg, så drar jeg. At de blir i varetatt. Jeg tenker at når det er gjort kan jeg dra.[...] Når de er i kontakt med sitt nettverk skal jeg gå. En ryggmargsrefleks.

En annen gang var informanten involvert i oppfølgingen av en bussulykke. Her sier han dette om sin rolle i situasjonen:

Min opplevelse var at det psykiske helsevernet fikk veldig høye skuldre. Jeg hadde mengdetreningen som gjorde meg trygg i den situasjonen. Det sener de pårørende. Jeg merket at de trakk mot meg. Det er mot presten. Men handler nok om meg også. At jeg er erfaren og trygg. Og representerer noe som har ganske stor tillit i dette lokalsamfunnet. Hvor har jeg kunnskapen fra, og hva slags kunnskap? Det er vanskelig å sette ord på. Det handler om erfaring og relasjoner.

Informanten sier også at det tillitsforholdet som allerede er etablert mellom prest og lokalsamfunn er viktig for at det skal bli et godt møte når et dødsbudskap overleveres:

Jeg husker veldig godt det første dødsbudet. Det er glassklart som i går. Der var det en fisker som var savna. Der var det ikke sjokk, de ventet. Når jeg kom skjønnte de at han var funnet. Der også var det en veldig tillit. [...] Husker at prosessen mot begravelsen var god. Lokalsamfunnet var så lite at jeg også ble involvert i prosessen med å hjelpe barna. Sammen med lærere. Det var helt naturlig. Presten hadde kompetanse. Bra og tillitsfull relasjon mot begravelsen og lenge etterpå. Det som var helt utrolig var at hun som ble enke hadde få år tidligere opplevd å miste et barn fordi en katt hadde hoppet opp i barnevogna og kvalt barnet. Det er noen som får helt vanvittige belastninger. I var det allment at «presten, han vil oss vel.»

Den samme informanten blir bedt om å fortelle om et møte som ikke ble godt. Da beskriver han en gang han opplevde seg direkte uønsket når han kommer på døra. Da ble det et vanskelig samspill mellom han og de pårørende.

De var jo hjemme. Men de trodde det var tull. Og gikk og la seg igjen. Så da måtte vi bare stå der. Og kriseteamet sto bak meg og bekreftet det. Så.. kom vi inn. Og da er det jo sånn at da måtte vi si allerede i callingen at vi kom for å gi dem et dårlig budskap. Så da skjønnte det jo det allerede da. At det var noen som sto dem nær som var død. Når vi kommer inn, forteller jo jeg alt jeg vet så fort som mulig. Så detaljertkonkret som mulig. Det som jeg merket i denne sammenhengen var at disse pårørende var provosert over at jeg var der. [...] Ja. Så det ble litt sånn [meg] -bad guy og kriseteamet- good guy. Så når jeg hadde fortalt det jeg visste, ble jeg totalt ignorert. Altså det var ingen henvendelse til meg overhodet. Men bare med kriseteamet. Til slutt ba de meg om å gå. [...] De var tydelig på at «hvorfor skal du

komme og fortelle oss dette?» Hadde ingen relasjon til kirka, så de syntes det var utidig at en prest skulle komme hit. De var ikke så vel ikke så velformulert, men det var det som var budskapet. Veldig tydelig på at den hjelpen de trengte var fra psykisk helsevern.

Informanten hadde på tross av dette en opplevelse av at han hadde gjort jobben sin, i den forstand at han hadde fått overbrakt dødsbudskapet. Men, som han sier,

Jeg vil jo gjerne hjelpe og trøste...etablere gode relasjoner.

Likevel mener han at han fylte en viktig rolle, selv om de pårørende helst bare ville ha kriseteamet der, og ikke en prest:

..... det er det jeg prøver å gi uttrykk for. At det var greit at de hadde en bad-guy der. At det var meg. Så er det litt ubehagelig for meg, - jeg liker mye bedre å være good-guy enn bad-guy, men at de hadde noen å være forbanna på er greit, er sunt.

Vi spør også informanten om hvordan han kan vite hvordan han skal opptre i de ulike situasjonene, og om han vet hvordan kollegaene hans gjør det:

Hvor har jeg fått denne kunnskapen fra? Jeg tenker vi fikk en liste på studiet, dette skal vi gjøre? Var ikke helt blank første gangen jeg skulle gjøre det. Jeg visste jo at jeg skulle gi info så fort som mulig, så mye som mulig, så konkret som mulig. Det er knagger jeg har fått med fra studiet. Men jeg vet ikke [hvordan kollegaene mine gjør dette]. Har aldri hatt fagdag om dette.

Informant 2 forteller først om en varsling som hun beskriver som et godt møte med de pårørende. Dette beskriver informanten som et dødsfall uten noen stor dramatik rundt seg. Varslingen skjedde på arbeidsplassen til den som skulle varsles.

Når vi kom inn på rommet, så skjønte han jo umiddelbart at noen var død. Ikke hvem det var, men at noen var død. Jeg hadde faktisk ikke [presteskjorte på], jeg hadde ikke skjorta på kontoret, så jeg kjører ikke hjem da og begynner å kle meg om. Men han visste hvem jeg var, på grunn av at jeg var prest i soknet han bor. Det endte med at jeg reiste til et annet familiemedlem, for det ville han ikke selv, og deltok når dette skulle formidles til barna. Det ble et veldig godt møte.

Informanten forteller at hun ofte tar en altomfattende rolle når hun kommer for å varsle om et dødsfall.

Jeg ble sendt ut i 1030-11 tiden, og var hjemme kl. 17. [...] Men da vi dro fra det siste stedet, da hadde jeg en opplevelse av at "nå klarer de seg." De hadde masse spørsmål, praktiske spørsmål, som hvordan skal vi klare å ordne dette. Dødsfallet var skjedd i en annen kant av landet.... Noe av den fortvilelsen var jo det praktiske [...] jeg tenker iallfall, i den grad det er mulig: å sitte ned med de jeg skal til, fortelle hva som har skjedd, være til stede, så lenge det er nødvendig, kontakte flere hvis det er behov for bistand. [...] Spør om flere skal varsles, hjelper folk med det, kontakter gjerne andre de vil skal være hos seg, hvis det er nødvendig, vil på en måte at jeg skal kjenne at det er godt å dra igjen. Skal kjenne at nå trengs jeg ikke her. [...] Så legger jeg igjen telefonnummer, og sier at jeg ringer i morgen. Ringer alltid dagen etter, bare for å ha en sånn sjekk for om alt er ok. [...] Jeg har gjort alt fra å vaske gulv, til å koke kaffe klokka 4 om natta, ja, dratt på døgnåpen Shell og kjøpt mat, ja, det er litt som det faller seg, hvem man er sammen med i øyeblikket. veldig sånn, det er å være trygg på de andre har veldig mye å si.

Informanten forteller også om en situasjon der hun opplevde at samspillet med de pårørende ikke ble så godt:

Og så.. dette var på kvelden, kanskje sånn 20-21 tiden, så er ikke personen som skal varsles hjemme. Det var en ung voksen .. men far er hjemme, og han er full. Og når jeg kommer på døra, så blir jeg satt litt ut, jeg hadde ikke forventet at han var full. Hun jeg skulle varsle var ikke hjemme, [...] prøver å kamuflere litt, så det ikke blir for konkret, men det ble en sånn opplevelse av at han skjemtes, og jeg var ikke forberedt på det. ...Det hadde nok vært lettere med en helt ukjent prest.

Vi spurte informanten om hva hun tenkte skulle til for å anse det som godt utført jobb når hun hadde overlevert et dødsbudskap.

jeg tenker iallfall, i den grad det er mulig: å sitte ned med de jeg skal til, fortelle hva som har skjedd, være til stede, så lenge det er nødvendig.

Hun sier også at hun synes opplæringen fra kirka sin side er mangelfull, og at det hun har lært om dette har hun fått annet steds fra:

jeg synes det er litt vanskelig, for jeg føler jo det, at mye av det jeg har lært, det har jeg fått via kriseteamet og kurs som kommunen har sendt meg på, ikke ting som kirka har gjort, og øvelse der, med å se situasjon an, være bevisst på reaksjoner og sårbarhet. Vi hadde noen sårbarhet kortkurs på 90-tallet, på Granavolden, men jeg må jo bare si... og på praktikum, det var jo dårlig, eller, svært dårlig, og første gang jeg ble sendt ut på noe som dette, så følte jeg meg fullstendig inkompetent.

Tydelighet er med på å skape trygghet, sier informanten:

ja, i veldig mange tilfeller har jeg opplevd at det er kanskje det som roer ned situasjonen. Å få fakta på bordet, at jeg har med fakta: Det der med å skrive ned alt, det lærte jeg faktisk på et kurs en gang, hvilken politiperson du skal ringe til, det var en god ting jeg fikk med meg.

Informanten sier det er godt å ha med seg den erfaringen det gir å ha gått med et 50-talls dødsbudskap gjennom en mangeårig prestedtjeneste.

Jeg tror faktisk at jeg.. hm... kan nok litt mer om de praktiske tingene de lurer på. Det har jeg mer kunnskap om. Jeg tror nok og at jeg ser litt mer hva jeg ikke kan bidra med. Det var absolutt noen bølger jeg måtte komme over, det handlet mye om rus, psykiatri, vanskelige forhold, litt den sjenansen kanskje. Den har forsvunnet endel med årene. Jeg er ikke så redd lenger for å gå inn i et hus hvor alt står på hodet, hvor det er bare skittent og alt står på hodet og... jeg føler meg mye tryggere på det. Jeg føler jo og at jeg har blitt eldre. Jeg er ikke en dame på 27. Har en mer sånn.. jeg føler meg tryggere i situasjonen på mange måter, jeg har blitt flinkere til å vurdere å spørre om hjelp i de tilfellene jeg kjenner på en uro i forkant, det er noen adresser hvor det blinker en alarm i hodet mitt, og da spør jeg politiet om å bli med.

Hennes erfaring er at kirka ikke etterspør kunnskapen hun har fått ved å gå med så mange dødsbudskap.

Nei, jeg gjør ikke det. Opplever på en måte at det vi gjør, det blir... det er å dra ut, bli bestilt, gi beskjed og stikk igjen. Og at den relasjons-biten, det å bruke tid, se at dette er en del av vårt kall, for å si det sånn, det er jo sånn stort sett, hvor jeg blir møtt av en forventning der ute, at jeg kommer med et oppdrag, og jeg er veldig forsiktig med å tenke noe mer enn det, men jeg opplever jo at de jeg kommer til har en forventning om noe mer, for det kommer en prest.

Noen ganger, så, ja, det blir en sånn dobbelthet der, men opplever ikke at det er noe som er veldig sånn.. får jo alltid en tilbakemelding, men det handler mer om forståelsen for den totalforståelsen. Av prestedtjenesten, det relasjonelle....

... Jeg har nok en kjepphest, at innenfor kirka, noe av de vi virkelig kan, det vi virkelig er der for, det er det relasjonelle. At vi aldri kan bli en sånn "check-check-check"- her er jobben gjort liksom. Utført oppgave! Det er nok litt der da.

Informant 3 forteller først om en opplevelse som ikke slipper taket, selv om det er 25 år siden det skjedde. En dame som gikk til ham i samtaler over lengre tid tok sitt eget liv. Han beskriver hendelsen som en nederlagsfølelse, og at han ikke fikk gjort jobben på «riktig» måte:

Jeg kjente henne, det var et fryktelig nederlag at jeg ikke hadde sett det at det gikk den veien.[...] Ja, det som var...som jeg ikke ...som jeg burde ha tenkt på.. som jeg lærte noe av den gangen var at de spurte jo hvordan hun hadde tatt livet sitt. Da sa jeg nok det sånn rett fram uten.. hun hadde jo da hengt seg. Det var jo forferdelig å få det... sånn rett på.

Likevel husker han dette som en opplevelse hvor det ble en god relasjon mellom han og de pårørende:

Men det meningsfulle var å hele tiden kunne være i en samtale om hvordan dette hadde vært og hvordan det ble, selv om det var mye bitterhet som satt fast hos mor i alle år etterpå. [...]Jeg tror det var godt for mor og bror å vite at jeg kjente NN. Det var godt for dem.

Når han blir bedt om å reflektere over hva som lager et godt møte, sier han:

Hvis jeg tenker generelt på et dødsbud, på hva som gjør at det skal bli et godt møte, ja, det blir jo ikke godt, så langt som mulig at de får både spørre og fortelle, de som vi går til. Mine fortellinger er ikke så viktig, men at jeg kan lytte til det som de sier i fortvilelsen... men også de gangene de nokså fort begynner å fortelle om den som er død. Det lyttende nærværet er det viktigste der.

Når informanten blir spurt om å fortelle om en hendelse som ikke ble et godt møte, refererer han til nok et selvmord han skulle formidle beskjed om:

Følte vel ikke at det ikke gikk....det var en plass jeg ikke kunne følge opp etter på. Det ble å overlevere en beskjed....og det var helt naturlig, det var en annen prest som skulle ha den begravelsen. For det var kjennskap mellom familiene. Slik er det jo av og til. Det er jo ingen selvfølge, og særlig ikke med et så stort område som vi har nå, men det ble veldig sånn.....det ble ikke noe...det ble formildet en beskjed, så ble det noen spørsmål rundt det, men ingen videre samtale. Da følte jeg på at det ble litt halvveis. Hadde bare gjort den ene delen av det. Vi snakket litt sammen da jeg snakket med dem, men å få gjøre noe etterpå.....

Informant 3 forteller også at det er lite snakk om praksisen rundt formidling av dødsbudskap blant kollegaer. Han mener at unge prester kunne hatt mye igjen for å bli tilbudt en organisert debriefing i forbindelse med dødsbudskap.

Nei, det er jo veldig lite snakk om i samtale mellom oss prester om hvordan vi gjør ting.[..] Tror nok at unge prester som kommer ut kunne hatt noe organisert ... «at sånn skal det være.» De første årene skal du ha en samtale med prost eller en annen prest når du har gått med dødsbud. At det skulle vært formalisert. At den du forteller til har noe erfaring, men at først og fremst at du får sagt det. Om det man opplevde. Det kan bli...bare ved å få sagt det får du det litt ut av kropp og sinn. Det som bare er her inne kan bli litt for vanskelig.

Informant 4 forteller om sitt aller første dødsbudskap. Han husker dette som et møte med pårørende som ble godt. Han får beskjed via kriseteamet i kommunen om å varsle en ung gutts samboer om at kjæresten hennes er død i en bilulykke på veg til jobb en tidlig morgen. Både den omkomne og samboeren er bare 17-18 år.

Jeg husker når jeg satt på møtet på rådhuset, altså, varslingen skulle skje i....., og så ble jeg spurt om jeg ville ha med noen. Og det ville jeg.[...] Så jeg fikk med meg ei fra psykisk helse her i, i midten av 50-årene. [...]Men, så vi møttes, rett nedenfor huset til hun vi skulle varsle, og så reiste vi opp dit i lag.,[...] Så overleveringen skjedde sånn liksom, og jeg, jeg var med som.. der og da følte jeg at jeg var med som læregutt, og det var veldig fint. Hun som var med meg opplevde meg ikke slik, vi snakket om det etterpå. Men jeg kjente på det, at her fikk jeg en slags opplæring, i en slags ro, eller.. ja. [...] Så, jeg husker jeg satt der, og min rolle, det var

bare å være til stede. Sitte der med snippen og understreke alvorret i det som hadde skjedd. [...] Det følte som om vi var til hjelp oppi alt kaoset.

Han sier han visste lite om hvordan han skulle gjøre jobben sin når han kom på døra med et dødsbudskap.

Jeg hadde jo lært meg noen fraser jeg hadde lært meg hvis jeg skulle overbringe et aller annet.[...] Over telefonen. Hos prostene, på telefon? «Hva skal jeg gjøre hvis jeg skal på dødsbudskap?» Kanskje snakket litt med tidligere soknepresten her. Dere skal få høre den frasen etter hvert. I neste fortelling. Men iallfall, det var en veldig teknisk frase, men det var veldig viktig, ikke sant, å få den korrekt frem, slik at ingenting gikk galt i fra begynnelsen av. At det var, hvis du hadde gjort det, så hadde du gjort jobben din.

Informanten beskriver også en hendelse som ikke ble opplevd som et godt møte. Han skal varsle en godt voksen mann om at sønnen hans er funnet død.

...han bodde i en litt sliten leilighet, i sokkelen på et hus. Og jeg husker jeg kom inn husker jeg, og jeg sa... Jeg spurte vel først, presenterte meg først, spurte hvem han var, og så sa jeg den frasen da, som jeg har lært: Jeg er sendt.. eller jeg er her på vegne av politiet for å fortelle deg at sønnen din, lalala, er død. Ja, det "på vegne av politiet", det var viktig for meg å si. Ja, så sa jeg det, og så fikk jeg ingen reaksjon! Og så fortalte jeg litt mer hva jeg hadde av info fra politiet, hvor han var blitt funnet og sånt, og så sa jeg. Og så fikk jeg enda ingen reaksjon, ja, han hadde nesten forventet der her, sa han faren. Og jeg ble så slått av kulden da. Ble helt satt ut av den kulden, at.. går det an? Her får du beskjed om at sønnen din er død, og du reagerer ikke. Og jeg hadde... med meg en lapp, med telefonnummer til politiet, så han kunne ringe hvis han ville ha mer info. "nei, det var ikke nødvendig sa han" Jeg presset litt på, la den lappen der. Så spurte jeg: Vil du jeg skal være her litt? Eller.. har du noen andre jeg kan ringe til? Som du kan snakke med? Nei, det var ikke noe viktig. Så, jeg husker jeg var veldig trist etterpå.

Han sier også at denne hendelsen ga en opplevelse av å ikke ha gjort jobben godt nok.

Hvorfor gav ikke denne mannen uttrykk for å være lei seg?

og så var det kanskje noe i meg som hadde en tanke, som skulle ønske, bare jeg finner de rette ordene nå, så knekker han, så det gikk kanskje litt på meg selv også, sant?

Min dyktighet. Eh. ja. Her var det bare oss to. Her kan han jo åpne seg hvis han vil, hvis jeg bare gjør de rette tingene nå. [...] men det føltes som en jobb som ikke var fullført. Og det, har vi jo, jeg husker, jeg vet ikke om dere husker det, biskop X, i denne perioden da vi prøvde ut disse gigantiske beredskapsområdene, så sa han: Det handler om å ikke få frem budskapet, men om å trøste. Og det er jo et aspekt her, som jeg tror mange prester har med seg. Det handler ikke bare om overleveringen, men vi ønsker å være.. i vår profesjon, vår oppgave. Så har vi et fokus på den biten der. Derfor kjentes det ikke ut som om jeg gjorde jobben. [...] Det var ikke 100% fullført jobb. Hva det ligger i det? Vi er jo veldig glade i å strø rundt oss med fortellinger, om hvor betydningsfulle vi er, i begravelser for eksempel. "Ja, jeg fikk frem noen tårer der". De historiene er vi veldig glade i å løfte fram. Og da blir de jo en del av, av bevisstheten, og praksisen vår. Vi er vare disse tingene her, vi ønsker å... vi setter det kanskje som et kriterium, et uttalt kriterium, noe som helt vanvittig å tenke, i den situasjonen med dødsbudskapet. At du kommer inn, ikke sant, og ødelegger livet til noen, og i tillegg går du med den forventningen, at du skal bety noe! (ler)

Informanten sier også noe om betydningen av å ha erfaring med å gå med dødsbudskap:

Jeg ville gjort en helt annen jobb nå, enn for noen år siden. Fordi jeg har fått utfordret meg på og lært på å være en som tåler det vonde. Tåle å stå i det. Har en ro, jeg skal ikke fikse ting... Dette med å... denne roen da. Jeg sitter her. Jeg er her. Jeg blir ikke redd. Jeg står her. Den kan du ikke lære. Det du lærer er at hvis du gjør de rette tingene, sier de rette tingene, så ordner det seg. Jeg hadde nok med meg en sånn tanke, at bare jeg gjør de riktige tingene, på rette måten, så blir det bra liksom, men nå hviler jeg så mye mer i at jeg klarer å bære dette. Samme hva det skal være, så klarer jeg å bære det. Det er bare erfaringsbasert kunnskap.

Slik beskriver han usikkerheten blant kollegaer knyttet til temaet om formidling av dødsbudskap:

Jeg har aldri vært.. nei, jeg har aldri vært på et rom der man, for eksempel prostene sier: "hva gjør vi når vi går med dødsbudskap?" Kanskje er det noe sårbart, noe privat med rommet presten går inn. For presten selv.

Det er lite rom for erfaringsdeling om temaet:

Detten tenker jeg endel på, for jeg skulle gjerne lært andre i stab endel av disse tingene her. Men så føler jeg at når jeg ikke har studiepoeng i det, så er det litt cocky av meg å komme og si: Jeg kunne tenkt meg å ha noen timer en dag der jeg lærte dere litt om hvordan man snakker med folk. Det er lettere når man har studert noe, og vil fortelle om det. Så det synes jeg er dumt da, at jeg ikke får delt av den kunnskapen, og erfaringen, og det for meg er det veldig sånn skjellsettende ting, men så er det jo det at erfaring kan ikke læres videre bare med å sitte å høre på et kurs, det er en grunn til at det har formet meg, at jeg har erfart, det har kjent det på kroppen.

Han forteller om symbolfunksjonen med å komme som prest med dødsbudskap:

Og så kjenner jeg nok også at når jeg går sammen med noen andre, fra kommunen, så kjenner jeg litt på dette, prestelige med det. Da i større grad, så blir jeg symbolet på døden. Eller en som skal trøste og, eller, ja, eller den andre tar med av den biten. Hviler mer i at jeg er symbolet. Jeg sitter med snippen og representerer Alvoret.

Informant 5 forteller om en hendelse som hun verken opplevde spesielt god eller dårlig med hensyn til samspillet med de pårørende. Hun skal varsle en far om at hans sønn er død i rus. Faren bor langt unna sønnen, med ny kone og to nye barn. Her beskriver hun først den indre samtalen hun har med seg selv for å vurdere situasjonen hun møter når hun kommer inn i hjemmet:

Og i tillegg så kommer jeg inn i et hus og begynner å.... en har jo litt dette blikket... en ser litt opp og ned på folk og tenker - vil denne personen tåle at jeg sier dette og stå oppreist? En vurderer helsesituasjonen og aggresjonsnivå, er de kirkevennlig? Jeg vet at i det nabolaget er det en del som ikke er det, og som vi har gullapper på PCn – ikke send invitasjon til den og den gata hvis det er et trosopplæringstiltak.

Hun beskriver også tosidigheten i det å kjenne folk fra før.

Men når jeg ser ansiktet så ser jeg jo at vi kjenner hverandre. Og jeg kom jo oppdresset slik jeg pleide med snipp og sorte klær og så jo veldig prest ut, men likevel så var det en sånn gjenkjennelse hos han som gjorde at han ble så glad.«Nei, hva er det du kommer på besøk for,» liksom. Det var en varsling som var veldig fram og tilbake, følte jeg i etterkant, og som var i det første hjemmet, og denne kontrasten med at han syntes det var så trivelig at jeg kom på besøk.

Det er åpenbart vanskelig for informanten når relasjoner i forbindelse med dødsbudskap blir trøblete. Hun har et ønske om å ordne opp:

Det bærer jo også preg av at jeg er et prosess-menneske. Selv om ting butter litt, så vil jeg greie ut floken da, og kjenne at vi kan avslutte på en god måte. Men sånne ting blir det jo. Jeg rår ikke over det, og skal ikke rå over det heller.

Informanten har en klar oppfatning av at det viktigste er å være til stede, selv om det noen ganger er ting ved utførelsen av jobben hun kunne ønske var bedre.

Der kjenner jeg at en 2-3 ting som kunne gå galt gikk galt. Ikke gikk optimalt iallfall. Og samtidig så syns jeg at ganske mye kan reddes inn og, ved å bare være til stede. Syns vi gikk fra hverandre med en fin forståelse av at det ...selv om det er en veldig fæl beskjed å få. Så kan man liksom ikke få det...jeg vet ikke hva som kunne vært gjort annerledes, bedre.[..] Det største verktøyet er å være helt og holdent til stede. Og ta det som kommer av reaksjoner. Og hele tiden ha følere på hva har du behov for nå?

Hun sier dette når hun reflekterer rundt hvordan hun vet hvordan hun skal gjøre jobben sin:

jeg vet ikke om jeg bruker så mye kunnskap jeg har ervervet meg på studiet. Jeg opplever jeg bruker mye mer nettverksbygging, det jeg kan av psykologi, det jeg kjenner til ved å ha jobbet på institusjoner, med trøblete ungdom, og innen helse. Mer av allmennkunnskapen min ...hvis det og det skjer, er det et tegn på at situasjonen kan bli voldelig. Eller hvis jeg opplever...det, så må jeg trekke meg ut.[...] Men når jeg snakker om dette nå, tenker jeg: Har jeg noen gang fått opplæring i dette? Når jeg ble ansatt som sokneprest hadde jeg ingen opplæring i det. Har ikke fått det i jobb nr to heller, men jeg har nå bare gått på og gjort det.

Det er lite utveksling av erfaring mellom prester på hvordan jobben skal gjøres. På spørsmål om hva hun tror kollegaene sier når de kommer til et hjem for å overbringe et dødsbudskap svarer hun:

Har ikke peiling! Tør ikke spørre. Nei, ..halvveis fordi jeg er redd for at jeg gjør det galt selv. Og så er jeg så sta også at jeg tenker: hvorfor skal jeg spørre da? Hvis det funker? Det går jo greit! Jeg får jo jobben gjort! [...] Jeg har en formening om at jeg ikke skal være der for lenge, nei. Så lenge sorgreaksjonen har kommet i gang og jeg ser at her er det folk tilstede, så får de heller ringe meg senere hvis det kommer nye behov. Er en time lang tid, da? Ja, ok! Det er vel det at jeg har ikke spurt så veldig

mange andre. Jeg har bare gjort det. Det kjenner jeg er litt sånn... det kjenner jeg igjen fra flere ting i presteyrket.. Så det er jo ganske mye learning by doing.

Hun syns det er lite forståelse å hente fra arbeidsgiveren sin om at dette er krevende oppdrag.

Jeg kjenner jeg ikke har så mye å tape på å si hva jeg mener. Men den erfaringa vi har og får av arbeidet vi gjør i kriser og med dødsbud, den er nok kirka ikke veldig god på å ta vare på, eller ta vare på oss i ettertid.[...] Men jeg tror at vi på slump erverver oss ganske mye kunnskap og goodwill og knytter mange gode kontakter i kommunen og nærmiljøet vårt på nettopp dette arbeidet. Så mye blir til på slump syns jeg.

5. TEORI

I vår problemstilling spør vi hvilken kunnskap presten bruker for å løse oppdraget med å gå med dødsbudskap. For å bedre kunne analysere og identifisere viktige funn i vårt materiale, trenger vi teoretiske perspektiver. Teori trenger vi også for å klargjøre og redegjøre for sentrale begrep i oppgaven, som dem vi finner i problemstilling og våre forskningsspørsmål: begrepene "kunnskap", "rolle" og "kontekst".

I det følgende vil vi derfor starte med å gi en oversikt over perspektiver på kunnskap. Vi vil gjøre rede for de rådende forståelsene av begrepet, og på den måten gi et teoretisk bakteppe for måten kunnskapsbegrepet brukes på i denne oppgaven.

Videre ser vi på hvordan teoretikere ser på rolle og rolleforståelse, og hvordan dette kan prege en aktør og situasjonen. Til slutt går vi videre til å redegjøre for hva kontekst er, og for relevante perspektiver som er tilstede i en kontekst, som "symbol" og "tillit".

5.1. Kunnskap

Begrepet *kunnskap* brukes i mange sammenhenger, og det er lett å forledes til å tro at alle har en lik forståelse av begrepet. Som vi skal se i det videre har imidlertid alle et implisitt epistemologisk utgangspunkt for sin verdensforståelse, og dermed også for hvilken kunnskap som er relevant og hva vi kan vite noe om (Gotvassli, 2020, s. 20). Selve ordet kunnskap er sammensatt av begrepene "episteme," og "logos". Dette gir oss begrepet "epistemologi" som betyr "læren om kunnskap." Krogh & Ichijo & Nonaka definerer kunnskap som "berettiget og sann overbevisning." (Krogh & Ichijo & Nonaka 2018, s. 20). Kunnskapsteoretikere og filosofer gir imidlertid ulike svar på, eller definisjoner av begrepet "kunnskap."

5.1.1. Fra filosofien

Allerede i antikken finner vi undring og teorier om hva kunnskap er. Platon stilte spørsmål ved hva vi i det hele tatt kan vite noe om. I Platons kunnskapssyn finner vi forestillingen om at det eksisterer flere ulike virkeligheter. De materielle tingene er i bunn og grunn bare ideer. Platon delte verden i tre; det sanne, det skjønne og det gode. I den platonske filosofien er

ideene noe som er gjenstand for menneskets oppdagelse, det er slik menneskene kan få kunnskap.

Hos Aristoteles finner vi den samme grunnleggende forutsetningen om at det finnes en sann og objektiv virkelighet som mennesket ikke er en del av. Denne virkeligheten kan observeres gjennom refleksjon og erfaring. Aristoteles skiller mellom tre kunnskapsformer: Episteme, Techne og Fronesis (Gotvassli, 2020, s. 22). Episteme forstås som eksplisitt, teoretisk og nedskrevet kunnskap, Techne forbindes med praktiske kunnskaper og ferdigheter som gjerne er taus. Fronesis er for Aristoteles den praktiske klokskapen og handler om å kunne bruke skjønn i komplekse situasjoner. Dette er praktikerens evne til å håndtere de uventede og krevende hendelsene med visdom. I begrepet fronesis legger også Aristoteles en moralsk dimensjon som en intensjon om å tjene det gode. Fronesis utvikler seg i takt med erfaringen (Gotvassli, 2020, s. 22).

Allerede i den aristoteliske filosofien finner vi dermed ansatser til en tankemessig refleksjon og bevisstgjøring på å forholde seg til komplekse, krevende og uforutsette situasjoner. Dette kan gi perspektiver på mange av de situasjonene prester stilles overfor når et dødsbudskap skal formidles.

5.1.2. To hovedperspektiver på kunnskap

Gotvassli (2020) beskriver to epistemologiske hovedretninger i kunnskapsliteraturen. Man kan se på kunnskap som noe objektivt og konkret. Dette kaller Gotvassli *strukturperspektivet* på kunnskap. Det andre perspektivet er kontekst- og praksisnært, og benevnes som *det sosiokulturelle perspektivet*.

I strukturperspektivets rendyrkede form er kunnskap noe man enten har eller ikke har, en objektiv størrelse som representerer sannhet og lovmessighet (Gotvassli, 2020, s. 33). Kunnskap blir en størrelse uavhengig av den menneskelige faktor, og kjennetegnes for eksempel ved at den kan gjøres tilgjengelig skriftlig. En antakelse i strukturperspektivet er at kunnskap først og fremst er en intellektuell og en kognitiv prosess. Som vi har påpekt tidligere, har praksisen med dødsbudskap også en slik strukturell kunnskapsbase. "Sjekkliste ved dødsbudskap" er et eksempel på dette. Her forutsettes det at ved å lese det som står i sjekklisten, skal man i neste omgang settes i stand til å utføre oppdraget.

Strukturperspektivet legger føringer for hvordan kunnskap kan deles. Siden det antas at kunnskap kan eksistere som en enhet utenfor mennesket, blir en interaksjon mellom sender og mottaker av kunnskap ikke veldig vesentlig. Kunnskapen er en objektiv størrelse, og det forutsettes at sender og mottaker tillegger kunnskapen samme mening og betydning (Hislop, 2009, s. 26).

Det epistemologiske utgangspunktet er et annet i den *sosiokulturelle forståelsen* av kunnskapsutvikling, som er en reaksjon på det strukturelle perspektivet (Gotvassli, 2020, s. 49). Her legges vekten på deltakelse i praksisfellesskapet og på deltakerne, og at læring er en del av denne deltakelsen. Kunnskapen er innvevd i praksis, og taus og eksplisitt kunnskap kan ikke skilles fra hverandre. I denne forståelsen er kunnskap sosialt konstruert og kulturelt betinget.

Denne innfallsvinkelen er ingen entydig retning, men er uttrykk for en forståelse som har fokus på det lokale, på her-og-nå- situasjonen (Gotvassli, 2020, s. 50). Læring er sosiale og kulturelle fenomener, og skjer i en kontekst. Kunnskapen er dessuten gjenstand for kontinuerlig reproduksjon og derfor prosessuell, dynamisk og midlertidig.

Den sosiokulturelle forståelsen gir noen utfordringer når kunnskap skal deles. Ofte er situasjonen at den som besitter kunnskapen ikke har en bevissthet selv om dette fordi den kommer til uttrykk gjennom det vedkommende gjør, og uten at den kan beskrives. Siden kunnskapen også vil være knyttet til kontekst, er lederens mulighet til å få oversikt over kunnskapen vanskelig.

5.1.3. Den reflekterende praktiker

Det er ofte slik at vi ikke kan gjøre helt rede for hva vi vet (Schön, 1991, s. 51). Schön sier at vår viten som regel ligger innebygget i våre handlingsmønstre og i vår fornemmelse av den materie vi har med å gjøre. Det er derfor riktig å si at vår kunnskap ligger *i* våre handlinger. (Schön, 1991, s. 51).

Schön beskriver en refleksjonsprosess som finner sted i to dimensjoner. Refleksjon *i* handling handler om å finne løsninger på stedet, i situasjonen, ved å gjøre kritiske vurderinger underveis (Schön, 1991, s. 54). Det er en form for "know-how", altså at vi vet mer enn vi er i stand til å sette ord på. Vår kompetanse vil vises gjennom handling, uten at man kan forklare så godt hvorfor det er slik. Det er våre handlinger som gir erfaringer, og læringen vår skjer

gjennom kontinuerlige prosesser, hvor det reflekteres over praksis og erfaringer. Schön beskriver kunnskap *i* handling som praktikerens kunnskap eller ekspertise (Schön, 1991, s. 53). En medarbeider som er godt kompetent vil derfor etter hvert kunne både improvisere, variere, eksperimentere, kombinere og sette sammen ulike elementer slik at de henger sammen i handlingen (Filstad, 2016, s. 100).

Den andre dimensjonen er refleksjon *over* handling. Dette gjøres i ettertid, for å gi innsikt i tidligere handlinger (Filstad, 2016, s. 98).

Mye av denne kunnskapen er altså taus, og medarbeideren vil utføre oppgavene sine uten å nødvendigvis å kunne forklare hvorfor det blir slik eller hvordan kunnskapsprosessen i en selv foregår. Kompetansen vises gjennom handling, og handlingene gir erfaringer, og læring skjer gjennom kontinuerlige prosesser med refleksjon og tenkning over disse erfaringene (Filstad, 2016, s. 98).

5.1.4. Taus kunnskap og hvordan dele den

At vi kan mer enn vi kan uttrykke i ord mente også Michael Polanyi. Begrepet taus kunnskap ble for alvor introdusert av ham i 1966 i boken *The Tacit Dimension*, men er også knyttet til hans tidligere utgivelse *Personal knowledge* (1958). Taus kunnskap er erfaringsbasert kunnskap, og er nettopp taus. Den uttrykkes ikke i ord, men er personlig og kontekstspesifikk. Den dreier seg om en kombinasjon av erfaringer, utfordringer man møter, og de situasjonene kunnskapen utvikler seg i (Gotvassli, 2020, s. 78).

Polanyis kunnskapsteori handler om at taus og eksplisitt kunnskap er to sider av en persons kompetanse, og at den tause kunnskapen kan utvikles og deles i felles praksis, med felles erfaringer, gjennom refleksjon og interaksjon (Filstad, 2016, s. 98).

Kunnskapsspiralen

Inspirert av blant annet Polanyi skrev Nonaka og Takeuchi en bok som har fått stor påvirkning på kunnskapsfeltet. Gjennom sitt hovedverk *The Knowledge Creating Company* (1995) intenderer de å bygge bro mellom de to epistemologiske hovedperspektivene. De drøfter hvordan taus kunnskap hos enkeltmennesker kan gjøres eksplisitt, slik at hele organisasjonen kan ta del i den ved å utvikle den. De fremholder at det

er den tause kunnskapen som er nøkkelen til kunnskapsutvikling (Gotvassli, 2020, s. 77). Samtidig har metodikken deres klare strukturelle trekk.

I kunnskapsspiralen understrekes det dynamiske og prosessuelle elementet ved kunnskapsutvikling, og at det foregår en interaksjon mellom taus og eksplisitt kunnskap i en spiralbevegelse med fire elementer som har et indre dynamisk samspill: Sosialisering, kombinerer, internalisering og eksternalisering. De setter altså ikke opp taus og eksplisitt kunnskap opp som motpoler, men som ulike kunnskapsformer som virker sammen og utfyller hverandre. Slik presenterer de et sosiokulturelt og et strukturelt kunnskapssyn som komplementære grunnsyn som kan bidra til kunnskapsutvikling i organisasjoner.

En av disse teoretikernes interessante antakelser er at graden av autonomi spiller en viktig rolle som et hemmende eller fremmende vilkår for læringsprosessen. At aktørene har frihet til å handle på eget ansvar, i avstand fra autoritær ledelse og bindende prosedyrer, ser de på som avgjørende for læringsprosessen (Gotvassli, 2020, s 83).

Praksisfellesskap

En måte å dele kunnskap i organisasjoner på, finner vi hos Etienne Wenger, som utviklet teorien om praksisfellesskap, "communities of practice" (Wenger, 1998). Sammen med Jean Lave etablerte Wenger en sosial læringsteori, hvor det settes fokus på relasjonen mellom læringen og de sosiale sammenhenger denne oppstår i (Lave og Wenger, 1991). Læring er situert, altså situasjonsspesifikk. (Lave og Wenger, 1991, s. 14).

Vi tilhører alle praksisfellesskap; i skole, hjemmet, gjennom fritidsaktiviteter, arbeider osv. Gjennom studier fant Lave og Wenger praksisfellesskap som den sosiale strukturen i situert læring, og de betrakter praksisfellesskapet som viktig, både for individets, men også for gruppens læring. Et praksisfellesskap har ingen fysiske grenser, men kjennetegnes av at grupper møtes, og holdes sammen av en felles interesse, utforsker ideer og utveksler erfaringer (Gottvassli, 2020, s. 53). Disse fellesskapene er i liten grad basert på at de styres, ledes eller organiseres, men baserer seg på frivillighet, egeninteresse og motivasjon hos den enkelte deltaker. Ønsket om utvikling av kunnskap og læring henger sammen med en identifisering til et fellesskap (Wenger, 1998, s. 34).

Det er dessuten også noen ledelsesutfordringer i det sosiokulturelle perspektivet.

Praksisfellesskap oppstår når folk ønsker å dele og utvikle kunnskap innen et felles fagfelt.

Det er krevende for en leder å opprette slike felleskap, lederen kan snarere legge til rette for at slike praksisfellesskap kan oppstå. Lederen må også våge å stole på at slike fellesskap bidrar til kunnskapsutvikling.

5.1.5. Den tredje vei - kan vi stole på vår magefølelse?

Eksplisitt og taus kunnskap er kunnskapstyper som har redegjort for så langt. Men, som vi senere kommer tilbake til i denne oppgaven, gir det empiriske materialet indikasjoner på at det også er andre viktige faktorer som gjør seg gjeldende når et dødsbudskap skal overleveres. Dette er faktorer som skjønn, teft og intuisjon, samt å lytte til sine egne følelser som oppstår i situasjonen med de pårørende.

Gotvassli (2020) påpeker at kunnskapsutvikling også kan knyttes til slike faktorer, og han spør: Kan vi stole på vår magefølelse? (Gotvassli, 2020 s.64). I forlengelsen av det sosiokulturelle perspektivet påpeker han at å utføre en oppgave på en god måte også betinges av graden av å kunne tolke og leve seg inn i den enkelte situasjon. Dette er ikke en selvsagt innsikt, siden emosjoner ofte har vært sett på som et forstyrrende element i organisasjoner. Nå henter man imidlertid inn igjen det aristoteliske “fronesis” i epistemologien, idet kunnskapsteoretikere tillegger disse faktorene ny vekt. Ordet “skjønn” knyttes i litteraturen til begreper som praktisk resonnering, intuisjon, taus kunnskap, improvisasjon og det uforutsette (Gotvassli, 2020, s. 66). Begrepet knyttes til usikkerhet i komplekse situasjoner, og hvordan disse skal løses. Teoretikere har i økende grad blitt opptatt av at god mestring av en praksissituasjon forutsetter sosiale prosesser som gir anledning til tolkning og innlevelse fra aktørenes side (Gotvassli, 2020, s 73).

Gotvassli tar et oppgjør med tradisjonen etter Descartes (1596-1650), som har vært rådende i organisasjonsforskningen. Dette har gjort en dualistisk kroppsforståelse rådende, hvor det skilles mellom kropp og sjel, kropp og omverden. Han trekker fram tankene til filosofen Maurice Merleau-Ponty som et motstykke til dette. Her tas begrepet Den levende kroppen i bruk, og det fremholdes at kroppen er *personen*, og at sinn og kropp ikke kan skilles fra hverandre. Den kartianske tingliggjøringen av kroppen problematiseres, og det eksistensielle og relasjonelle ved kroppen fremheves. Denne erkjennelsen kan forklare hvorfor hurtige, og ofte riktige beslutninger kan tas på grunnlag av vag informasjon og bruk av kroppens sanser. Beslutningene tas på grunnlag av intuisjon og ved å bruke alle sansene når man er ute i felten. Gotvassli bruker egen forskning fra idretten til å belyse dette. God trening kommer som et

resultat av måling og registrering, men treningen blir ikke god uten at utøverne også lytter til sitt følelsesmessige register, noe språket utøverne bruker også gjenspeiler. Ord som *flyt* og *god rytme* gir kanskje ikke mening for utenforstående, men oppleves presist for utøverne og er en del av deres tause kunnskap (Gotvassli, 2020, s 52).

Dreyfus og Dreyfus (1999) argumenterer for at når ferdigheten først er tilegnet, kreves det verken en bevisst eller ubevisst etterlevelse av en bestemt regel for å handle: Det er kroppen som reagerer på situasjonens krav (Dreyfus og Dreyfus, 1999, s. 52). Handlingen kan ses på som reaksjon på fornemmelsen personen har av situasjonen. Når situasjonen avviker fra det som oppfattes som en optimal relasjon mellom kropp og miljø, søker handlingen å dempe spenningen som oppstår på grunn av dette avviket. Kroppen vår søker å oppnå en likevekt i situasjonen. Mestring betinges ikke av en kognitiv forestilling om et mål, men kan være målrettet selv om aktøren ikke har et fiksert mål (Dreyfus og Dreyfus 1999, s. 53).

Ifølge forfatterne tilegnes ferdigheter ved prøving og feiling, eller ved å herme etter andre. De argumenterer for at ferdighetsutviklingen skjer i 5 stadier: *Novise, viderekommen begynner, kompetanse, dyktighet og ekspertise* (Dreyfus og Dreyfus 1999, s. 53-57). Etter hvert som erfaringen øker viskes til slutt skillet mellom kropp og hode ut når handlingen utføres.

Det har vært knyttet noe kritikk til Dreyfus og Dreyfus sin teori, særlig mot ekspertnivået. Kritikken går blant annet ut på at man i ekspertnivået ser ut til å glemme refleksjonen som gjøres i hodet, og at handlingen gjøres ut kun ut fra intuitiv læring. En kritiker er Duesund, som mener å ha belegg for at "man lærer best når hele organismen aktiveres" (Duesund, 2003, s. 69).

Det er allikevel mye god teori å hente hos Dreyfus og Dreyfus inn mot vår drøfting av empirien vi henter hos prestene, men vi vil komme til å vekte dette med de andre teoretiske perspektivene som er presentert ovenfor, for å på best mulig måte nærme oss svar på hvordan prestene vi har intervjuet er praktikere og aktører i handlingen.

5.1.6. Eksperters læring

Selv om man når et ekspertnivå betyr ikke dette at ikke potensialet for utvikling lenger er til stede. Dreyfus og Dreyfus (1999) påpeker at eksperter kan ytterligere forbedre sine ferdigheter ved hjelp av en trener. Treneren må forutsettes en gang å ha vært en bedre utøver av ferdighetene enn det eksperten er. Treneren kan følge eksperten i dennes praksis og foreslå

forbedringer i måten å utøve ferdigheten på. Eksperten kan imidlertid også observere trenerens dyktige utførelse av ferdigheten, og på den måten optimalisere sin egen. Slik kan ferdigheter forbedres både gjennom imitasjon og observasjon (Dreyfus og Dreyfus 1999, s. 63). Dessuten må erfaringene også bety noe for den enkelte, det er ikke tilstrekkelig bare å ha mye erfaring. den som går sammen med en lærer må få innsikt både i dennes bekymringer, suksesser og og fiaskoer (Dreyfus og Dreyfus 1999, s. 64). Ferdigheten optimaliseres ved at eksperten får et personlig engasjement.

5.2. Rolleteori

5.2.1. Teoretisk bakgrunn

Et nærmere blikk på rollebegrepet er også nødvendig for å forstå de mekanismer og prosesser som finner sted mellom prest og pårørende når dødsbudskapet overleveres.

Å ha en rolle medfører å bli møtt med et sett med forventninger, regler, normer, krav og sanksjoner. Til sammen konstituerer disse faktorene rollen vi inntar. Videre kan adferden til den som inntar rollen ses på som et forsøk på å svare på forventningene. Forventningene oppleves ofte som normative, og det vil få negative konsekvenser å bryte disse.

Jobbrelaterte roller beskrives slik hos Brochs-Haukedal (2015, s. 211):

- Rollene knyttes til jobbatferd, og har sammenheng med stillingen man har i organisasjonen. Det kan beskrives som en uformell jobbeskrivelse.
- Videre er rollene upersonlige. De kan med andre ord fylles av noen andre dersom den første slutter i jobben.
- Rollens innhold kan være vanskelig å presisere fordi opplevelsen av den varierer mellom partene. Den som har gitt rollen kan legge noe annet i den enn den som utfører den.
- Rollen oppfattes raskt, og den påvirker vår adferd og tenkning og våre holdninger.

Brochs-Haukedal viser hvordan roller kan oppnås på forskjellige måter: En *tilskrevet rolle* er når man tilhører en kategori, og det stilles et sett med forventninger til hvordan rollen utøves. For eksempel kan en prest møtes med visse forventninger fordi vedkommende hører til i presteyrket. En *oppnådd rolle* er noe som fås, for eksempel gjennom utdanning eller ved erfaring.

Brochs-Haukedal deler også roller i de motsatte kategoriene *diffus - spesifikk*. Mens det i enkelte jobber er *spesifikke* forventninger til jobbutførelse, som for eksempel av en butikkekspeditor, kan det i andre yrker være det Brochs-Haukedal kaller *diffuse* roller. Her er rollekravene ubegrensede og uspesifikke. Eksempler på dette er profesjonsyrker, som advokater, leger og prester.

Å utøve lederskap i yrker med diffuse roller kan være krevende. Ledere kan tenke at autonomi og selvstyring er viktigst for sine medarbeidere, mens medarbeiderne i stedet kan oppleve lederen som fraværende og uinteressert.

Brochs-Haukedal beskriver videre rollekonflikter: "Noe forenklet kan man si at en slik konflikt oppstår når individet føler at det er utsatt for rolleforventninger som på en eller annen måte står i strid med hverandre." (Brochs-Haukedal, 2015, s. 216).

Rollekonflikter kan eksemplifiseres på flere måter, blant annet:

1. Manglende evne til å oppfylle rolleforventningene, for eksempel når prester opplever at opplæring i å overbringe dødsbudskap har vært mangelfull.
2. Rolletvetydighet. Dette oppstår når det er usikkerhet på hva som forventes. Er det for eksempel nok å ha overlevert en beskjed om et dødsbudskap, eller forventes det noe mer?
3. Diskrepans mellom egen oppfatning av rollen og andres forventninger. I enkelte yrker er det rom for tolkning for hvordan rollen fylles. En rutine eller en sjekkliste kan gi uttrykk for en forventning til hvordan oppgaven skal utføres, men i praksis er det opp til den ansatte hvordan oppgaven utføres.

5.2.2. Presterollen

I ordinasjonsliturgien for prester i Den norske kirke lover presten i nærvær av biskopen og menigheten: "i sjelesorg og skriftemål å dra omsorg for hvert enkelt menneske og bære dem frem for Gud i bønn." (Gudstjenestebok for Den norske kirke). Dette er en del av prestens ordinasjonsløfte, og konstituerer rollen som den nyslåtte presten skal inn i.

I en artikkel om presterollen viser Akerø (1999) til en tysk studie. Der fremholdes det at den pastorale usikkerhet i vår tid er stor og at dette skyldes spenningen mellom oppdraget som gis og andres forventninger til rollen (Akerø, 1999, s. 120). Prester i dag gjør grovt sett det samme som prestekolleagaene alltid har gjort, men selvbevisstheten er langt mindre enn tidligere. I studien skisseres 3 overordnede presteroller. Rollene har hatt hver sine

tyngdepunkt historisk sett, men alle rollene utfordrer også dagens prester ut fra de situasjonene de befinner seg i (Akerø, 1999, s. 120) I rollen som **vitne** framstår presten først og fremst som predikant, som en forteller av frelseshistorien, og som sådan har et offentlig oppdrag. Alle prestens gjøremål, også som sjelesørger og liturgiker tolkes i lys av denne rollen. I hele etterkrigstiden har denne rollen vært vanskelig fordi samfunnet har endret seg, kirken har tapt terreng. Rollene utfordres av presten som **hjelperen**. I denne rollen framstår presten som praktiker, og humanvitenskapene integreres i den praktiske teologien. Presteidentiteten knyttes til hjelperrollen. En utfordring med denne rollen er at presten reduseres til en terapeutisk dilettant. **Føreren** er den presterollen som svarer på postmodernismens anbefaling om å ta religiøse fenomener på alvor. Her utfordres presten til å føre mennesker inn i en spesifikk virkelighet, inn i hellighetssonen. I vår tid kommer disse hellighetssonene til uttrykk i arbeidet med for eksempel begravelser, men også når presten må overlevere et dødsbudskap (Akerø, 1999, s. 125). Presten blir virksom i liv- død - overgangene, en slags grenselos mellom folks ulike livsverdener.

Studien påpeker at prestene må evne å gå ut og inn av de ulike rollene etter hvilke situasjoner de står overfor, og at prestene går mellom grensene. Prestene er selv religiøse symboler. I dette ligger det en rolleutfordring fordi prestene opplever at folk søker deres nærhet, men at de også må sørge for distanse. Man er attraktiv, men samtidig fremmed fordi de er representanter for det hellige, for *mysterium tremendum et fascinans* (sitat fra Rudolf Otto).

Sammenholdt med Brocks- Haukedals rolleteorier framstår presterollen på denne måten som både diffus og tvetydig, og som kan gi rolleklarhet. Presterollen framstår som en rolle som både er tilskrevet og oppnådd.

5.2.3. Ritualets forsterkende kraft

Det at presterollen framstår som en tilskrevet rolle kommer blant annet til uttrykk i *ordinasjonsritualet*. Barstad (2010) understreker at ritualer virker konstituerende på handlingene og holdningene våre og automatiserer dem. De blir med andre ord sittende i ryggmargen. En av ritualets effekter er at energi spares, en slipper å konsentrere seg for å opptre på en bestemt måte (Barstad, 2010, s. 70). Ritualet gir videre en emosjonell energi, og gir en opplevelse av styrke, selvtillit, entusiasme og handlekraft (Barstad, 2010, s. 70).

Før presten begynner i sin første jobb avlegges et ordinasjonsløfte som en del av et ordinasjonsritual. Løftet avgis med et "ja" under en høytidelig handling med biskop og menighet til stede, og bekreftes med biskopens håndtrykk. Ordinasjonsritualet slår fast at det yrket presten nå begir seg inn i er en "tjeneste," - det omtales ikke som en "jobb." Presten ordineres som menighetens tjener. I løpet av ordinasjonsritualet får den kommende presten også høre biskopen si: "...formaner og pålegger jeg deg at du [...] drar omsorg for hvert enkelt menneske.." (Gudstjenestebok for Den norske kirke). Omsorgselementet for menighetens medlemmer blir derfor gjennom ordinasjonsritualet godt plantet som en del av prestens rolleforståelse. Ledelsesmomentet er også til stede siden presten bevisstgjøres på sin myndighet og ansvar som menighetens hyrde.

5.3. Kontekst

"Politiet har sendt meg for å gi deg en vond beskjed".

Å bruke språk er å skape mening. Mening skapes ikke ved hjelp av språket i seg selv, men i samhandling med alt som omgir ytringen. Overlevering av dødsbudskap gjøres gjennom bruk av språk. Men språket, i form av denne ytringen fra presten, fungerer ikke isolert fra andre handlinger og fra omgivelsene den ytres i, og fra dem som er deltakere i situasjonen. Det er en rekke forutsetninger som må være til stede for at denne skal gis mening. Dette kaller vi kontekst.

Vi oppdaget tidlig i vårt arbeid at kontekst er avgjørende for hvordan møtet mellom prest og pårørende blir. For å kunne drøfte dette videre på en god måte, må vi si noe om hva kontekst er, og hva kontekst betyr i vår sammenheng.

5.3.1. Hva er kontekst?

Går man til etymologien betyr kontekst "forbindelse" eller "sammenheng". Kontekst er altså det som befinner seg rundt, og som er relevant for forståelsen eller tolkningen av noe, som en hendelse, en ytring, eller for produksjonen av den (Store norske leksikon, 2022).

"Kontekst er den sammenheng eller de "omgivelser" som en ytring inngår i. Dette omfatter ikke uten videre *alt* som omgir ytringen, det gjelder bare det som er relevant som bakgrunn for å produsere eller forstå den." (Svennevig, 2020, s. 25).

Professor i språklig kommunikasjon Jan Svenning skriver at disse omgivelsene kan være tekstuell kontekst, situasjonskontekst eller kulturkontekst. (Svennevig, 2020, s.26).

Tekstuell kontekst handler om de ytringene som går forut for den aktuelle ytringen, slik at ytringen blir tolket i lys av det som er foregående.

Pårørende: "Er det noen som er død?"

Prest: "Ja, det er din far."

Prestens svar forutsetter den pårørendes ytring i forkant. Uten kontekst vil det gi liten mening med en slik uttalelse.

Den tekstuelle konteksten er selvsagt viktig også i prestenes fortellinger, men i det videre i denne oppgaven fokuserer vi på de to neste typene av kontekst. Vi ser disse som mer relevant å ta med videre for å besvare oppgavens spørsmål og formål.

Situasjonskonteksten utgjøres av det som skjer og er til stede i ytringssituasjonen. Her vil det være et sett med deltakere, minimum to, som deltar i en kommunikativ oppgave i visse omgivelser gjennom et visst medium (Svennevig, 2020, s. 27). Ser vi tilbake på situasjonen som introduserer hele masteroppgaven vår, så ser vi at det er et sett deltakere (to foreldre, en politimann og en prest) som deltar i en kommunikativ oppgave (å formidle at sønnen til disse to foreldrene har blitt kjørt i hjel av toget), i visse omgivelser (midt på natten, i foreldrenes stue), gjennom et visst medium (en muntlig overlevering av dødsbudskapet). Tid og sted og fysiske omgivelser er viktig for hvordan kommunikasjonen foregår og for meningen som skapes.

Kulturkontekst er de sosiale og kulturelle mønstrene som gjør en enkelt hendelse gjenkjennelig som en viss type kommunikasjon (Svennevig, 2020, s. 28). Dette kan handle om konvensjoner og normer i en kultur, som vil være gjenkjennelig for noen, men som for andre ikke vil være mulig å delta i og forstå, fordi de ikke har den samme kulturelle bakgrunnen. Et selvopplevd eksempel på dette er håndhilsing. I Norge er det høflig. En innfødt japaner vil kanskje ikke forstå hva som skjer, fordi det kulturelt vanlige der er å bukke.

Kjenner man til de samme konvensjonene, så vil også ytringen gi mening. Dette kan deltakerne støtte seg til når man kommuniserer, og man kan handle etter kjente, konvensjonelle mønstre som er gitt i kulturen.

Menneskene som er til stede i en situasjon vil trekke inn det som er nødvendig bakgrunnskunnskap for at ytringen skal bli meningsfull i en gitt situasjon. Dermed er heller ikke konteksten konstant, men endrer seg ut fra situasjon og deltakere.

Svennevig skriver at det er to kilder til denne informasjonen; sansene og minnet (Svennevig, 2020, s. 28). Sansene våre er det umiddelbare, det vi ser, hører, lukter og kjenner i situasjonen. Det mer abstrakte er minnene våre, det som er bakgrunnskunnskapen. Det omfatter kunnskap om samtalen, og om de erfaringer man har med f.eks den man samtaler med. Som vi skal se i drøftingskapittelet, så handler dette for eksempel om de tilfellene hvor de pårørende kjenner presten fra tidligere. Bakgrunnskunnskap er også det vi kjenner til av kultur, språk, konvensjoner om kommunikasjon, skriver Svennevig. Det er når bakgrunnsinformasjonen er felles, at kommunikasjonen er enklest. Da snakker man om en gjensidig bakgrunnsinformasjon (Svennevig, 2020, s. 79).

Går vi tilbake til prestens ytring om at *"politiet har sendt meg for å gi deg en vond beskjed"*, så ser vi at deltakerne er avhengig av konteksten for å forstå ytringen. Den gir også bare mening i en viss kontekst, med særskilte deltakere til stede. Ytringen vil gi enten ingen eller en helt annen mening i om det for eksempel var en butikkansatt som sa dette til en eldre dame som handler melk. Likeledes vil det ikke gi like mye mening hvis mottakeren av ytringen ikke kjenner til at den hvite prestesnippen ved halsen i en svart skjorte er arbeidsantrekket til en prest, eller ikke kjenner til at en prest ofte har som oppgave å gå med dødsbudskap.

5.3.2. Tillit - et relasjonelt fenomen

Tillit er et av begrepene prestene bruker flest ganger i sine fortellinger når de snakker om møtet med de pårørende. De vender stadig tilbake til dette.

Man kan snakke om tillit til enkeltmennesker eller til institusjoner, tillit som noe relasjonelt mellom to mennesker, eller tillit som en faktor i et samfunn.

Sosiologen George Simmel regnes som en klassiker i studier av tillit og ser tillit som en "antakelse om andres fremtidige atferd som er sikker nok til å fungere som grunnlag for praktisk handling. Tillit befinner seg mellom kunnskap og uvitenhet om et annet menneske" (Guldbrandsen, 2019). Man kan også definere tillit på andre måter, som at det er å handle med få forholdsregler, at det innebærer å gjøre seg sårbar, eller at det å stole på noen innebærer å handle under risiko. Tillit er et relasjonelt fenomen (Guldbrandsen, 2019).

Hvordan kan et menneske vite om man kan ha tillit til en annen? Vet vi noe om personen fra før, så vil det gi retning. Hvilket minne har vi om personen? Som mennesker må vi ofte relatere oss til andre mennesker uten å ha kunnskap om dem. Hvordan kan vi da bedømme om den andre er tilliten verdig? Vi kan da søke etter ytre tegn, som klesdrakt, væremåte, symboler eller uttrykksform (Guldbrandsen, 2019). Man kan også gjøre en sosial vurdering: Vil denne personen ha en felles interesse med meg? Som at en bussjåfør sannsynligvis vil ha en felles interesse med passasjerer om å kjøre trygt.

Representerer personen en institusjon som vi har tillit til, så vil det også gi større grunnlag for tillit til personen, selv om vi aldri har møtt eller hørt om akkurat denne personen før.

5.3.3. Symbol - et ikkespråklig tegn som bærer med seg mening

Mye av det som foregår i dødsbudsituasjonen er muntlig, som ytringene deltakerne kommer med, slik vi har sett på ovenfor. Det er språklig kommunikasjon. Men tegn som gir mennesker mening er ikke bare språklige. Den amerikanske filosofen Charles S. Peirce arbeidet med tegnteori og la grunnlaget for semiotikken. I denne disiplinen studerer man alle tegn som kan bære med seg mening. Det kan være både arkitektur, fotografier, gester, scenografi eller klesdrakt (Svennevig, 2020, s. 47).

Et tegn kan også være det vi kaller et symbol, og det finnes mange ikke-språklige symboler. Særskilt for det Peirce kaller "symbol", er at det er basert på felles konvensjoner, for å kunne brukes i kommunikasjon. Slik er for eksempel prestens klesdrakt, presteskjorten, eller presten i seg selv, avhengig av at deltakerne i situasjonen har en felles forståelse av dette symbolet, for at det skal gi mening i kommunikasjonssituasjonen (Svennevig, 2020, s. 48).

6. ANALYSE – SORTERING AV EMPIRI

Jeg husker veldig godt det første dødsbudet. Det er glassklart som i går.

Alle prestene hadde umiddelbart historier å fortelle, det var ingen nøling. Dette var fortellinger de husket godt selv etter 25 år, og de trengte i liten grad oppfølgingsspørsmål. De forteller alle med stor detaljrikdom og engasjement. Vårt inntrykk er at dette er en del av jobben man ikke enkelt går videre fra, men bærer med seg videre. Slik det framgår av det følgende faller sorteringen av empirien først inn i tre hovedkategorier: Kunnskap, rolle og kontekst. Dessuten er informantene opptatt av hvordan ferdighetene tas imot og anvendes i Den norske kirke. Dette utgjør en fjerde kategori i vårt materiale. Under hver kategori har vi laget avsnitt som går nærmere inn på detaljer innenfor hvert tema.

I arbeidet med empirien har vi måttet gjøre noen valg. Tid og størrelse på oppgaven er begrenset, og vi har valgt de temaene som står for oss som mest sentrale for prestene, og som vi mener på best måte kan hjelpe oss mot et mest dekkende svar på vår problemstilling og våre forskningsspørsmål.

6.1. Kunnskap

Som det framgår senere i dette kapittelet, ser vi at prestens forståelse av sin egen rolle påvirker møtet mellom prest og pårørende når dødsbudskapet skal overleveres, det samme gjør de kontekstuelle faktorene. I vår problemstilling spør vi etter hvilken kunnskap prestene bruker når de overbringer dødsbudskap. Prestene bruker selv i liten grad ordet kunnskap, og beskriver det kun i sammenheng med erfaring.

Nå skal vi se at er det et sett med personlige, intuitive egenskaper som også gjør seg gjeldende i møtet med de pårørende. Dette har vi satt under overskriftene *Erfaring og ryggmargsrefleks*, og rommer både det presten har med seg av tidligere erfaringer fra tilsvarende situasjoner eller en magefølelse på hva som blir riktig å si eller gjøre i situasjonen. Prestens egne følelser farger også situasjonen.

6.1.1. Erfaring

Informantene gir uttrykk for at når man står i krevende situasjoner må man bare løse oppdraget så godt man kan med de personlige ressurser man har til rådighet. De gir dels uttrykk for at de ikke har lært så mye om dette på studiet, og at det uansett er annen type kunnskap som må tas i bruk for å løse oppdraget med å overlevere et dødsbudskap.

men jeg vet ikke om jeg bruker så mye kunnskap jeg har ervervet meg på studiet. Jeg opplever jeg bruker mye mer nettverksbygging, det jeg kan av psykologi, det jeg kjenner til ved å ha jobbet på institusjoner, med trøblete ungdom, og på innen helse. Mer av allmennkunnskapen min.

men så er det jo det at erfaring ikke kan læres videre bare med å sitte å høre på et kurs, det er en grunn til at det har formet meg, at jeg har erfart det, at jeg har kjent det på kroppen.

Jeg opplever ikke at det etterutdanningstilbudet som fins er rettet mot det praktiske. [...] det er ganske mye at man trækker opp veien mens man går den.

Flere av dem refererer til beskrivelsen “erfaring” når de skal beskrive den kunnskapen de gjør seg nytte av for å utføre oppdraget.

Jeg har gjort dette mange ganger, og hvis dere spør hvilken kunnskap jeg bruker, så er det den erfaringen jeg har av at her er det viktig å si så mye som mulig, så sant og detaljert som mulig.

Hvor har jeg kunnskapen fra, og hva slags kunnskap? Det er vanskelig å sette ord på. Det handler om erfaring og relasjoner.

..men nå hviler jeg mye mer i at jeg klarer å bære dette. Samme hva det skal være, så klarer jeg å bære det. Det er bare erfaringsbasert kunnskap.

En av informantene trekker fram mengdetreningen, det vil si erfaringen fra en rekke overleveringer av dødsbudskap som blir viktig for å stå i situasjonen.

Ellers tenker jeg, generelt, fordi at jeg har gjort dette såpass mange ganger er jeg trygg. Jeg signaliserer ikke at jeg er livredd, signaliserer ikke at det er mest synd på meg, slik jeg kan forestille meg at det kan være i enkelte slike situasjoner. Jeg har gjort dette mange ganger, og hvis dere spør hvilken kunnskap jeg bruker, så er det den

erfaringen jeg har av at her er det viktig å si så mye som mulig, så sant og detaljert som mulig. Her skal ingen skånes.

Jeg hadde mengdetreningen som gjorde meg trygg i den situasjonen. Det senser de pårørende. Jeg merket at de trakk mot meg.

En av informantene sier at opplevelsen av å mestre situasjonen med overlevering av dødsbudskap også kan knyttes til å ha erfaring fordi man blir eldre, at livserfaringen er større.

Jeg er ikke så redd lenger for å gå inn i et hus hvor alt står på hodet, [...] jeg føler meg mye tryggere på det. Jeg føler jo og at jeg har blitt eldre. Jeg er ikke en dame på 27.

6.1.2. Ryggmargsrefleks

For å løse oppdragene med å overbringe dødsbudskap, er det også noen som bruker ord som "ryggmargsrefleks", men også uttrykk som "se og kjenne etter".

En av informantene har en tydelig formening om at han må være ærlig og direkte i formidlingssituasjonen. Dette har han ikke lært på studiet, men sier:

Jeg har en ryggmargsrefleks på at her må jeg si nøkternt og tørt hva jeg vet.

Det var min avgjørelse at gutten skulle få beskjed med en gang. Ikke at vi skulle hente gutten ut og ta han ut av skolesituasjonen først. Min ryggmargsrefleks var at han skulle få beskjed så fort som mulig.

Det samme gjelder formeningen om hvilken rolle det er best å innta i formidlingssituasjonen. Når vet han når han kan gå fra stedet, for eksempel?

Det er en refleksjon om at jeg skal ikke gjøre disse menneskene avhengige av meg.

Når de er i kontakt med sitt nettverk skal jeg gå. En ryggmargsrefleks.

En av de andre informantene forteller om en vurdering som foregår på det indre plan om hva som er riktig å gjøre i situasjonen, en slags intuisjon.

Og i tillegg så kommer jeg inn i et hus og begynner å... en har jo litt dette blikket... en ser litt opp og ned på folk og tenker - vil denne personen tåle at jeg sier dette og stå oppreist? En vurderer helsesituasjonen og aggresjonsnivå.

Og med en gang jeg forteller dette, navnet på sønnen som er død, så kjenner man i rommet at hele relasjonen mellom dem går helt i frys. [...] Samtidig som jeg har fortalt en far at eldste sønnen hans er det, så er det en sånn.... nesten sånn at jeg kan ta på følelsen i rommet at hun helst ikke vil ha noe snakk om dette her.

Det er litt det der... når du kommer inn i et hjem og så kjenner du på ting... jeg vurderer selv at det ikke er ok... vet ikke om det er bare stemning heller, men en dialog og en sånn psykisk makt som kan oppstå mellom ektefeller, som kanskje tenderer til noe ugreit. Men det er min vurdering igjen.

Det største verktøyet er å være helt og holdent til stede. Og ta det som kommer av reaksjoner. Og hele tiden ha følere på hva har du behov for nå? Kanskje jeg skal sitte her stille mens du tar en telefon til en bror, en søster? At du skal prate litt? Jeg er jo ikke der for min egen del, og tenker at funksjonen min oppstår jo i deres ønsker og behov. Så annet å gi den infoen og være medmenneske og medvandrer.

Et annet uttrykk for det samme er å kunne "lese" situasjonen:

det handler veldig mye om å lese den andre, når man ser at noen omtrent faller ned foran deg, og man ser at hele kroppsspråket går der, men jeg er vår for det med kroppskontakt, for å komme bort der, og jeg spør, er det greit, for at det er jo noe jeg vet folk kan reagere på, hvis man blir invaderende i en sånn situasjon, men jeg har jo vært i situasjoner, at det har vært naturlig, fordi jeg kjenner til folk...

6.2. Rolle

Så, husker jeg satt der, og min rolle, det var å bare være til stede, tilstedeværelse.

Sitte der med snippen og understreke alvoret i det som hadde skjedd.

Alle informantene ville nok ikke kjent seg igjen i hele dette sitatet. Likevel er det uttrykk for et tema som dukker tydelig opp i vårt materiale: Prestene er opptatt av at de har en rolle. Men hva er innholdet i rollen, og hvordan styrer dette hvordan prestene utfører oppdraget? Hva er paradoksene og forskjellene, og hva er likhetstrekkene hos våre informanter?

I svært mye av det de forteller mener vi å se at prestene i tillegg til å være opptatt av egen rolle, også lar sin egen rolleforståelse styre mye av hvordan de håndterer situasjonen. Dette handler både om hvem de tenker de er, hva de tenker at det er naturlig at de gjør, hvilken

rolle de tar og hvordan de skal kommunisere. De har også en forventning til hvordan andre skal reagere. Når dette ikke er som forventet, så medfører det ubehag og usikkerhet. Det samme blir når det blir en tvetydighet i rolleforståelsen, slik vi har sett beskrevet hos Brochs-Haukedal (2015, s. 216). I det videre ser vi på hva informantene forteller om egen forståelse av rollen.

6.2.1. Prestens forståelse av egen rolle

Prestenes fortellinger har gitt oss rike svar på våre spørsmål. I tillegg til at de beskrev sin forståelse av egen rolle, fortalte flere av dem også om emosjoner knyttet til dette.

Når vi her legger frem analysen av prestenes egen forståelse av rollen, så har vi valgt å gjøre dette med å gi de forskjellige aspektene av rollen titler. Titlene er hentet fra prestenes egne fortellinger.

"Trøsteren"

Jeg vil jo gjerne hjelpe og trøste, etablere gode relasjoner.

Alle de fem prestene vi har intervjuet forteller at de har en forventning om å hjelpe og trøste. De forteller at dette er det aller viktigste; at de pårørende føler seg ivaretatt, trøstet og hjulpet.

En av informantene forteller også om hvordan dette kan gjøres i praksis, og hvordan hun former rollen etter det hun ser er nødvendig i den enkelte situasjon:

Jeg kan bli fysisk, hvis det virker som det er det som er behovet. Her var det ikke det, Det var ikke en veldig fysisk reaksjon. Så, i neste omgang, når jeg skulle videre til et annet menneske, som brøt helt sammen, så hadde jeg mer den rollen.

For, å være en hjelper og trøster kan også være det å være fysisk:

Jeg ber dem om å sette seg, tar gjerne på dem, holder dem i hånda. Holder rundt dem fysisk.

Flere av prestene forteller om at det er frustrerende når rollen som trøster ikke er ønsket. Når de ikke får trøstet, fulgt opp eller ivaretatt de pårørende, så føles det som om de ikke får gjort jobben sin. Dette kan for eksempel være når pårørende ikke har tillit og ikke ønsker trøst og hjelp.

Prestene beskriver også at dette handler i stor grad om tilstedeværelse. Det skal være en varme der, slik informant 4 forteller at han lærte av en i kriseteamet:

Jeg hadde jo noen fraser jeg hadde lært meg hvis jeg skulle overbringe et eller annet. Men denne... varmen kanskje, som hun tilførte, oppi alt. Det hadde jeg ikke lært noe om.

En annen av informantene reflekterer over hva dette gjør med presten selv. Hos ham blir det tydelig at det for presten selv blir vanskelig når oppdraget ikke føles helt ferdig utført, forventningen til egen rolle er stor:

"...men kanskje er det at vi har for store forventninger til oss selv, eller at jeg har det til meg, at vi skal bidra med noe mer... og at det blir vanskelig når vi ikke får det til?..."

Den samme informanten forteller om hvordan biskopen en gang hadde sagt at det ikke handler om å få frem budskapet, men om å trøste:

"og det er jo et aspekt her, som jeg tror mange prester har med seg. Det handler ikke bare om overleveringen, men vi ønsker å være... i vår profesjon, vår oppgave, så har vi et fokus på den biten der. Derfor kjentes det ikke ut som om jeg gjorde jobben."

"Lederen"

På dette punktet er våre informanter forskjellige. Noen er helt tydelige på at ledelse er en del av rollen, mens andre tar en mer passiv rolle. En av de som er tydelig på dette er informant 1:

Intervjuer: "Tar du ledelsen i rommet?"

"Absolutt! Jeg kontrollerer hva som skal skje."

Informantene som er tydelige på ledelse forteller at de raskt tar ledelsen i rommet, sjekker hva som skal gjøres. At de kan be andre, f.eks. medlemmer i kriseteamet gjøre oppgaver.

Fortellingene vitner om at disse prestene i større eller mindre grad bruker ledelse som et verktøy i håndtering av situasjonen, - dette er en rolleforståelse de har. De skaffer seg en oversikt, og det er de som selv tar en avgjørelse på når det er på tide at de trekker seg ut av situasjonen.

Intervjuer: "Når du er sammen med f.eks. kriseteamet på oppdrag, hvilken rolle har du?"

"Jeg kan gjerne ta det overordnede blikket, gjerne å snakke med folk, hvem bør få beskjed."

Tre av de fem informantene er tydelige på dette, de to andre er mer usikre, og heller mer mot en beskrivelse av rollen som den som skal være til stede, hjelpe og trøste, uten å fremheve ledelsesperspektivet i noen stor grad.

"Forkynneren"

En stor del av en prest sitt arbeid og oppdrag er forkynnelse, slik vi har beskrevet i teorikapittelet. Som forskere brakte vi ikke tema om forkynnelse på banen under intervjuene. Dette kunne vært en stor del av en slik studie som vår, hvis vi f.eks. hadde spurt om i hvilken grad prestene bruker forkynnelse eller bønn i situasjoner hvor de overbringer dødsbudskap. Det valgte vi bort som tema for denne masteren. Kun en av våre informanter nevner dette selv, og sier da at han

"...ikke er forkynneren på den måten når jeg kommer der. Ikke i det hele tatt. Så kan nok noen ha etterspurt om jeg sier noe av Guds mening eller noe sånt, men det kan jeg jo ikke formidle noe om der."

I vår informantgruppe synes det da som at dette i liten grad er en del av rollen prestene inntar i situasjoner med dødsbud. De er ikke først og fremst forkynnere, men i større grad ledere, gjørere og trøstere.

"Gjøreren"

Hva gjør prestene når de skal overlevere dødsbud? Hvordan opptrer de, hva gjør de med kroppen sin. Står eller sitter de? Hva består jobben i? Oppgaven med å gå med dødsbud kan være mangfoldig. Prestene forteller at de fyller mange oppgaver; de har vært sjåfører, laget mat, funnet frem klær, spilt dataspill med barn og vasket gulv. Fortellingen viser også at flere av prestene får en rolle i planlegging av hvordan få den døde fraktet fra dødsstedet, og hvordan man skal komme i gang med planlegging av gravferd.

Underveis i det første intervjuet ble det naturlig å stille et oppfølgingsspørsmål som var som følger: "Følte du at du fikk gjort jobben din?". Dette viste seg å være et godt spørsmål som vi siden også stilte de fire andre informantene. Spørsmålet kom til å gi oss en god pekepinn på

hva prestene tenker at deres jobb og rolle er under overlevering av dødsbud. En av informantene sier:

"Jobben er å informere, hjelpe dem med de to første skrittene og sørge for at de er ivaretatt av nettverket sitt."

Ivaretagelse av de pårørende er gjennomgående noe alle prestene sier noe om når de beskriver egen rolle og får spørsmål om de fikk gjort jobben sin. Som informant 2 sier:

"Jeg utførte jo oppdraget i begge disse tilfellene. Men, i det ene tilfellet, så satt jeg med en bedre følelse av at personene var godt ivaretatt, enn i det andre tilfellet..."

En av prestene forteller om følelsen når man ikke får fulgt opp de pårørende, så føles det halvveis:

"... det ble formidlet en beskjed, så ble det noen spørsmål rundt det, men ingen videre samtale. Da følte jeg på at det blir litt sånn halvveis. Hadde bare gjort ene delen av det."

Om dette virker altså informantene samstemte. Mye av jobben handler om å få trøste og ivareta, både i situasjonen og i etterkant. Alle forteller også at de som hovedregel ringer pårørende i etterkant, en dag eller to etter oppdraget, for å høre hvordan det går, og gi mulighet for samtale og oppfølging. De tar de oppgavene som kommer; også de rent praktiske.

Dette funnet samsvarer også godt med det vi fant som handler om prestenes forståelse av at de skal hjelpe og trøste, behandlet noen avsnitt lenger opp i dette kapitlet.

6.3. Kontekst

Vi har tidligere i oppgaven sett på hva kontekst er, og gjenkjenner oss i Svennevigs definisjon om at kontekst er den sammenheng eller de «omgivelser» som en ytring inngår i (Svennevig, 2020, s. 25). Prestene har fortalt mye om disse omgivelsene.

6.3.1. Tid og sted

Tid og sted er en kontekstavhengig faktor som påvirker jobben som presten skal utføre. Dette er en faktor som alltid er uforutsigbar. To av informantene forteller om belastningen med for store beredskapsområder og det å ikke finne folk hjemme, noe som påvirker jobben som skal gjøres negativt. Den eldste av informantene forteller at han ba om fritak da han ble 62 år fordi beredskapsområdet ble gjort stort, og frykten for å ikke finne frem ble overskyggende. Noen ganger må presten vente på at folk kommer hjem, eller komme tilbake senere, eller man må dra med uforrettet sak.

Så den opplevelsen av å ikke være så lommekjent at man ikke kan adressen til hver og en, i tillegg til at politiet heller ikke er sikker på hvor folk er hen, det gjør meg veldig usikker. Jeg må liksom stå på døra og spørre: Er du den personen, er det den personen som er mora eller faren din? At jeg liksom må gjennom hele familietreet før jeg kan invitere meg inn. Da blir det liksom ingen god glidende overgang, og piggene er veldig fort ute. – Hva gjør du her?

Å må ta folk ut av søvnen nattestid for å formidle et dødsbudskap hører også med til det presten kan bli nødt til å gjøre. En av informantene beskriver belastningen ved det å komme hjem til folk uanmeldt på natten. Mennesket som åpner døren forstår umiddelbart at noe tragisk har skjedd;

Så da går jeg inn og ber dem om å sette seg ned, og forteller hva som har skjedd. Så er det totalt sammenbrudd. Rett i sjokk. Hyl og skrik og forferdelig reaksjon.

Med til de kontekstavhengige faktorene hører også problemet med å nå inn med den tragiske beskjeden som formidles. Pårørende kan synes det er så voldsomt at det ikke er til å ta inn.

Ja. De var jo hjemme. Men de trodde det var tull. Og gikk og la seg igjen. Så da måtte vi bare stå der. Og kriseteamet sto bak meg og bekreftet det. Så.. kom vi inn. Og da er det jo sånn at da måtte vi si allerede i callingen at vi kom for å gi dem et dårlig budskap. Så da skjønnte det jo det allerede da. At det var noen som sto dem nær som var død.

Surrealistiske situasjoner kan også oppstå, kontekstspesifikke situasjoner som oppstår der og da som vekker stor oppmerksomhet, men hvor presten er bundet av taushetsplikten og ikke kan si hvorfor han er ute på oppdrag.

Så skal vi over øya, det er kolonnekjøring, og så kjører brøytepløgen seg fast. Brøytebilsjåføren går bakover i kolonnen og sier at alle må inn i bussen av sikkerhetsmessige årsaker. Jeg måtte forlate bilen, inn i bussen med presteskjorte og alle skjønnte at noe står på. Jeg kunne ikke si noe. Det tok flere timer. Så oppsøkte jeg familien.

Videre forteller informantene at det kan være nokså uforutsigbart hva presten møter på når de kommer på døra. For eksempel kan presten dukke opp når folk er på sitt aller mest private. En av informantene forteller at hun møtte en person som var full, at han skammet seg over det, og at hun ikke var mentalt forberedt på at noe sånt skulle skje.

Så kommer jeg på døra. Og så.. dette var på kvelden, kanskje sånn 20-21 tiden, så er ikke personen som skal varsles hjemme. [...] far er hjemme, og han er full. Og når jeg kommer på døra, så blir jeg satt litt ut, jeg hadde ikke forventet at han var full. Hun jeg skulle varsle var ikke hjemme [...] men det ble en sånn opplevelse av han skjemtes, og jeg var ikke forberedt på det. Jeg var ikke mentalt forberedt på at det skulle være en mental hindring i veien. Jeg var mentalt forberedt på noe annet.

6.3.2. Politi og kriseteam – samhandling med offentlige aktører

Alle informantene beskriver at samhandling med andre profesjonelle aktører i varslingssituasjonen også utgjør en viktig del av konteksten varslingen skjer i. I alle tilfellene med våre informanter er det politi og/eller kriseteam dette dreier seg om. Flere av informantene beskriver at samhandlingen med lokalt kriseteam oppleves som støttende. Dette er ofte erfarne mennesker, og det er spesielt en av informantene som opplever at kriseteam og politi har vært til en opplærende hjelp i denne type krisearbeid. Politi og kriseteam oppleves av alle informantene som en kontekststabiliserende faktor, og som en støtte i det som er uforutsigbart.

En av informantene opplevde at samarbeidet med en fra kriseteamet gjorde at han ble trygg, at det lå et element av opplæring i det for han som var ny som prest.

Så jeg fikk med meg ei fra psykisk helse, [...] i midten av 50-årene. Jobber vel som... (nøler)... psykiatrisk... ja, har mye kontakt med, ja, jeg vet ikke hva den stillingen heter.[...] Da sa Randi, hun som var med meg: «Jo, han er død». Så overleveringen skjedde sånn liksom, og jeg, jeg var med som.. der og da følte jeg at jeg var med som

læregutt, og det var veldig fint. Hun som var med meg opplevde meg ikke slik, vi snakket om det etterpå. Men jeg kjente på det, at her fikk jeg en slags opplæring, i en slags ro, eller.. Ja.

De fleste informantene gir uttrykk for at samhandlingen med politi og kriseteam påvirker oppdraget positivt, og at de utfyller hverandre med sine ulike roller. Noen ganger kan det imidlertid oppstå en faglig uenighet mellom politi og prest om hvordan oppdraget skal utføres.

Vært i flere situasjoner der de pårørende har blitt veldig sint på politiet, fordi politiet har tenkt at de vil skåne. Jeg har en ryggmargsrefleks på at her må jeg si nøkternt og tørt hva jeg vet. Så hvis mor er slått i hjel av en svirebror, så må jeg si det.

Det kan dessuten variere hvordan omgivelsene ser på hjelpernes roller. Noen ser på presten som den tryggeste personen i krisen. Dette har mye å si for konteksten jobben gjøres i:

Det var totalmobilisering. Jeg ble tilkalt til pårørendesenteret. Da hadde jeg en grunnleggende opplevelse av at her «er det jeg som har kompetansen.» [...] Min opplevelse var at det psykiske helsevernet fikk veldig høye skuldre. Jeg hadde mengdetreningen som gjorde meg trygg i den situasjonen. Det sanser de pårørende. Jeg merket at de trakk mot meg.

6.3.3. Andres forståelse av presterollen

Vi har tidligere sett at informantene har en sterk rollebevissthet. Empirien viser at de også er opptatt av at pårørende stiller med sine oppfatninger om hvilken rolle presten skal ha. Under dette avsnittet velger vi å betrakte pårørendes rolleforventninger til presten som en viktig kontekstuell faktor fordi det utgjør en viktig del av omgivelsene dødsbudskapet formidles i. De møtes blant annet av noen forventninger:

Forventninger

.... det er jo sånn stort sett, hvor jeg blir møtt av en forventning der ute, at jeg kommer med et oppdrag, og jeg er veldig forsiktig med å tenke noe mer enn det, men jeg opplever jo at de jeg kommer til har en forventning om noe mer, for det kommer jo en prest.

Slike beskrivelser har flere av prestene, om en ikke så tydelig uttrykt som dette. Prestene opplever at det forventes noe av dem, fordi de er prester. Det ligger noe til rollen som gjør at det vekkes forventninger til hvilke oppgaver man skal utføre og hvilken rolle man har.

Tillit

Informantene forteller videre om at presten er en de opplever har tillit i samfunnet. Dette blir spesielt tydelig i mindre lokalsamfunn hvor det også er kjent for innbyggerne hvem som er presten. Har man tidligere utført oppgaver som har skapt gode relasjoner, så er tilliten stor når presten kommer med dødsbudskapet.

Der tenker jeg at jeg hadde i utgangspunktet tillit. De visste hvem jeg var, de hadde en god relasjon til meg det jeg stod for, hadde hørt mye bra om meg, hadde sikkert opplevd meg på julaften og i kirka, og de var veldig tydelige på at "du skal følge oss videre."

Tilliten prestene forteller om gjør at menneskene de møter, både pårørende og andre aktører, som kriseteam og politi, med sine ord og handlinger, også gir presten en rolle. Denne tilliten er åpnende for at presten kan få gjøre jobben de tenker de skal gjøre; de "slipper til". De får hjelpe og trøste og lede i situasjonen.

Bakgrunnen for tilliten kan være som beskrevet av informantene over, at presten selv har gjort en god jobb og opparbeidet tillit. Men det handler også om at presterollen i seg selv, uavhengig av hvem presten er, har tillit i et lokalsamfunn. Kirken er en institusjon som har tillit når det kommer til håndtering av kriser og sorg.

.... at jeg er erfaren og trygg, og representerer noe som har ganske stor tillit i dette lokalsamfunnet.

Tillitsaspektet er nært forbundet med å ha en relasjon til lokalsamfunnet dødsbudskapet formidles i. Dette har betydning for oppdraget som skal utføres. En av informantene beskriver at han ved en anledning gikk med et dødsbudskap til et sted der han var både ukjent og uønsket:

De var tydelig på at «hvorforskal du komme og fortelle oss dette?» Hadde ingen relasjon til kirka, så de syntes det var utidig at en prest skulle komme hit. De var vel ikke så velformulert, men det var det som var budskapet.

Denne opplevelsen presten fikk av å være uønsket i situasjonen ga en følelse av ubehag:

Altså... det jeg tenkte etterpå var at «dette ble greit.» [...] Men for meg var det jo ubehagelig.

Dette eksempelet er imidlertid et unntak i materialet vårt. Selv om størsteparten av de pårørende prester går med dødsbud til ikke er kirkeaktive, er det ingen andre informanter som beskriver at de er uønsket når de møter opp bare fordi de er prester.

Tilsvarende hadde den samme informanten en annen opplevelse av at kjennskap i lokalsamfunnet ga et helt annet og positivt samspill med de pårørende, noe som også var en gjennomgående oppfatning hos de fleste informantene:

Da finner vi adressen, han var godt kjent så det var lett å finne fram. Jeg kjente ikke de pårørende, men de kjente jo meg. [...] Jeg var en offentlig person i byen. [...] Så oppsto det en veldig tillitsfull relasjon mellom meg og dem. Jeg fulgte dem fra det første øyeblikket, til begravelsen og lenge, lenge etterpå. Der tenker jeg at jeg hadde i utgangspunktet tillit.

Å ha en relasjon til lokalsamfunnet behøver imidlertid ikke være entydig positivt. En av informantene viser til at lokalkunnskap også kan være utfordrende, og prege jobben som gjøres negativt. I dette tilfellet handlet det om at presten og den pårørende allerede hadde en relasjon henholdsvis som ansatt og frivillig i menigheten.

Da jeg kommer til huset ser jeg at jeg kjenner kona veldig, veldig godt. Hun har jeg jobbet enkelte perioder med, har vært leder i frivilligheten. En rolle som gjør at vi treffes ganske ofte. Hun ville nesten ikke la meg få tilgang til mannen sin. Men jeg sa at jeg var nødt, at jeg har en beskjed til han.

Symbol

Så når det ringer på døra på natta og presten står utenfor sammen med politi i uniform, så skjønner de at det er noe alvorlig.

Et symbol kan beskrives som noe vi ser eller opplever, som får oss til å tenke på noe annet. På mange måter kan man si at det er en slags metafor. I det de pårørende åpner døren og ser en prest, så assosierer det i de fleste tilfeller med døden. Presten som ringer på døra, som dukker uanmeldt opp, er urovekkende. Det er mest sannsynlig noe alvorlig og fælt som har

skjedd. Hvis noen er savnet, så er bare synet av presten, uten at ord er sagt, en bekreftelse på at vedkommende er funnet død.

Informantene forteller at de pårørende ofte kan helt umiddelbart spørre: "Hvem er død?", før presten selv rekker å si noe.

En av informantene setter ord på at det er noe symbolsk som skiller presten fra andre aktører i en dødsbudssituasjon:

Og så kjenner jeg nok også at når jeg går sammen med noen andre, fra kommunen, så kjenner jeg litt på dette, prestelige med det. Da, i større grad, så blir jeg symbolet på døden.

6.4. Erfaringsdeling og etterspørsel av prestenes kompetanse

Vår empiri viser også at prestene gjør seg tanker om hvordan erfaringene de sitter med, gjerne etter flere år med formidling av dødsbudskap, blir delt med kollegaene. Prestene forteller også om at organisasjonen de er en del av i liten grad etterspør den kompetansen de besitter.

6.4.1. Hva gjør kollegene?

Materialet vårt avdekker at det i veldig liten grad foregår noen form for deling av erfaring kolleger imellom hvordan de utfører oppdragene med dødsbud. Når vi spør respondentene hvordan kolleger utfører oppdraget, svarer to av dem:

Det er vel det at jeg har ikke spurt så veldig mange andre. Jeg har bare gjort det. Det kjenner jeg er litt sånn... det kjenner jeg igjen fra flere ting i presteyrket..

Nei, det er jo veldig lite snakk om i samtale mellom oss prester om hvordan vi gjør ting. Vi får jo ...har vært noen gang og snakket med kollegaer i etterkant.

Slik vi allerede har vært inne på beskriver en av informantene at det til og med kan oppleves risikabelt å spørre om hvordan de andre gjør det, fordi det da kan avdekkes at hun gjør noe galt.

Har ikke peiling! Tør ikke spørre [...] halvveis fordi jeg er redd for at jeg gjør det galt selv. Det er vel det at jeg har ikke spurt så veldig mange andre. Jeg har bare gjort det [...] Så det er jo ganske mye “learning by doing.”

En av informantene forteller også noe om presters behov for selv å “skinne” i møte med disse oppdragene.

Vi er jo veldig glade i å strø rundt oss med fortellinger, om hvor betydningsfulle vi er, i begravelser for eksempel. "Ja, jeg fikk frem noen tårer der". De historiene er vi veldig glade i å løfte fram. Og da blir de jo en del av, av bevisstheten, og praksisen vår. Vi er vare på disse tingene her, vi ønsker å... vi setter det kanskje som et kriterium, et uuttalt kriterium, noe som helt vanvittig å tenke, i den situasjonen med dødsbudskapet. At du kommer inn, ikke sant, og ødelegger livet til noen, og i tillegg går du med den forventningen, at du skal bety noe! (ler)

Empirien viser at prestearbeidet knyttet til overlevering av dødsbudskap skjer i enerom.

6.4.2. Etterspørres prestenes kunnskap og erfaring?

Som vi har sett i vår masteroppgave utfører prestene et svært krevende og komplekst arbeid gjennom praksisen med å gå med dødsbudskap. De opparbeider seg en unik ekspertise, mange har 40 års erfaring med å utføre disse krevende oppdragene. Det er imidlertid entydig blant informantene at kirka ikke etterspør kompetansen de sitter på som formidlere av dødsbudskap.

Men den erfaringa vi har og får av arbeidet vi gjør i kriser og med dødsbud, den er nok kirken ikke veldig god på å ta vare på [...] Så syns ikke det er forståelse i organisasjonen for at det er krevende. Og vet ikke om vi blir sånn kjempegodt i varetatt. Men jeg tror at vi på slump erverver oss ganske mye kunnskap og goodwill og knytter mange gode kontakter i kommunen og nærmiljøet vårt på nettopp dette arbeidet. Så mye blir til på slump syns jeg.

Dette tenker jeg endel på, for jeg skulle gjerne lært andre i stab endel av disse tingene her. Men så føler jeg at når jeg ikke har studiepoeng i det, så er det litt cokcy av meg å komme og si: Jeg kunne tenkt meg å ha noen timer en dag der jeg lærte dere litt om hvordan man snakker med folk. Det er lettere når man har studert noe, og vil fortelle

om det. Så det synes jeg er dumt da, at jeg ikke får delt av den kunnskapen, og erfaringen, og for meg er det en veldig sånn skjellsettende ting, men så er det jo det at erfaring kan ikke læres videre bare med å sitte å høre på et kurs, det er en grunn til at det har formet meg, at jeg har erfart, har kjent det på kroppen,

Hvorfor ser ikke kirken det? Folket her ser det, men kirken ser det ikke. At dette kan det være bruk for? Men hvordan skal man ta det i bruk? kanskje er det slik man tar det i bruk, at jeg tar kontakt med prosten og sier: "Hei, dette her skjer." Ja, ok. Bruk det!

6.5. Oppsummering

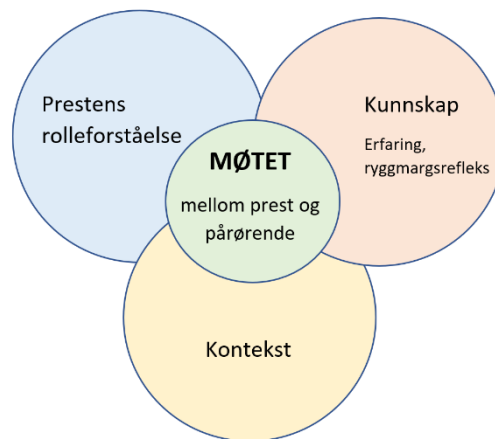
Den kunnskapen prestene bruker for å løse det krevende oppdraget det er å gå med et dødsbud, viser seg å være lite knyttet til det de har lært på studiet. I stedet bruker de allmennkunnskapen sin, de drar veksler på erfaringene de har gjort seg fra før, ofte ved å ha overbrakt dødsbudskap gjennom flere år, for å løse oppdraget. En av informantene viser til at livserfaringen er viktig i denne sammenhengen og alle informantene henviser generelt til at de drar veksler på sin erfaring i situasjonen. En av informantene bruker også ordet ryggmargsrefleks som en ressurs for å løse oppdraget. Felles for dem alle er at de ser situasjonen an i øyeblikket, ser og kjenner etter, leser situasjonen, og på grunnlag av dette vet de hva som blir riktig å si og gjøre. Informantene beskriver også hvordan deres egne følelser preger oppdraget, både før, under og etter at dødsbudskapet er overbrakt.

Som analysen viser hadde alle informantene et bilde av sin egen rolle når de skulle overlevere et dødsbudskap. Alle ser på seg selv som en som skal hjelpe og trøste i situasjonen, og det oppstår en frustrasjon når de ikke opplever å få denne rollen. De ser på seg selv som ivaretagere av de pårørende, og tar et totalansvar for dette. Opplevelsen av hva dette totalansvaret består i, varierer imidlertid. Bare tre av de fem informantene var seg bevisst at de tok en lederrolle i situasjonen.

Analysen viser videre at en rekke kontekstuelle forhold er viktig når dødsbudskapet skal overleveres. Også de pårørende har et bilde av prestenes rolle når de kommer på døra. De fleste møter presten med en grad av tillit. Denne tilliten kan ha oppstått på bakgrunn av den jobben de har sett presten gjøre i andre sammenhenger i lokalmiljøet, som følge av at politi og kriseteam har gitt presten tillit, men kan også være knyttet til presterollen som sådan. Analysen viser videre at tillit og kjennskap til lokalmiljøet er nært forbundet, og har stor

betydning for oppdraget. En av informantene beskriver at manglende relasjon til kirka hos pårørende er en faktor som kan spille negativt inn på jobben som skal gjøres. De fleste opplever at kjennskapet til stedets prest er en viktig og gjennomgående positiv faktor fordi det bidrar til et positivt møte, men prest og pårørende kan også oppleve det som beklemmende at de må møte hverandre i denne nye situasjonen. Presten har også en symbolfunksjon, presten symboliserer døden.

Under intervjuene stilte vi våre informanter spørsmål om å beskrive møtene med pårørende. Så langt kan våre funn oppsummeres i følgende modell:

Figur 1: Møtet mellom prest og pårørende består av et møte mellom prestens rolleforståelse, konteksten og hvilken og hvordan kunnskap anvendes. Egen figur.

Møtet mellom disse tre faktorene synes å være avgjørende for om møtet med de pårørende oppleves godt eller ikke så godt. Ting som handler om prestens kunnskap, erfaring, magefølelse, intuisjon kan ha mye å si for hvordan presten håndterer møtet mellom disse faktorene. Det er i kraft av rollen man kan ta plass, eller gis plass i rommet som oppstår. Hvis du endrer en av faktorene, endrer situasjonen seg.

Analysen viser også at det som handler om drøfting med kolleger, deling av kunnskap og forhold til organisasjonen også spiller inn på totalsituasjonen, selv om det ikke framstår som viktig for presten i hvordan situasjonen håndteres der og da. Informantene gir uttrykk for at de har hatt opplevelser av å mangle kompetanse, og at arbeidsgiveren deres ikke er oppmerksom nok på oppdragets belastning og kompleksitet.

7. DRØFTING

7.1. Innledning

Gjennom denne oppgaven har vi ønsket å finne svar på problemstillingen

Hva slags kunnskap bruker presten når det overleveres et dødsbudskap?

For å kunne besvare problemstillingen vår formulerte vi følgende forskningsspørsmål som vi her gjentar:

1. Hvilken rolle spiller erfaringsbasert og taus kunnskap når presten skal overlevere et dødsbudskap?
2. Hvilken rolleforståelse har prestene med seg når et dødsbudskap skal overleveres?
3. Hva har konteksten å si for møtet mellom prest og pårørende?

Underveis i analysen forstod vi også at det ville bli nødvendig å drøfte hvilke konsekvenser våre funn kan ha for praksisen med å overlevere dødsbudskap, og for organisasjonens læring om dette. Dette resulterte i et fjerde forskningsspørsmål som vil danne avslutningen på vår drøfting:

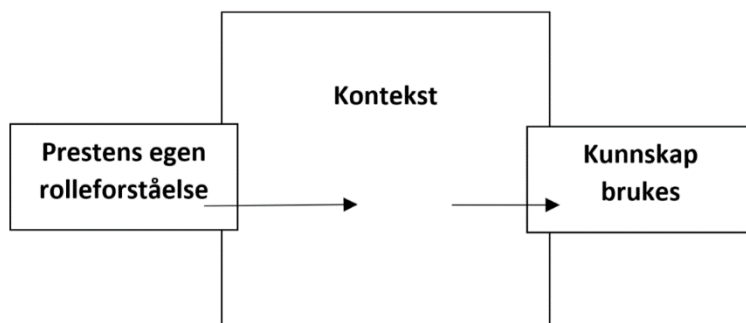
4. På hvilken måte kan organisasjonen Den norske kirke bidra til at prester kan ha best mulig forutsetning for å utføre oppgaven med å overbringe dødsbudskap?

7.1.1. En viktig oppdagelse og et forsvar for drøftingens rekkefølge

Analysen har vist at når presten står i en situasjon hvor et dødsbudskap skal overleveres er kunnskapen som brukes sammensatt, og den handler i liten grad om kunnskap i et strukturperspektiv. Derimot spiller den erfaringsbaserte kunnskapen en viktig rolle sammen med intuisjon, magefølelse og ryggmargsrefleks.

Analysen viste oss imidlertid også at det er noen andre faktorer som gjør seg gjeldende *før* presten kommer så langt som til overleveringen av dødsbudskapet og kunnskapsanvendelsen kommer til uttrykk: Prestens egen forståelse av sin rolle er en slik faktor og påvirker møtet med de pårørende i stor grad. Det samme gjør konteksten dødsbudskapet formidles i.

Dette ble en viktig oppdagelse i vår oppgave, og kan illustreres slik:

Figur 2: Presten bringer med seg sin rolleforståelse inn i møtet med de pårørende. Konteksten oppstår i situasjonen, og presten bruker så kunnskap for å håndtere den. Egen figur.

Vi har derfor valgt å utforme den videre drøftingen i den rekkefølgen vi mener at faktorene inntreffer: Først om rolleforståelse, så om kontekst, og til slutt en drøfting av hvilken - og hvordan kunnskap brukes hos prestene.

Avslutningsvis i drøftingskapittelet vil vi så peke på noen konsekvenser av funnene våre og på det som kan være utviklingspunkter både for prestene og Den norske kirke.

7.2. Presterollen - en driver for prestens handlinger

7.2.1. Sterk bevissthet om egen rolle - det konstituerende ritualet

Prestene er bevisst sin rolle og sin identitet, og har det med seg nesten som en form for arbeidsbeskrivelse for sin tjeneste. Dette er derfor det som allerede *er*, før presten skal ut med dødsbudskapet og går inn i møtet med de pårørende.

Brochs-Haukedal (2015) beskriver hvordan roller knyttet til jobbadferd kan være å forstå som en slags uformell jobbebeskrivelse. Rollene som etableres knyttet til et spesifikt yrke kan derfor fortone seg som en sterk forventning hos den som har rollen. Roller i jobsammenheng oppfattes raskt, og påvirker adferd, men også holdninger hos den som innehar rollen (Brochs-Haukedal, 2015, s. 211). Informantenes fortellinger viser at prestene

har en sterk bevissthet om sin egen rolle, og at rolleforståelsen er en viktig drivkraft i prestens yrkesutøvelse, og i sterk grad regulerer jobbadferden.

Et av spørsmålene som naturlig reises her er hva som er drivende for denne styrken i prestens rolleforståelse? Vi har tidligere sett at presterollen konstitueres både gjennom både formelle faktorer og symbolhandlinger (Gudstjenestebok for Den norske kirke). Ritualer har i seg selv en oppmerksomhetsforsterkende effekt (Barstad, 2010, s.70). Den rituelle rammen ordinasjonsløftet gis i, gir en sterk understrekning av presterollens forpliktelse og alvor. Dette understrekes ytterligere ved at ordinasjonsløftet avlegges i en form som er tilnærmet uforandret siden kristendommen kom til Norge på begynnelsen av 1000-tallet. Presten vil være seg bevisst at hun går inn i en sammenheng med forgjengere som har forpliktet seg på samme tjeneste i generasjoner bakover. Det er grunn til å tro at dette styrker prestens rollebevissthet. Dette finner vi for eksempel når prestene uttrykker ønske om å vise omsorg, hjelpe og trøste. Dette har de, som vi var innom i teorien, forpliktet seg til gjennom løfteavleggelse foran biskopen.

7.2.2. En mangfoldig rolle

Selv om prestens rollebevissthet er sterk, betyr dette likevel ikke at prestens rolleforståelse er entydig. Som beskrevet ovenfor viser det empiriske materialet vårt at informantene identifiserer seg med en rekke roller, - innen det samme yrket. Dette kommer også til uttrykk når et dødsbudskap skal overleveres. I de følgende to punktene beskriver vi noe av denne mangfoldigheten vi har funnet.

Rollen prester går inn i fremstår i tillegg til dette som autonom. Presten er i høy grad en autonom arbeider, som tar avgjørelser på egen hånd, står alene som yrkesutøver i disse situasjonene, og utfører oppgaven i avstand fra autoritær ledelse og bindene prosedyrer (Gottvassli, 2020, s. 83).

Et formelt oppdrag

For det første er prestene seg bevisst at de har en formell rolle ved at de utfører et oppdrag på politiets vegne, et samfunnsoppdrag. De skal overlevere en beskjed om en inntruffet hendelse, et oppdrag som er avgrenset i formen. Alle informantene har en høy bevissthet om

dette, at de opptrer på politiets vegne. Slik framstår de i rollen som offentlig tjenesterepresentant. Som en av dem uttrykker det:

Jobben er å informere, hjelpe dem med de to første skrittene og sørge for at de er ivaretatt av nettverket sitt.

Dette er imidlertid bare én av flere roller de utøver i situasjonen. Snart trer de inn i hjelper- og trøsterrollen, og den ene rollen avløser den andre. Som en følge av at de bare minutter tidligere har opptrådt med rolle som en offentlighetsperson, skal de nå trøste de pårørende på grunn av den tragiske beskjednen de nettopp har gitt, og ønsker å tre inn i et mer intimt rom.

Trøsteren/hjelperen, lederen, forkynneren og gjøreren

De går nå inn i rollen som er den mest fremtredende av presterollene i etterkrigstiden, nemlig i rollen som hjelper (Akerø, 1999, 120). I denne rollen blir presten en praktiker og en humanist, som skal trøste, bære og vise medmenneskelighet. Bevisstheten om dette hos informantene er høy:

Jeg vil jo gjerne hjelpe og trøste, etablere gode relasjoner.

Jeg ber dem om å sette seg, tar gjerne på dem, holder dem i hånda. Holder rundt dem fysisk.

I denne rollen beskriver en av informantene at han helt bevisst legger bort en av de andre rollene som preger prestatjenesten sterkt, og som har vært bærende for prestatjenesten siden den lutherske reformasjonen, nemlig rollen som forkynner eller *vitne* (Akerø, 1999, s. 125):

[jeg er} ikke forkynneren på den måten når jeg kommer der. Ikke i det hele tatt. Så kan nok noen ha etterspurt om jeg sier noe av Guds mening eller noe sånt, men det kan jeg jo ikke formidle noe om der.

Roller som *vitne* utøves altså ikke hos noen av informantene, både fordi situasjonen krever at det er *hjelperen* som må ha forrang, men også fordi presten ikke kan vite om rollen som *vitne* er ønsket av de pårørende. Likevel kan vi finne en reminisens av rollen som *vitne* hos informantene ved at flere av dem inntar en tydelig lederrolle i situasjonen. Lederrollen har tradisjonelt vært en viktig del av prestens rolle som *vitne* (Akerø, 1999, s. 125).

Å være en trøster og hjelper ligger dypt i våre informanternes rolleforståelse. En av dem gir klart uttrykk for at han ikke har fått gjort jobben sin når han ikke har muligheten til å trøste de pårørende.

og det er jo et aspekt her, som jeg tror mange prester har med seg. Det handler ikke bare om overleveringen, men vi ønsker å være... i vår profesjon, vår oppgave, så har vi et fokus på den biten der. Derfor kjentes det ikke ut som om jeg gjorde jobben.

En annen opplever at *lederspektet* ved rollen er viktig. Når han blir spurt om han tar ledelsen i rommet svarer han:

Absolutt! Jeg kontrollerer hva som skal skje.

En tredje informant gir uttrykk for at oppfølgingen etterpå også er nært knyttet til presterollen, og særlig det som er knyttet til å følge pårørende helt til gravferdsseremonien.

Følte vel ikke et det ikke gikk....det var en plass jeg ikke kunne følge opp etterpå. Det ble å overlevere en beskjed....og det var helt naturlig, det var en annen prest som skulle ha den begravelsen.

Noen av prestene tar også et totalansvar som "tjenere" i situasjonen.

jeg tenker iallfall, i den grad det er mulig: å sitte ned med de jeg skal til, fortelle hva som har skjedd, være til stede, så lenge det er nødvendig [...] Jeg har gjort alt fra å vaske gulv, til å koke kaffe klokka 4 om natta, ja, dratt på døgnåpen Shell og kjøpt mat, ja, det er litt som det faller seg, hvem man er sammen med i øyeblikket.

Her er prestene forskjellige. Noen blir i større grad "sittende i sofaen" enn andre, som er mer "gjørere", og tar tak i praktiske oppgaver, sørger for en helhetlig omsorg, også som mat og drikke og til og med renhold.

Det er allikevel aspektet som hjelper og trøster som er mest fremtredende som rolleideal hos prestene, men hvor kommer det fra?

7.2.3. Omsorgselementet som ideal

Det kan være andre grunner enn de pårørendes signaliserte behov for omsorg som gjør at presten inntar en så tydelig omsorgsrolle som det empiriske materialet viser. Akerø (1999) påpeker at dagens prester er sterkt preget av prestatjenestens omsorgsideal som har vært

toneangivende for etterkrigstidens presterolle (Akerø, 1999, 120). Det er grunn til å tro at dette er noe av årsaken til at det heller ikke er noen av informantene som problematiserer at dødsbudskap er et oppdrag det er naturlig for presten å utføre. Det empiriske materialet viser gjennomgående at presten ser på seg selv som den som skal hjelpe og trøste i situasjonen. Føringene for rollen som ligger i ordinasjonsritualet understreker dessuten også denne rollen, sammen med det som en av informantene refererer til, nemlig at biskopen sterkt verbaliserer at presten først og fremst kommer for å trøste og hjelpe:

..så sa [biskopen]: Det handler om å ikke få frem budskapet, men om å trøste.

Empirien viser derfor også at når det noen ganger oppstår en situasjon hvor trøsterrollen blir avvist, enten ved at presten avvises direkte eller som uønsket i situasjonen, så oppleves dette som ubehagelig:

Altså... det jeg tenkte etterpå var at «dette ble greit.» [...] Men for meg var det jo ubehagelig.

Eller når budskapet presten kommer med ikke blir tatt inn av de som får beskjeden:

Og så fikk jeg enda ingen reaksjon, ja, han hadde nesten forventet det her, sa han faren. Og jeg ble så slått av en kulde da. Ble helt satt ut av den kulden, at.. går det an? Her får du beskjed om at sønnen din er død, og du reagerer ikke. [...] Så, jeg husker jeg var veldig trist etterpå.

Hos en yrkesutøver kan dette gi en opplevelse av stress og en følelse av å komme til kort (Brochs-Haukedal, 2015, s. 221). Hos informantene våre oppstår det derfor en frustrasjon eller en nederlagsfølelse når de blir avskåret fra å kunne ivareta trøsterrollen. Rollen som trøster er så sterk hos informantene at det blir vanskelig når denne ikke får plass.

7.2.4. Presten som grenselos mellom liv og død

For presten som har overlevert et dødsbudskap avløses imidlertid ofte rollen som hjelper av enda en ny rolle; rollen som *føreren*. Nå blir presten den som skal lede de pårørende inn i helligetssonen (Akerø, 1999, s. 125), det vil si å gi hjelp til å gi mening til den voldsomme livshendelsen som et plutselig dødsfall er. Som et uttrykk for dette beskriver informantene at de ofte ender opp med å bli forrettende prest i begravelsen i etterkant av dødsbudskapet, og må nå innta rollen med å sette dødsfallet inn i en livstolkningmessig sammenheng. Det

empiriske materialet viser at presten søker, eller er tilfreds med å få innta denne rollen. Presten blir virksom som livstolker, grenselos mellom liv og død (Akerø, 1999, s. 125).

I forbindelse med formidling av dødsbudskap har presten med dette flere roller, og det er ofte roller som gjensidig utelukker og/eller avløser hverandre. For at møtet med de pårørende skal bli et godt møte, legger informantene bort én rolle til fordel for en annen, og det foregår en kontinuerlig indre dialog hos presten om hvilken rolle som skal brukes, og når den skal brukes. Informantene beskriver at møtet med pårørende ikke ville blitt et godt møte dersom rollen som *vitne* inntas når *hjelperen* behøves. Og rollen som grenselos mellom liv og død må legges bort når dødsbudskapet overleveres og tidsmessig tas fram i forbindelse med begravelsen etterpå. Dessuten ligger det i seg selv en rolleutfordring i de følelsesmessige båndene og nærheten som skapes mellom prest og pårørende i situasjonen, og den avstand prestene er nødt til å skape når de går ut av situasjonen for å få en profesjonell avstand som gjør at det er mulig å stå i yrket over tid.

7.2.5. Rolletvetydighet

Det empiriske materialet viser videre at det også er en viss diskrepans mellom den rollen kirken setter presten til å gjøre når et dødsbudskap formidles og rollen kirken har gitt presten gjennom ordinasjonsritualet:

Jeg har nok en kjepphest, at innenfor kirka, noe av det vi virkelig kan, det vi virkelig er der for, det er det relasjonelle. At vi aldri kan bli en sånn "check-check-check"- her er jobben gjort liksom. Utført oppgave! Det er nok litt der da.

Det presten blir bedt om å gjøre gjennom rutinebeskrivelsene i dødsbudskapssituasjonen er utvilsomt noe mindre omfattende enn det presten har fått fra biskopen gjennom ordinasjonsritualet. Selv om kirken lager gode rammebetingelser for oppdraget med å gå med dødsbudskap som arbeidstid og lønn, oppleves ikke dette som en tilstrekkelig anerkjennelse eller vektlegging av jobben som gjøres. Empirien viser at presten etterspør en anerkjennelse av at det er en relasjonell, krevende omsorgsjobb som må gjøres. Det er grunn til å tro at dette oppstår som en følge av alle rollene presten skal ivareta, at det er uttrykk for en form for rolletvetydighet (Brochs-Haukedal, 2015, s. 216). Brochs – Haukedal (2015) fremholder at enkelte yrker kjennetegnes av en rolleforståelse som er ubegrenset og uspesifikk. Dette kan gi

en diffus rolleforståelse (Brochs-Haukedal, 2015, s. 216), med frustrasjon og opplevelsen av manglende mestringsfølelse som resultat.

Informantene reflekterer selv over at dette er en stor rolle å fylle, og at dette kan være belastende for presten selv med denne rolleforståelsen:

Vi er vare for disse tingene her, vi ønsker å setter det som et uuttalt kriterium, noe som er helt vanvittig å tenke, i den situasjonen med dødsbudskapet. At du kommer inn, ikke sant, og ødelegger livet til noen, og i tillegg går du med den forventningen, at du skal bety noe.

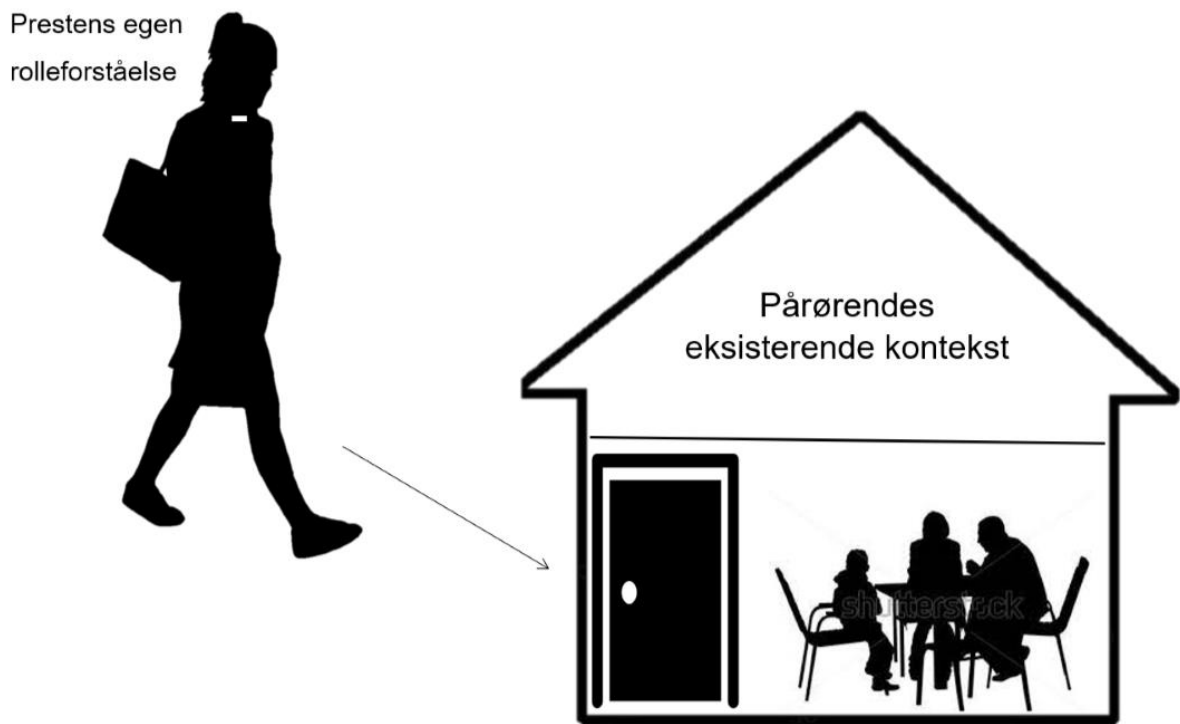
7.3. Konteksten

Det empiriske materialet viser at det ikke bare er prestens egen rolleforståelse som har betydning for hvordan møtet mellom prest og pårørende blir. De pårørende har også et sett med forventninger til presterollen som spiller inn på situasjonen. Dette er en del av konteksten som dødsbudskapet overbringes i. Likeledes tid og sted, og møte og samspill med et øvrig hjelpeapparat som kriseteam og politi. Disse to tingene er eksempler på kulturkontekst og situasjonskontekst. Under drøfter vi dette.

I vårt materiale har vi kun tilgang på prestenes fortellinger, ikke de andre aktørenes. Mye av det hele bildet er derfor ikke tilgjengelig for oss. Det har vært viktig for oss å være bevisst dette. Samtidig har vi prestenes fortellinger, og deres opplevelse av hvordan de pårørende tok dem imot, reagerte og uttrykte sine holdninger og forståelse av presterollen, og det er disse fortellingene som står i fokus.

7.3.1. Presten og dødsbudet som kontekstbryter og konstituerende for ny kontekst

Det er et dramatisk øyeblikk når presten har banket på en dør, og døren åpnes. Konteksten de pårørende har befunnet seg i brytes, og en ny sammenheng oppstår. Aktørene i rommet har blitt flere, selv om det er bare fra en til to. Å ta folk ut av søvnen på natten, eller å avbryte arbeidsdagen er å skape et stort brudd i situasjonskonteksten. Man kan si at presten skaper kaos i orden.

Figur 3: Presten på veg til pårørende, med seg har hun sin egen rolleforståelse og en vanskelig beskjed. De pårørende er foreløpig i sin kontekst, uten å vite at en prest er på veg. Egen figur.

Faktorene i situasjonskonteksten er av stor betydning for hvordan møtet med de pårørende blir. Prestene forteller om hvordan tid, sted og rom er viktig for hvordan overleveringen av dødsbudskapet og den påfølgende stunden blir. Presten kan oppleve stress, som når hun ikke finner frem til riktig adresse eller riktig person. Er det flere mennesker til stede i rommet, så fylles også rommet av forskjellige stemmer, som hver og en sanser og har forskjellig minne som farger møtet. Jo flere aktører i rommet, jo mer kompleks er konteksten, og jo flere og bedre redskaper trenger presten for å håndtere og forsøke å lede situasjonen. Konteksten blir også mer sammensatt av faktorer som for eksempel når en av prestene forteller at den pårørende er beruset når hun kommer.

Mening skapes i det som skjer med bakgrunn i det aktørene har tilgjengelig av kontekst (Svennevig 2020, s. 27). Mening søkes umiddelbart når det ringer på døren midt på natten. Fordi dette ikke er vanlig, så vil det være normalt i vår kultur å umiddelbart kjenne på en uro for at noe har skjedd. Allerede før døren åpnes er konteksten brutt og den pårørende er på

leting etter å skape mening i det som skjer. Vi kan si at presten og dødsbudet som formidles er en *kontekstbryter*; sammenhengen blir ny.

Figur 4: Presten har overlevert dødsbudskapet, og ytringen skaper i konteksten mening, og en ny kontekst opprettes; noen er død. Presten må nå bruke sin kunnskap for å håndtere situasjon og trøste de pårørende. Egen figur.

Ytringen "politiet har sendt meg for å gi deg en trist beskjed" konstituerer altså en ny kontekst. Hver aktør tar i bruk egne sanser og eget minne for at ytringen skal gi mening, og for å håndtere den. Øyeblikket som oppstår er nytt og unikt.

Her kan vi trekke tråder helt tilbake til det vitenskapsteoretiske ståstedet vi har valgt, hvor fenomenologien sier at den menneskelige erfaring er viktig. (Justesen og Mik-Meyer, 2010, s. 22). Fenomenologien nevner også "livsverden" som et viktig begrep. Den finnes i tid og rom, men gir først mening når noen opplever den, og når ting settes i sammenheng. I dette perspektivet er subjektivitet og fortolkning avgjørende (Justesen og Mik-Meyer, 2019, s. 22). Slik sett kan vi si at konteksten og meningen som skapes, er subjektiv. Hver enkelt aktør opplever verden fra sitt perspektiv.

Gjennom empirien ser vi at jo mer kompleks situasjonskonteksten er, jo større repertoar av kunnskap er det nødvendig at presten bruker i det videre. Dette kommer vi tilbake til under, når vi skriver om kunnskap – erfaring og ryggmargsrefleks.

7.3.2. Pårørendes forståelse av presterollen - en del av den kulturelle konteksten

Allerede ved synet av presten i døra begynner den pårørende straks å søke en mening, basert på det Svenning kaller kulturkontekst (Svennevig, 2020, s. 27).

Kontekst og roller henger på flere måter tett sammen. Rolleforståelsen er også et kulturelt aspekt. Hva forventes av en prest i vår kultur? I dette ser vi at også det teoretiske materialet henger sammen - den kulturelle konteksten rommer også rolleforståelsen som ligger både hos presten selv, og hos de andre aktørene.

Aktørene i en kontekst vil trekke inn det som er nødvendig bakgrunnskunnskap for å finne mening i situasjonen. Svennevig sier at det er to kilder til denne informasjonen, sansene og minnet (Svennevig, 2020, s. 27). Sansene henger sammen med magefølelse og intuisjon. For det man sanser i rommet, det man hører, lukt, fysisk berøring setter i gang en prosess hos presten. "Hvilke redskap må jeg ta i bruk nå, for å håndtere dette?". Denne sammenhenger behandler vi også nærmere når vi skriver om kunnskap i neste del av drøftingen.

Den andre delen av vår tilgang til kulturkonteksten er som Svenning sier, i minnet (Svennevig, 2020, s. 27). Dette er tidligere hendelser og erfaringer, kulturell forståelse som er lagret i oss. Dette hentes frem i konteksten og brukes for at ytringene skal gi mening. Så når presten står på døren, med den hvite snippen i en sort krage, så vil de fleste umiddelbart forstå hva det betyr. I fortellingene vi har i vårt materiale, så virker det som at presten og de øvrige aktørene har en felles kulturell bakgrunn og forståelse for de mønstrene som gjør at ytringen presten kommer med, gir mening. Mye skjer i en non-verbal kommunikasjon, som er tegn eller symboler som blir forstått ut fra konteksten. Dette ser vi for eksempel i det en av prestene forteller om når han skal overlevere sitt første dødsbudskap. En ung jente er allerede urolig, for hun får ikke svar på meldinger til kjæresten sin.

Var det du som overleverte dødsbudet?

Nei, det ble ikke det. Fordi hun skjønnte tegninga ... hun fikk ikke svar av ham ... så når hun så oss, så ble det bare en bekreftelse på det hun allerede visste.

Man kan også tenke seg situasjoner hvor aktørene ikke deler en felles kulturell bakgrunn, og at de pårørende ikke vil forstå ytringen fordi de ikke vet hva en prest sin rolle er i det norske samfunnet.

7.3.3. Tillit som bærende i det gode møtet mellom prest og pårørende

Det er flere viktige kulturkontekstuelle faktorer i de pårørendes møte med presten. Noe av det prestene ofte kom tilbake til handler om tillit. Informantenes oppfatning er at de fleste pårørende har en generell tillit til presten som yrkesutøver. Informantene er entydige på at dette har stor betydning for hvordan møtet mellom dem og de pårørende blir:

.... at jeg er erfaren og trygg, og representerer noe som har ganske stor tillit i dette lokalsamfunnet.

Som en del av tillitsaspektet hører også betydningen av at presten er kjent i lokalmiljøet. Det kjenner vi igjen fra teorien og fra sosiologen Guldbrandsen som sier at tillit er et relasjonelt fenomen. En person har tillit til noe eller noen (Guldbrandsen 2019). Det kan være til et annet menneske, eller til en bestemt institusjon. Tillit forutsetter valgfrihet, og er preget av usikkerhet om hva som vil skje i fremtiden. Tillit medfører en risiko for tap hvis den andre (eller institusjonen) bryter tilliten. Tillit er derfor forbundet med sårbarhet.

Tilliten synes i vårt materiale i liten grad å være basert på en tett relasjon mellom prest og pårørende, men mer på prestens rolle. Presten er en rolle i samfunnet som har tillit. Prestene forteller om at pårørende har tillit til dem med bakgrunn i deres representasjon av noe som har tillit. Det kan også være nok at de har sett dem ha gudstjeneste i kirken på julaften, eller har hatt barnet deres som konfirmant. Dette er erfaringer de pårørende bærer med seg i sitt minne, og som hentes frem som kontekst i det en prest står på døren.

På dette baserer kanskje de pårørende seg på denne "antakelsen om den andres fremtidige adferd.." som Simmel sier. (Guldbrandsen 2019). De gjør seg selv sårbare ved å slippe presten inn, og la et fremmed menneske ta del i en av livets mest tragiske øyeblikk. Dette gjør de med bakgrunn i sin tillit, og det som kulturelt forventes av en prest.

Prestene forteller om tilliten som noe som må være til stede for at de kan gjøre en god jobb. Der de ikke slipper inn, ikke får tillit, så opplever de heller ikke selv å få gjort jobben sin på den måten de selv ønsker og tenker at det forventes i en presterolle. Selv om det ikke er en

personlig relasjon der i forkant, så setter flere av prestene ord på at oppdraget de utfører er å gå inn i et relasjonelt rom.

Det kan også være, som en av prestene forteller, at minnet de pårørende har gjør at møtet ikke blir så godt, fordi det handler om at en prest ikke er en person som vekker tillit, eller at presten representerer kirken, en institusjon de pårørende ikke har tillit til.

Flere av prestene forteller om det viktige samarbeidet og samspillet med politiet og med kriseteam. Også her er prestene avhengig av at det er en tillit mellom aktørene, for at situasjonen for de pårørende skal bli best mulig. Prestene støtter seg til medlemmene i kriseteamene sin faglige kompetanse, og til politiet som en profesjonell aktør for støtte og informasjon. Prestene får tillit med bakgrunn i at de også er en profesjonell aktør med tillit hos de andre. Slik beskriver prestene at det oppstår et godt teamarbeid som på en god måte kan ivareta de pårørende.

I teorien som er lagt frem om tillit, vektlegges også at det å vise tillit er å gå inn i en sårbarhetssone, å ta en risiko. Noe av materialet tyder på at også presten selv er oppmerksom på at også hun trer inn i en sårbarhetssone.

Kanskje er det noe sårbart, noe privat, for presten selv.

Det er ikke bare de pårørende som er satt inn i noe sårbart og menneskelig, men også presten. Presten skal nå allikevel, i denne komplekse situasjonen, forsøke å skape en slags orden i kaoset som har oppstått.

7.3.4. Presten som symbol for døden og for tillit

I semiotikken studeres alle tegn som kan bære med seg mening. (Svennevig, 2020, s. 47).

For at det skal gi mening for alle aktører, så må man ha felles konvensjoner. Prestens klesdrakt er et slikt tegn. I tillegg forteller flere av prestene om at de opplever seg selv og sin rolle som et symbol:

Så, jeg husker jeg satt der, og min rolle, det var bare å være til stede. Sitte der med snippen og understreke alvor i det som hadde skjedd. [...] Det følte som om vi var til hjelp oppi alt kaoset.

Når presten står på døra om natten, er ingen i tvil om at noe alvorlig har skjedd, og at det har vært et dødsfall blant noen av deres nære. Igjen finner vi at elementene i empirien henger tett sammen. Rolleforståelse, kulturell kontekst og felles forståelse av presten som et symbol.

Når Gulbrandsen skriver om tillit, så viser at han til at vi søker etter tegn hos den andre for å sjekke ut om han eller hun er tilliten verdig. Vi kan da se etter klesdrakt, væremåte eller uttrykksform (Gulbrandsen 2019). Sett i sammenheng med at noe av det samme også kan være et symbol, kan vi påstå at presten i tillegg til å være et symbol for døden også for mange er et symbol på tillit. Det er ikke-språklige tegn som skaper mening i situasjonen som har oppstått. Vi ser i empirien at dette også skjer når en av prestene kommer til en arbeidsplass, men ikke har rukket å ta på seg presteskjorte før hun skal varsle om dødsbudet.

Når vi kom inn på rommet, så skjønte han jo umiddelbart at noen var død. Ikke hvem det var, men at noen var død. Jeg hadde faktisk ikke [presteskjorte på], jeg hadde ikke skjorta på kontoret, så jeg kjører ikke hjem da og begynner å kle meg om. Men han visste hvem jeg var, på grunn av at jeg var prest i soknet han bor.

Presten, fordi hun er kjent for den pårørende, blir like fullt et symbol også uten klesdrakten. Det er konteksten, at han blir tatt ut av sitt arbeide for å treffe den lokale presten i enerom, som gjør at ytringen gir mening. Rollen presten har i bygda er del av hans minne, og gjør seg gjeldene i situasjonen.

7.3.5. Når rolleforståelsene ikke samsvarer

Det empiriske materialet viser videre at det ofte er en diskrepans mellom pårørendes forventninger til presterollen, og den oppfatning presten har selv av sin egen rolle.

det er jo sånn stort sett, hvor jeg blir møtt av en forventning der ute, at jeg kommer med et oppdrag, og jeg er veldig forsiktig med å tenke noe mer enn det, men jeg opplever jo at de jeg kommer til har en forventning om noe mer, for det kommer jo en prest.

Presten kan ha en sterk bevissthet på sin rolle som omsorgsperson, mens pårørende hadde ventet seg noe annet eller noe "mer." Det kan se ut til at noen pårørende forventer en prest som i større grad tar rollen som *vitne*, men i stedet opplever at presten er mye mer omsorgsperson enn det de forventet. Dette kan være noe av grunnen til at det oppstår en nær

relasjon til pårørende i situasjonen. De opplever at presten tar et ansvar som gjør byrdene deres lettere, det er noen hos dem som hjelper dem gjennom situasjonen på en mer omfattende måte enn de hadde forutsett. Dette er noe de pårørende responderer positivt på. Når noen møter presten med skepsis, kan det være et tegn på det samme. Det kan være at de frykter presten skal møte dem med en “forkynnelse” de ikke ønsker siden de ikke identifiserer seg med kirken. På den annen side synes informantene å justere seg inn på de behovene pårørende har. Gjennom det Brochs- Haukedal (2015) kaller *rolleepisode* kan pårørende kommunisere sine behov for omsorg til presten enten på en direkte måte, verbalt eller gjennom kroppsspråk, men også gjennom svake signaler som krever sosiale antenner og utstrakt tolkning (Brochs-Haukedal, 2015, s. 212). Når de pårørende tilkjenner et omsorgsbehov, justerer informantene sin jobbadferd etter dette. Gotvassli (2020) viser til at god mestring handler om evnen til å resonnerer, bruke intuisjonen og leve seg inn i situasjonen der og da (Gotvassli, 2020, s. 73). Det kan tyde på at denne evnen hjelper presten til å lage et godt møte med pårørende.

7.4. Hvilken kunnskap bruker presten?

Vi nærmer oss med dette tett problemstillingen vår, når vi spør hvilken kunnskap presten bruker. Vi har sett at presten har med seg en rolleforståelse som preger hvordan jobben utføres, og at konteksten har avgjørende virkning på situasjonen. Men, hva nå, når budskapet er overlevert? Hvilken kunnskap bruker presten for å håndtere situasjonen som oppstår?

7.4.1. Objektiv kunnskap - rutiner og sjekklister som ikke anvendes

Informantene opplever bare i begrenset grad å ha fått objektiv kunnskap med seg fra studiet og fra arbeidsgiveren sin om det å gå med dødsbudskap. Det informantene ikke er opptatt av er at det faktisk finnes en kunnskapsbase på dette temaet nedfelt i en HMS-rutine og en sjekklister for hvordan dødsbudskap skal formidles. Det er ingen som nevner at de forholder seg aktivt til denne, og det virker som om det ikke er en bevissthet på den. Når den ikke tematiseres i det empiriske materialet kan det være fordi informantene ikke opplever den som relevant å ta fram, selv om noen av informantene til og med gir uttrykk for usikkerhet på hvordan oppdraget skal løses, og på om de løser oppdraget på riktig måte.

Prestene benytter seg altså i liten grad av den objektive kunnskapen om oppdraget, selv når

den finnes. I dette ligger det et paradoks: Den objektive kunnskapen etterlyses, men når den faktisk er tilgjengelig benyttes den i liten grad. Gotvassli (2020) påpeker at det ofte er objektiv kunnskap som etterlyses når kunnskap skal utvikles, og ofte får en forrang, men når et så komplekst oppdrag som det å formidle et dødsbudskap skal utføres er det andre verktøy som må benyttes for å utføre oppdraget.

7.4.2. Erfaring og ryggmargsrefleks - prestens primære redskap

Empirien viser at prestene finner sin egen vei for å løse oppdraget med å overbringe dødsbudskap, og at det er den erfaringsbaserte kunnskapen, det å lese, kjenne etter og se situasjonen an som de bruker for å løse oppdraget. De trekker fram det de kan av allmennkunnskap og psykologi som viktige verktøy, men også mengden av erfaringer de har gjort:

Men så er det jo det at erfaring ikke kan læres videre bare med å sitte å høre på et kurs, det er en grunn til at det har formet meg, at jeg har erfart det, at jeg har kjent det på kroppen. Ellers tenker jeg, generelt, fordi at jeg har gjort dette såpass mange ganger er jeg trygg.

I tillegg til erfaringen beskriver informantene også et sett av verktøy som handler om intuisjon, når de skal løse oppdraget. En av informantene kaller det ryggmargsrefleks:

Jeg har en ryggmargsrefleks på at her må jeg si nøkternt og tørt hva jeg vet. Det var min avgjørelse at gutten skulle få beskjed med en gang. Ikke at vi skulle hente gutten ut og ta han ut av skolesituasjonen først. Min ryggmargsrefleks var at han skulle få beskjed så fort som mulig.

Informantene tilkjenner på denne måten en forståelse av at kunnskapen de bruker hører inn under det som kunnskapsteoretikere beskriver som en sosiokulturell forståelse av kunnskap, supplert med de innsiktene som følger av “den tredje vei” (Gotvassli 2020). Empirien viser at i de fortettede minuttene når møtet mellom prest og pårørende finner sted, er det en praksisbasert, intuitiv innfallsvinkel som vektlegges og brukes som verktøy. Dette synes velegnet som hjelp til å løse oppdraget, ved å stadig å gjøre seg nye erfaringer, bruke intuisjon og magefølelse. Denne kunnskapsbasen står i en kontrast til den kartianske filosofien som lærer at ferdigheter tilegnes ved at man lærer seg regler og fakta. Her

fremholdes det at når disse er lært godt nok til at de har blitt ubevisst, blir personen en ekspert på sitt område.

Dreyfus og Dreyfus (1999) argumenterer imidlertid for at når ferdigheten først er tilegnet, kreves det verken en bevisst eller ubevisst etterlevelse av en bestemt regel for å handle: Det er kroppen som reagerer på situasjonens krav (Dreyfus og Dreyfus, 1999, s. 52). Ifølge forfatterne tilegnes ferdigheter ved prøving og feiling, eller ved å herme etter andre. De argumenterer for at ferdighetsutviklingen når et stadium av ekspertise i det erfaringen etter hvert fører til at skillet mellom kropp og hode viskes ut når handlingen utføres (Dreyfus og Dreyfus 1999, s. 53-57).

Det kan se ut som det er denne ekspertisen som kommer til uttrykk når informantene sier at det er den erfaringsbaserte kunnskapen de har som hjelper dem til å gjennomføre det komplekse oppdraget det er å overbringe et dødsbudskap. De har ikke vært i situasjonen før, men det likner på tilsvarende situasjoner de har vært oppe i. Situasjonen krever et valg av perspektiv og de bruker erfaringer fra tilsvarende situasjoner de har vært oppe i tidligere uten at de kan gjøre rede for hvor kunnskapen kommer fra. Slik løses oppdraget.

Ellers tenker jeg, generelt, fordi at jeg har gjort dette såpass mange ganger er jeg trygg [...] Jeg har gjort dette mange ganger, og hvis dere spør hvilken kunnskap jeg bruker, så er det den erfaringen jeg har av at her er det viktig å si så mye som mulig, så sant og detaljert som mulig. Jeg hadde mengdetreningen som gjorde meg trygg i den situasjonen.

Dreyfus og Dreyfus argumenterer for at den stadig økende erfaringen utvikler en varhet for at situasjonen og konteksten må få konsekvenser for handlemåten. Eksperten vil ha utviklet en evne til diskriminasjon (Dreyfus og Dreyfus 1999, s. 57).

Den *kompetente* medarbeider vil ikke ha nok erfaring til å ha en fornemmelse av hva som er riktig handlemåte i en gitt situasjon. Dette kan oppleves utmattende, og det vil oppstå en tvil om ferdigheten beherskes. Det ser vi spesielt hos de to yngre prestene, som begge uttrykker usikkerhet for om det de gjør er godt nok. For å mestre denne situasjonen må det velges et perspektiv, der noen elementer siles ut og anses som mindre viktige, mens andre forholder man seg til. Da blir det lettere å ta en avgjørelse. Som kompetent utøver må man velge en plan for hvordan oppdraget skal utøves uten å være sikker på at denne er den riktige måten å gjøre det på. Dette krever en evne til å analysere situasjonen, resonnere og ta en selvstendig

beslutning. Presten ser kompleksiteten i oppdraget og føler seg ansvarlig, noe som også kan være en skremmende følelse. Dette er ikke en problemstilling i de første stadiene, der man ville være tilfreds bare med å ha utført oppdraget etter boka. Den kompetente utøver vil skjønne at måten man opptrer på og egne avgjørelser vil få avgjørende betydning. Oppmerksomheten på egen rolle får stor betydning, ansvaret ligger hos utøveren.

Empirien viser at prester som går med dødsbudskap befinner seg på skalaen fra kompetent utøver og oppover. Ingen av informantene våre tilkjenner at de har løst oppdraget bare ved å ha overlevert dødsbudskapet slik HMS-rutinene sier de skal. Informantene har en forståelse for kompleksiteten i oppdragene. Noen ganger står presten i så ytterst krevende situasjoner at det ikke fins manualer som kan hjelpe henne, slik denne beskrivelsen viser:

jeg har nok ikke vært god nok til å fortelle eller understreke hva det gjør med en å vie et par med to små barn og etterpå være den som skal følge han til grava etter at han har hengt seg i loftstrappa. Det er litt sånn...og å sitte i en familie som er så splittet at de har lyst til å spytte hverandre i ansiktet. «han var ikke snill mot meg og barna. Han var manisk hele tiden. Jeg klarte ikke å få han til psykolog. Han brukte opp alle pengene våre og kjørte alt på huet og ræva for oss.» Mens alle legger skylden på henne.

I takt med den økte erfaringen de får, blir også det følelsesmessige trykket sterkere:

Dette sitter på en måte fysisk i meg den dag i dag. Dette var på slutten av 90 -tallet 97-98. Min familie kjente henne også, hun var en som gikk i menigheten. Kjente henne, det var et fryktelig nederlag at jeg ikke hadde sett det at det gikk den veien.

Den kompetente utøver som utvikler seg ytterligere, vil nå stadiet som den *dyktige* utøver (Dreyfus og Dreyfus 1999, s. 56). Det emosjonelle engasjementet som preger dette stadiet vil forsterke vellykkede reaksjoner fra utøverens side, og svekke de mislykkede. Situasjonelle sonderinger og intuitiv adferd erstatter overveide reaksjoner. Intuisjonen brukes til å la forhold ved situasjonen anses som spesielt viktig. Utøveren ser i økende grad hva som må gjøres i situasjonen i stedet for bevisst å velge mellom alternativer. Det er derimot ikke automatikk i handlemåten fordi erfaringsgrunnlaget ikke er stort nok, det må fremdeles treffes beslutninger om hva som er riktig handlemåte i situasjonen. *Eksperten* derimot, vet også hvordan ting må gjøres, ikke bare hva som må gjøres. Eksperten har et stort repertoar

av situasjonelle diskriminasjoner (Dreyfus og Dreyfus 1999, s. 57), og er slik i stand til å skjelne mellom situasjoner som krever forskjellig handling. Dette handler om taktisk og intuitiv reaksjon på den enkelte situasjon. Intuisjon og tilstedeværelse forteller presten med andre ord ikke bare hva som er komplekst og krevende. Nå vet presten også av seg selv hva og hvordan en situasjon som den som er beskrevet ovenfor skal håndteres.

De siste stadienes beskrivelse av tilstedeværelse i situasjonen gjenkjennes hos informantene våre. Alle beskriver de tilstedeværelse i situasjonen og hos de pårørende som viktig. Den ene av informantene beskriver nødvendigheten av å få kjøre de 20-30 minuttene til pårørendes bopel for å innstille seg mentalt på situasjonen.

Dette er en del av de varslingene somjeg syns det nesten er bedre å sette seg i bilen i 20-30 min for å varsle noen, og så ha mulighet til å ta seg ut av situasjonen, enn å gå 500 meter nedi gata.

Informantene tilkjenner stort engasjement og innlevelse i situasjonen og fornemmer den kroppslige spenningen som oppstår på grunn av avviket i den optimale relasjonen mellom kropp og miljø.

Som Gotvassli skriver, så har emosjoner ofte blitt sett på som forstyrrende elementer i organisasjoner (Gotvassli, 2020, s. 64). Vi finner derimot at dette er til hjelp; at emosjoner i kombinasjon med kunnskap er drivende og nødvendig for presten som skal navigere i en dødsbudsskapsituasjon, hvor hun skal hjelpe de pårørende å skape orden i kaos. Kroppen som reagerer på situasjonens krav, og handler deretter, styres av prestens egne emosjoner, og av den oppfattelsen hun har av de pårørendes følelsesmessige tilstand.

7.4.3. Presten som den reflekterende praktiker

Selv om Dreyfus og Dreyfus (1999) sine nivå på mange måter gjenkjennes hos våre informanter, er også Schöns bilde av den reflekterende praktiker et bilde som også applikeres godt på presten i dødsbudsskapsituasjonen.

Når presten trer inn i en kontekst, når konteksten brytes og ny kontekst opprettes, må presten være en reflekterende praktiker, gjerne på et ekspertnivå. Vurderingene må skje raskt; Hvem er i rommet? Hva skal jeg si? Hvor dramatisk er reaksjonene? Må noen møtes med fysisk

nærhet? Trengs det trøst eller informasjon eller begge deler? Må noen andre varsles og bør mer hjelpeapparat tilkalles?

Denne måten å anvende kunnskap på sitter sterkt hos prestene når de skal ut med dødsbudskap. De er seg bevisst sin rolle, de trer inn i den, og henter frem den kunnskap og den rollen som til enhver tid kreves. For, er det slik at prestene på noe tidspunkt slutter å reflektere, og bare føler kroppens signaler, slik Dreyfus og Dreyfus sier? Ja, i noen tilfeller, når dramatikken er høy, ting skjer fort og uforutsett, så vil også en prest reagere helt intuitivt og uten å ta seg tid til refleksjon.

Men vi ser også at prestene gjør det Schön (2001) fremholder; de praktiserer refleksjon i handling. De finner løsningene som er nødvendige der og de gjør kritiske vurderinger underveis. De har en kompetanse som vises gjennom handlinger, og de gjør som Filstad (2016) sier: "improviserer, varierer, eksperimenterer, kombinerer og setter sammen ulike elementer.

7.4.4. Den tause kunnskapen som den primære kunnskapsform hos presten

Gjennom alt dette ser vi at prestene bærer på mye taus kunnskap. Med erfaring og ryggmargsrefleks som sine primære redskaper, navigerer prestene så godt de kan i kaoset som har oppstått når de overleverer et dødsbudskap.

Som Polanyi (1966) sa: Vi kan mer enn vi kan uttrykke med ord. Det finner vi også hos prestene vi har intervjuet. De setter i liten grad ord på det de kan, og bruker da ord som nettopp "erfaring", og "ryggmargsrefleks". Som vi tidligere har skrevet, så nølte prestene lite da de svarte på våre spørsmål, med unntak når de snakket om kunnskap. For dette var det de i minst grad kunne si noe om; hvilken kunnskap bruker de, og hvor har de lært det?

Den tause kunnskapen dreier seg om en kombinasjon av erfaringer, utfordringer man møter, og de situasjonene kunnskapen utvikler seg i (Gottvassli, 2020, s. 78). Læringen er situert slik Lave og Wenger beskriver (Lave og Wenger, 1991), og når prestene snakker om kunnskap, så knytter de det i stor grad til situasjonene de har lært den i. Kunnskapen knyttes tett til oppgaven med å gå med dødsbudskap, og situasjonene prestene har vært i, og viser tilbake til når de forteller. Gjennom vår analyse ser vi at det er også her kunnskapen kommer til uttrykk; i selve situasjonen. Det er som om den ikke finnes i selve organisasjonen, men kun i individene, og i svært liten grad deles.

Nonaka og Takeuchi (1995) drøfter i sin teori om kunnskapsspiralen hvordan taus kunnskap hos mennesker kan gjøres eksplisitt og gjøres tilgjengelig for hele organisasjonen (Gottvassli, 2020, s. 77). Prestene er i stor grad autonome arbeidere. Nonaka og Takeuchis antakelse om at graden av autonomi har noe si som hemmende eller fremmende for læringsprosessen skal i utgangspunktet gi en potensielt god lærings situasjon for prestene.

Vi mener å se at graden av autonomi også kan bli så stor at det hemmer kunnskapsdelingen. En av prestene våger ikke å spørre sine kolleger om hvordan de utfører oppgaven, og prestene forteller i liten grad om at de deler erfaring og kunnskap med sine kolleger, selv om de beskriver kunnskapen som erfaringsbasert. Vi mener derfor det er behov for å arbeide med å dele mer av kunnskapen rundt presters arbeid med dødsbudskap i Den norske kirke.

7.5. Hvordan kan Den norske kirke styrke praksisen?

Vårt fjerde forskningsspørsmål tar oss videre fra den enkelte prest til kirken som organisasjon, eller rettere sagt: Vi tar med oss prestenes erfaringer inn til kirken som organisasjon. For hvordan kan kunnskapen bringes videre når den er både taus og personlig?

Det virker som om prestenes kunnskap kommer til uttrykk nesten bare i selve handlingen, ved selve overlevering av dødsbudskapet. Kunnskapen deles ikke ved å skrives ned og heller ikke ved å fortelle, ikke ved systematisert veiledning, debrief eller noen fast mentorordning. Det er fare for at kirken går glipp av mye verdifull kunnskap som kunne kommet organisasjonen, prestene, og i neste ledd; de pårørende, til gode. Ved å i større grad legge til rette for kunnskapsdeling på forskjellig måte kan dette i større grad enn i dag virkeliggjøres.

Som vi har påpekt så langt viser informantenes fortellinger gjennomgående at rutiner og sjekklister spiller liten rolle når et dødsbudskap skal formidles. Flere av informantene våre viser at de har lært seg disse ferdighetene ved prøving og feiling, men at kunnskapen ikke deles i organisasjonen. De står alene for planlegging, gjennomføring og oppfølging av de komplekse oppdragene. Selv om det å overlevere et dødsbudskap er noe av de mest krevende og komplekse oppdrag en prest kan gjøre, støtter prestene seg i liten grad på kollegaer og arbeidsgiver i gjennomføringen av oppdraget.

Vi mener derfor at det er et potensiale for at prestene kan oppleve større trygghet i oppgaven, få økt kunnskap og bli enda bedre praktikere. Det finnes nok mange måter å gjøre dette på,

men under reflekterer vi rundt to av disse; mesterlære og mentorordning, og praksisfellesskap.

7.5.1. Mesterlære som pedagogisk metode

En av informantene gir uttrykk for et savn i måten ferdighetene tilegnes på ved å kalle praksisen med dødsbudskap “learning by doing.” En annen av informantene beskriver det slik, som vi allerede har sett:

Vi hadde noen sånne kortkurs på 90-tallet, på Granavolden, men jeg må jo bare si... og på praktikum, det var jo dårlig, eller, svært dårlig, og første gang jeg ble sendt ut på noe som dette, så følte jeg meg fullstendig inkompetent.

Informanten hadde en opplevelse av inkompetanse da det første dødsbudskapet skulle overleveres. Dette er ikke så oppsiktsvekkende siden måten å tilegne seg ferdighetene på er ved prøving og feiling. Den negative opplevelsen ved det første oppdraget satt fortsatt i minnet etter årevis som prest. Hva kunne gjøres for å motvirke en slik erfaring av manglende mestring i begynnelsen av tjenesten?

Dreyfus og Dreyfus (1999) påpeker at ekspertise stadig kan forbedres og optimaliseres ved å la en trener følge eksperten. Treneren kan følge eksperten på praksisfeltet og foreslå forbedringer, og andre måter å utføre oppdraget på. En annen mulighet er å la praktikerens observere treneren og på den måten optimalisere sin egen praksis. Ferdigheter kan med andre ord forbedres både gjennom imitasjon og observasjon (Dreyfus og Dreyfus 1999, s. 63). Det er grunn til å tro at prestenes opplevelse av inkompetanse og utrygghet i overleveringen av dødsbudskap kunne forebygges ved å legge til rette for at en kollega med erfaring og kompetanse kunne utføre oppdraget sammen med dem. For en yngre prest ville det slik på den ene side være mulig å observere en erfaren prests måte å gjøre det på, eller på den andre side la en erfaren prest følge den som har mindre erfaring for så å gi tilbakemelding. Det er også grunn til å tro at prester med lengre fartstid kunne ha nytte av å forbedre praksisen sin gjennom medvandring av en veileder.

En mentorordning for alle prester, uavhengig av alder og erfaring vil også kunne gi gode rom for læring. Mye av det prester jobber med skjer i individuelle rom, og erfaring forblir personlig. En form for kollegaveiledning, hvor også yngre prester kan lytte til mer erfarne

prester praksisfortellinger og komme med tilbakemeldinger på disse, vil kunne være fruktbart, spennende og viktig.

7.5.2. Praksisfellesskap

Refleksjon *over* handling er Schöns andre dimensjon, som etterfølges av refleksjon *i* handling. Informantene tilkjenner videre at det ville vært en styrke å dra veksler på kollegaers erfaringer for å tilegne seg nødvendig kompetanse for å utføre oppdraget. Det er tross alt mye erfaring med overlevering av et dødsbudskap til sammen blant Den norske kirkes prester. Våre informanternes fortellinger viser imidlertid at erfaringsdeling skjer i liten grad. En av informantene forteller i stedet om at når prester snakker om dette sammen er det gjerne for å framstå som «flinke» overfor hverandre, men uten at det legges til rette for ny læring. En annen av informantene gir uttrykk for en usikkerhet knyttet til gjennomføring av oppdraget som det ikke oppleves som rom for å dele. På spørsmål om hvordan hun tror kollegene utfører oppdraget, svarer hun:

Har ikke peiling! Tør ikke spørre. Nei, ..halvveis fordi jeg er redd for at jeg gjør det galt selv. Og så er jeg så sta også at jeg tenker: hvorfor skal jeg spørre da? Hvis det funker? Det går jo greit! Jeg får jo jobben gjort! Det høres jo kjempeteit ut, men...ja.

Flere av informantene gir uttrykk for at det er lite erfaringsdeling kollegaer imellom.

Det er vel det at jeg har ikke spurt så veldig mange andre. Jeg har bare gjort det. Det kjenner jeg er litt sånn... det kjenner jeg igjen fra flere ting i presteyrket..

Nei, det er jo veldig lite snakk om i samtale mellom oss prester om hvordan vi gjør ting. Vi får jo ...har vært noen gang og snakket med kollegaer i etterkant.

En sosiokulturell innfallsvinkel viser at læring ikke er en individuell prosess. Kunnskap er delt sosial ekspertise. Ved at praksisfellesskap ble etablert kunne prester som ikke til daglig jobber sammen utveksle erfaringer om arbeidssituasjonen for gjennom dette å optimalisere sine ferdigheter. Ferdigheter og kunnskaper som utvikles i et fellesskap, blir dessuten fellesskapets eie, og forsvinner ikke selv om gruppesammensetningen endres (Gotvassli, 2020, s. 53). Et viktig utkomme av deltakelse i praksisfellesskap er opplevelsen av å stå sammen i å finne gode måter å løse krevende oppdrag, oppdrag det ikke finnes fasitsvar på,

og som må utføres individuelt. Det er grunn til å tro at dette ville motvirke både utrygghet, usikkerhet og opplevelsen av manglende kompetanse i møte med oppdraget.

Praksisfellesskap kan godt eksistere på egen kjøll uten deltakelse av en leder, men må likevel initieres og legitimeres av lederskapet. Lederen må opptre som en gartner, sørge for at fellesskapet vokser og gror (Gotvassli, 2020, s. 54), og skape en kultur for kunnskapsdeling. Våre informanter gir uttrykk for at det er et underskudd av arenaer for å dele erfaringer og at de savner slike initiativ fra lederskapet i kirken.

8. OPPSUMMERING

Nå vil vi forsøke å trekke sammen funnene våre på grunnlag av empirien og analysen.

Gjennom en slik redegjørelse vil vi se om vi har svart på problemstillingen, og på vår hensikt med å skrive denne masteren.

8.1. Dette fant vi ut

Utgangspunktet for masteroppgaven var vår egen praksis med å overlevere dødsbudskap til pårørende som har mistet sine kjære ved uventet og brå død. Vår undring var knyttet til hvilken kunnskap prester bruker for å løse et slikt oppdrag, hva er det prester gjør for å lage et godt møte med pårørende når beskjeden de kommer med er så grusom? Dette førte fram oss fram til følgende problemstilling:

Hva slags kunnskap bruker presten når det overleveres et dødsbudskap?

Etter å ha gått gjennom det empiriske materialet fant vi imidlertid ut at det særlig er to faktorer som gjør seg gjeldende *før* man kommer så langt som til kunnskapsanvendelsen, nemlig rolle og kontekst. Det ble derfor viktig for oss å kunne si noe om hvordan faktorene rolle, kontekst og kunnskap henger sammen med hverandre.

Den første faktoren handler altså om prestens *rolle*. Dette er dels en faktor som ligger der før møtet mellom prest og pårørende skjer, men som presten har en bevissthet om og forholder

seg aktivt til gjennom møtet med pårørende. Vi fant ut at presten har en sterk rollebevissthet. Denne sterke bevisstheten om egen rolle får sin styrke ikke minst gjennom ordinasjonsritualets konstituerende kraft, og den historiske sammenhengen presteyrket står i. Samtidig er presterollen svært mangfoldig, men også tvetydig: Presten ser seg selv dels i en formell rolle som en aktør som på politiets vegne skal overlevere en beskjed. Prestens rolleidentitet er imidlertid også knyttet til rollen som *vitne*, eller forkynner. Det viser seg allikevel at denne rollen ikke tas fram i det hele tatt i når et dødsbudskap skal overleveres. Det gjør derimot rollen som *hjelper*. Hjelperrollen er svært fremtredende hos våre informanter. Her er prestene trolig preget av etterkrigstidens presteideal som har hjelperrollen som bærende element, men også på de føringene som ligger på dette i ordinasjonsritualet. Prestene føler de ikke får gjort jobben sin ordentlig dersom denne rollen ikke kommer til uttrykk. Rollen som hjelper avløses gjerne av rollen som *fører* når presten skal hjelpe de pårørende inn i hellighetssonen og være grenselos mellom liv og død. Denne mangfoldigheten i roller er et påtakelig trekk hos informantene våre, det er roller som både legges vekk og det er roller som avløser hverandre. Det foregår en kontinuerlig indre dialog hos presten om når de ulike rollene skal komme til uttrykk.

Den andre avgjørende faktoren i situasjonen med overlevering av dødsbudskap er knyttet til *kontekst*, eller den sammenheng som møtet mellom prest og pårørende skjer i. Utgangspunktet her er språket. Presten kommer med en *ytring* når dødsbudskapet skal overbringes. På hvilken måte ytringen gir mening for partene som kommuniserer med hverandre i situasjonen avhenger dels av *situasjonskonteksten*, for eksempel av tid og sted for møtet. Våre informanter skildrer godt hvilken innvirkning dette har på situasjonen. Presten framstår som en kontekstbryter når hun kommer på døren. Hun bryter konteksten pårørende står i og skaper kaos i orden. Dess mer kompleks situasjonskonteksten er, dess større repertoar av kunnskap beskriver våre informanter at de må bruke i det videre. Slik vil også *kulturkonteksten* spille en viktig rolle. Her drar de pårørende veksler på minnet og sansene for at kommunikasjonen mellom partene skal gi mening. De pårørende vil ha noen forventninger til presterollen når presten står på døren, noe som viser oss at rolle og kontekst henger sammen. Kjennskapet de har til presten fra før og graden av tillit de har til presten, enten til presten personlig, eller til presten som representant for noe de pårørende har tillit til, vil imidlertid også spille inn. Prestene forteller at tilliten er avgjørende for at de kan gjøre en god jobb. Der det ikke oppnås tillit, opplever de ikke å få gjort jobben sin slik de ønsker. Samtidig fins det også ikke-språklige tegn, eller *symboler* som gir mening til situasjonen. Det

at det er en prest som kommer på døren, at de ser presteskjorten er begge symboler som farger kommunikasjonssituasjonen i stor grad. Alt dette er kontekstuelle faktorer.

Rolle og kontekst står slik i et samspill. Presten går inn i dødsbudskap-situasjonen med en forståelse av egen rolle, men rollen aktiviseres ikke overfor de pårørende før den skjer i en kontekst. Minnet og sansene hos de pårørende aktiviseres først når presten står der. Slik blir forståelsen hos de pårørende av prestens rolle en del av konteksten.

Dette danner den komplekse bakgrunnen når presten skal bruke sin kunnskap for å håndtere situasjonen med å overbringe et dødsbudskap og i den påfølgende stunden sammen med de pårørende. I en slik situasjon viser våre funn at den objektive kunnskapen om hvordan et dødsbudskap skal formidles er til mindre nytte. Informantene drar ikke veksler på objektiv kunnskap i situasjonen, men tar i bruk andre verktøy for å løse oppdraget. Funnene våre viser at presten drar veksler på erfaring, de ser og kjenner etter hva som blir riktig å gjøre, de bruker sine sanser, sin intuisjon og ryggmargsrefleks. Når presten får nok erfaring med tilsvarende situasjoner, enten med prøving og feiling eller ved å «herme etter» tilsvarende situasjoner å løse det på, blir presten mer og mer en ekspert på området. Situasjonen løses ved at kroppen reagerer på det som er situasjonens krav og i mindre grad ved en indre kognitiv dialog om hva som er riktig å gjøre i situasjonen. Det skjer i stedet en taktisk og intuitiv reaksjon på den enkelte situasjon. Den kontekstuelle følsomheten, den intuitive adferden og blikket for hva som er riktig når et topp-punkt. Samtidig ser vi også at prestene praktiserer refleksjon i handling. De finner løsningene som er nødvendige der og da, de gjør kritiske vurderinger underveis og framstår som reflekterte praktikere.

I tillegg til samspillet som skjer mellom rolle, kontekst og kunnskapsanvendelse er prestene også opptatt av at kompleksiteten i oppdraget tidvis har gitt dem en opplevelse av utrygghet på hvordan oppdraget skal løses. Det er liten erfaringsutveksling mellom kollegaer som kan gi hjelp, og det er få opplegg for videreutvikling av den ferdigheten de har oppøvd seg ved å gå med utallige dødsbudskap. Dette uttrykkes som et savn hos informantene våre. Noen opplever at arbeidsgiveren deres verken forstår dette behovet godt nok eller skjønner godt nok hvor krevende og komplekst oppdraget med å gå med dødsbudskap kan oppleves. Vi tror Den norske kirke kunne hatt mye å hente på å legge til rette for en tettere oppfølging av prestene, ikke minst i de første årene i tjenesten, ved å dra veksler på veiledere med god erfaring. Etablering og tilrettelegging av praksisfelleskap kan bidra til det samme.

8.2. Dette skulle vi også gjerne ha forsket på

Rammene for en slik oppgave er begrenset. Derfor har vi i det foregående fokusert på de mest iøynefallende og tydelige funnene fra empirien vår. Underveis i løpet har vi imidlertid også identifisert andre temaer som hadde fortjent en nærmere undersøkelse. Det kan bli tema for andre studier i en annen sammenheng. Vi vil imidlertid peke på følgende:

8.2.1. Etterspørres prestenes kunnskap og erfaring?

Som vi har sett i vår masteroppgave utfører prestene et svært krevende og komplekst arbeid gjennom praksisen med å gå med dødsbudskap. De opparbeider seg en unik ekspertise, mange har 40 års erfaring med å utføre disse krevende oppdragene. Det er imidlertid entydig blant informantene at kirka ikke etterspør kompetansen de sitter på som formidlere av dødsbudskap.

Men den erfaringa vi har og får av arbeidet vi gjør i kriser og med dødsbud, den er nok kirken ikke veldig god på å ta vare på [..]

Dette tenker jeg endel på, for jeg skulle gjerne lært andre i stab endel av disse tingene her. Men så føler jeg at når jeg ikke har studiepoeng i det, så er det litt cokcy av meg å komme og si: Jeg kunne tenkt meg å ha noen timer en dag der jeg lærte dere litt om hvordan man snakker med folk. Det er lettere når man har studert noe, og vil fortelle om det. Så det synes jeg er dumt da, at jeg ikke får delt av den kunnskapen, og erfaringen[..] det er en grunn til at det har formet meg, at jeg har erfart, har kjent det på kroppen

Hvorfor ser ikke kirken det? Folket her ser det, men kirken ser det ikke. At dette kan det være bruk for? Men hvordan skal man ta det i bruk? kanskje er det slik man tar det i bruk, at jeg tar kontakt med prosten og sier: "Hei, dette her skjer. Ja, ok. Bruk det!"

Med dette som utgangspunkt er det flere vinklinger og tematikker som kunne vært spennende å forske på. For hvordan deles kunnskap i organisasjonen Den norske kirke? Er det en «lekkasje» av kunnskap, eller er det mye uutnyttet kunnskap i medarbeidere? I dette kunne

man brukt aksjonsforskning. Dette er forskning hvor forskeren er tett på praksisen og hvor forskningen får konsekvenser for praksis selv, under medvirkning av forskeren.

8.2.2. HMS- perspektivet

Det er gjennomgående hos informantene at de har lært lite om hvordan oppdraget skal utføres fra arbeidsgiveren sin, dette til tross av at HMS-rutinen sier at det skal være en opplæring før prestene settes inn i en turnus med å gå med dødsbudskap.

Jeg har ikke lært noen ting om dødsbud. Det har jeg måttet lære meg selv. [...] måtte finne ut... og bruke seg selv.

jeg synes det er litt vanskelig, for jeg føler jo det, at mye av det jeg har lært, det har jeg fått via kriseteamet. og kurs om kommunen har sendt meg på, ikke ting som kirka har gjort, og øvelse der. Med å se situasjon an, være bevisst på reaksjoner og sårne ting.

En av de eldre respondentene mener imidlertid at de yngre burde hatt opplæring. Han gir uttrykk for at oppdraget er så krevende at det kan bli for tungt for en nyutdannet prest å stå i det.

Tror nok at unge prester som kommer ut kunne hatt noe organisert ... «at sånn skal det være.» De første årene skal du ha en samtale med prost eller en annen prest når du har gått med dødsbud. At det skulle vært formalisert. At den du forteller til har noe erfaring, men at først og fremst at du får sagt det. Om det man opplevde. Det kan bli...bare ved å få sagt det får du det litt ut av kropp og sinn. Det som bare er her inne kan bli litt for vanskelig.

jeg har blitt flinkere til å vurdere å spørre om hjelp i de tilfellene jeg kjenner på en uro i forkant, det er noen adresser hvor det blinker en alarm i hodet mitt, og da spør jeg politiet om å bli med

I dette ligger det oppspill til flere temaer å forske videre på. Det kan handle om prestens personlige sikkerhet knyttet til å gå med dødsbudskap, - til alle døgnets tider. En av informantene gir uttrykk for at de får god hjelp i samhandlingen med politi og kriseteam for å stå i vanskelige møter med pårørende fra en sikkerhetssynsvinkel. Et annen forskningsinngang kan være hva slike krevende oppdrag gjør med prestens mentale helse. Vi

har tidligere sett at Løkkeberg og Oterholt (2020) har berørt dette temaet, men empirien vår viser at dette er et tema som fortjener videre oppfølging.

8.2.3. Kjønnsperspektivet

Et tema vi ikke har berørt i denne oppgaven er kjønnsaspektets betydning for overlevering av dødsbudskap. En av informantene nevner i sitt intervju at hun lurer på om det er forskjell på menns og kvinners måte å tilnærme seg dette krevende oppdraget på.

men jeg har jo inntrykk at noen jobber som meg, men at noen av oss damer bruker mer tid. Jeg skal ikke si at det er sånn, men at det er mitt inntrykk. ja. Det er bare min observasjon.

At det er en kjønnsforskjell?

ja, jeg sier ikke at det er bare kjønn, det kan være menn som bruker like mye tid og, men det handler kanskje ikke like mye om kjønn, men jeg har ikke hørt om noen damer som er like kjappe som enkelte menn.

Det som omtales i sitatet over handler først og fremst om kjønn og tidsbruk, men det kan også være andre ting som berører måten oppdraget utføres på som har med kjønn å gjøre. Det kan handle om spørsmål av sikkerhetsmessig art, som for eksempel sårbarheten ved å være ung kvinne når man skal ut i ukjente og potensielt risikofylte situasjoner, til ukjente mennesker. Det kunne også vært forsket på om kvinner og menn opplever oppgaven annerledes, og om man tar forskjellige rolle i situasjonen.

8.2.4. Tverrfaglig samarbeid

Vi har påpekt gjennom empirien at praksisen med å gå med dødsbudskap er noe som presten gjør helt på egenhånd uten medvirkning av andre. Vi har påpekt hvordan vi tror praksisen kunne vært utviklet gjennom erfaringsdeling. Betydningen av tverrfaglig samarbeid berøres av noen av våre informanter, og dette er også et tema som kunne vært gjenstand for nærmere undersøkelser.

9. LITTERATURLISTE

Akerø, H.A. (1999). Kirken, lekfolket og presteskapet. Kirkeliv og kirkereformer i Den norske kirke ved tusenårsskiftet. I M.H. Hougsnæs (Red.), *Festskrift til Frank Grimstads 50-årsdag* (s. 119- 133).

Barstad, A. (2010). Ritualer og energi. *Samfunnsspeilet*, 2010(1), 70-72.

Brochs-Haukedal, W. (2010). *Arbeids- og lederpsykologi*. Cappelen Damm.

Dreyfus, H. og Dreyfus S. Mesterlære og eksperters læring. I K. Nielsen og S. Kvale (Red))(1999), *Mesterlære. Læring som sosial praksis* (s. 52-69). Ad Notam Gyldendal.

Duesund, L. (2003). *Kroppen i verden*. BOKAB

Filstad, C. (2006). *Organisasjonslæring - fra kunnskap til kompetanse*. 2. utg. Fagbokforlaget.

Gotvassli, K.-Å. Den gode prestasjon – rasjonalitet eller intuisjon, teft og følelser? I E.J Irgens og G Wennes (Red.) (2014), *Kunnskaps-arbeid – om kunnskap, læring og ledelse i organisasjoner* (s. 42- 61). Fagbokforlaget.

Gotvassli, K.-Å. (2020). *Kunnskap, kunnskapsutvikling og kunnskapsledelse i organisasjoner*. Fagbokforlaget.

Guldbrandsen, T. (2019, 29. oktober). *Hva er tillit?* Norsk Sosiologforening.
<https://www.sosiologen.no/essay/essay/hva-er-tillit/>

Gudstjenestebok for Den norske kirke

Hislop, D. (2009). *Knowledge Management in Organizations*. Oxford University Press.

Johannessen A., Tuft P., Christoffersen L. (2011). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Abstrakt forlag

Justesen, L og Mik-Meyer, N (2010). *Kvalitative metoder i organisations- og ledelsesstudier*. Hans Reitzels forlag.

Krog, G & Ichijo, K & Nonaka, I. (2018). *Slik skapes kunnskap*. Damm & søn

Kulturdepartementet (1996). *Tjenesteordning for menighetsprest. (LOV-1996-06-07-31-§31)*. Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2016-04-11-1814>

Kulø, S.S. (2006). "Jeg har en tragisk beskjed å meddele deg..." -om presters erfaring og holdninger til å gå med dødsbudskap. Spesialavhandling i teologi, Universitetet i Oslo. Arkiv. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/32890/40782.pdf?sequence=3>

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Interview. Det kvalitative forskningsinterview som håndverk*. Gyldendal

Lave, J. & Wenger, E. (1991). *Situated learning: Legitimate peripheral participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Løkkeberg, S.T. og Oterholt, F. (2020). Presters emosjonelle opplevelser og erfaringer med å overbringe dødsbudskap. *Tidsskrift for sjelesorg*, 2020(2), 172-188.

Nielsen, J. R., & Repstad, P. (2004). Fra nærhet til distanse og tilbake igjen. I P. Repstad. (Red.), *Dugnadsånd og forsvarsverker- tverretatlig samarbeid i teori og praksis* (2. utg., s.234-252). Universitetsforlaget.

Nonaka, I. og Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge Creating Company. How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. Oxford University Press.

Olsen, P.I & Sjøtrø, A. (2013). "Magefølelse som kunnskapsform. En innsatsleders tilnærming til krevende oppdrag." Master i kunnskapsledelse, Handelshøjskolen i København (CBS) og Insitud for Uddannelse og Pædagogik, Aarhus Universitet (DPU), arkiv. <https://nordopen.nord.no/nord-xmlui/bitstream/handle/11250/147281/Per%20Ivar%20Olsen%2c%20Anders%20Sjotr%C3%B8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Polanyi, M. (1966). (2000). *Den tause dimensjonen. En introduksjon til taus kunnskap*. Spartacus forlag a/s.

Presteforeningen (2018). *Særavtale om beredskap*. <https://www.prest.no/saeravtale-om-beredskap/>

Presteforeningen (2019). *HMS-rutiner ved dødsbud*. <https://www.prest.no/wp-content/uploads/sites/2/2019/03/HMS-rutiner-ved-d%C3%B8dsbud.pdf>

Presteforeningen (2020). *Sjekkliste ved dødsbud*. <https://prest.no/wp-content/uploads/sites/2/2020/01/Sjekkliste-d%C3%B8dsbud.pdf>

Den norske kirke (1990) Rundskriv V-10/90 og G-50/90

<https://kirken.no/contentassets/d954c74ae08c447caa724229083673cd/vedlegg---ny-katastrofeplan-bd.doc>

Schön, D. A. (2001). Refleksion i handling. I D. A. Schön, *Den reflekterende praktiker : hvordan professionelle tænker, når de arbejder* Donald A. Schön (s. 51–68). Klim.

Stabrun, E.J. (2014). *Bud bærer: Samtaler ved plutselig død*. Gyldendal akademisk.

Store norske leksikon (2022). [kontekst – Store norske leksikon \(snl.no\)](https://snl.no/kontekst)

Svennevig, J. (2020). *Språklig samhandling. Innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Cappelen Damm.

Thagaard, T. (1998) *Systematikk og innlevelse, en innføring i kvalitativ metode*.
Fagbokforlaget

Wenger, E. (1998). *Communities of Practice. Learning, Meaning and Identity*. Cambridge
University Press.

Meldeskjema

Skriv ut

Referansenummer

925493

Hvilke personopplysninger skal du behandle?

- Navn (også ved signatur/samtykke)
- E-postadresse, IP-adresse eller annen nettidifikator
- Lydopptak av personer
- Bakgrunnsopplysninger som vil kunne identifisere en person
- Religion

Beskriv hvilke bakgrunnsopplysninger du skal behandle

yrke, alder, bosted, kjønn

Prosjektinformasjon

Prosjekttittel

Hvilken kunnskap bruker presten når dødsbudskap skal overbringes?

Prosjektbeskrivelse

Vi vil intervju 4 prester om situasjoner der samspillet med pårørende ble vanskelig da et dødsbudskap skulle overbringes, situasjoner der samspillet ble godt, og om årsakene til dette.

Begrunn behovet for å behandle personopplysningene

Opplysningene trengs for å analysere og finne årsakssammenhengene i problemstillingen

Ekstern finansiering

Type prosjekt

Studentprosjekt, masterstudium

Kontaktinformasjon, student

Nils Åge Aune, prost.aune@gmail.com, tlf: 97775255

Behandlingsansvar

Behandlingsansvarlig institusjon

Nord Universitet / Fakultet for samfunnsvitenskap / Ledelse og innovasjon

Prosjektansvarlig (vitenskapelig ansatt/veileder eller stipendiat)

Knut Arne Hovdal , knut.a.hovdal@nord.no, tlf: +4774112257

Skal behandlingsansvaret deles med andre institusjoner (felles behandlingsansvarlige)?

Nei

Utvalg 1

Beskriv utvalget

prester

Rekruttering eller trekking av utvalget

Kontaktes pr telefon og epost

Alder

35 - 70

Personopplysninger for utvalg 1

- Navn (også ved signatur/samtykke)
- E-postadresse, IP-adresse eller annen nettidentifikator
- Lydopptak av personer
- Bakgrunnsopplysninger som vil kunne identifisere en person
- Religion

Hvordan samler du inn data fra utvalg 1?

Personlig intervju

Vedlegg

Intervjuguide.docx

Grunnlag for å behandle alminnelige kategorier av personopplysninger

Samtykke (art. 6 nr. 1 bokstav a)

Grunnlag for å behandle særlige kategorier av personopplysninger

Uttrykkelig samtykke (art. 9 nr. 2 bokstav a)

Redegjør for valget av behandlingsgrunnlag

Informasjon for utvalg 1

Informerer du utvalget om behandlingen av opplysningene?

Ja

Hvordan?

Skriftlig informasjon (papir eller elektronisk)

Informasjonsskriv

Informasjonsskriv.doc

Tredjepersoner

Skal du behandle personopplysninger om tredjepersoner?

Nei

Dokumentasjon

Hvordan dokumenteres samtykkene?

- Elektronisk (e-post, e-skjema, digital signatur)

Hvordan kan samtykket trekkes tilbake?

Ved å henvende seg til samme eposten som samtykke ble gitt.

Hvordan kan de registrerte få innsyn, rettet eller slettet opplysninger om seg selv?

De kan be om å få tilsendt det transkriberte referatet fra samtalen.

Totalt antall registrerte i prosjektet

1-99

Tillatelser

Skal du innhente følgende godkjenninger eller tillatelser for prosjektet?

Behandling

Hvor behandles opplysningene?

- Maskinvare tilhørende behandlingsansvarlig institusjon

Hvem behandler/har tilgang til opplysningene?

- Prosjektansvarlig
- Student (studentprosjekt)

Tilgjengeliggjøres opplysningene utenfor EU/EØS til en tredjestat eller internasjonal organisasjon?

Nei

Sikkerhet

Oppbevares personopplysningene atskilt fra øvrige data (koblingsnøkkel)?

Ja

Hvilke tekniske og fysiske tiltak sikrer personopplysningene?

- Opplysningene anonymiseres fortløpende
- Adgangsbegrensning

Varighet

Prosjektperiode

31.01.2022 - 01.10.2022

Hva skjer med dataene ved prosjektslutt?

Data anonymiseres (sletter/omskriver personopplysningene)

Hvilke anonymiseringstiltak vil bli foretatt?

- Personidentifiserbare opplysninger fjernes, omskrives eller grovkategoriseres
- Lyd- eller bildeopptak slettes

Vil de registrerte kunne identifiseres (direkte eller indirekte) i oppgave/avhandling/øvrige publikasjoner fra prosjektet?

Nei

Vurdering

11.03.2022

Skriv ut

Dato

11.03.2022

Type

Standard

Referansenummer

925493

Prosjekttittel

Hvilken kunnskap bruker presten når dødsbudskap skal overbringes?

Behandlingsansvarlig institusjon

Nord Universitet / Fakultet for samfunnsvitenskap / Ledelse og innovasjon

Prosjektansvarlig

Knut Arne Hovdal

Student

Nils Åge Aune

Prosjektperiode

31.01.2022 - 01.10.2022

[Meldeskjema](#)

Kommentar

OM VURDERINGEN Personverntjenester har en avtale med institusjonen du forsker eller studerer ved. Denne avtalen innebærer at vi skal gi deg råd slik at behandlingen av personopplysninger i prosjektet ditt er lovlig etter personvernregelverket. Personverntjenester har nå vurdert den planlagte behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at behandlingen er lovlig, hvis den gjennomføres slik den er beskrevet i meldeskjemaet med dialog og vedlegg. DEL

PROSJEKTET MED PROSJEKTANSVARLIG For studenter er det obligatorisk å dele prosjektet med prosjektansvarlig (veileder). Del ved å trykke på knappen «Del prosjekt» i menylinjen øverst i meldeskjemaet. Prosjektansvarlig bes akseptere invitasjonen innen en uke. Om invitasjonen utløper, må han/hun inviteres på nytt.

TYPE OPPLYSNINGER OG VARIGHET Prosjektet vil behandle alminnelige personopplysninger og særlige kategorier av personopplysninger om religion frem til 01.10.2022.

LOVLIG GRUNNLAG Prosjektet vil innhente samtykke fra de registrerte til behandlingen av personopplysninger. Vår vurdering er at prosjektet legger opp til et samtykke i samsvar med kravene i art. 4 nr. 11 og 7, ved at det er en frivillig, spesifikk, informert og utvetydig bekreftelse, som kan dokumenteres, og som den registrerte kan trekke tilbake. For alminnelige personopplysninger vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes samtykke, jf. personvernforordningen art. 6 nr. 1 a. For særlige kategorier av personopplysninger om religion vil lovlig grunnlag for behandlingen være den registrertes uttrykkelige samtykke, jf. personvernforordningen art. 9 nr. 2 bokstav a, jf. personopplysningsloven § 10, jf. § 9 (2).

PERSONVERNPRINSIPPER Personverntjenester vurderer at den planlagte behandlingen av personopplysninger vil følge prinsippene i personvernforordningen: - om lovlighet, rettferdighet og åpenhet (art. 5.1 a), ved at de registrerte får tilfredsstillende informasjon om og samtykker til behandlingen - formålsbegrensning (art. 5.1 b), ved at personopplysninger samles inn for spesifikke, uttrykkelig angitte og berettigede formål, og ikke viderebehandles til nye uforenlige formål - dataminimering (art. 5.1 c), ved at det kun behandles opplysninger som er adekvate, relevante og nødvendige for formålet med prosjektet - lagringsbegrensning (art. 5.1

e), ved at personopplysningene ikke lagres lengre enn nødvendig for å oppfylle formålet.

DE REGISTRERTES RETTIGHETER Vi vurderer at informasjonen om behandlingen som de registrerte vil motta oppfyller lovens krav til form og innhold, jf. art. 12.1 og art. 13. Så lenge de registrerte kan identifiseres i datamaterialet vil de ha følgende rettigheter: innsyn (art. 15), retting (art. 16), sletting (art. 17), begrensning (art. 18) og dataportabilitet (art. 20). Vi minner om at hvis en registrert tar kontakt om sine rettigheter, har behandlingsansvarlig institusjon plikt til å svare innen en måned.

FØLG DIN INSTITUSJONS RETNINGSLINJER Personverntjenester legger til grunn at behandlingen oppfyller kravene i personvernforordningen om riktighet (art. 5.1 d), integritet og konfidensialitet (art. 5.1. f) og sikkerhet (art. 32). Ved bruk av databehandler (spørreskjemaleleverandør, skylagring eller videosamtale) må behandlingen oppfylle kravene til bruk av databehandler, jf. art 28 og 29. Bruk leverandører som din institusjon har avtale med. For å forsikre dere om at kravene oppfylles, må prosjektansvarlig følge interne retningslinjer/rådføre dere med behandlingsansvarlig institusjon.

MELD VESENTLIGE ENDRINGER Dersom det skjer vesentlige endringer i behandlingen av personopplysninger, kan det være nødvendig å melde dette til oss ved å oppdatere meldeskjemaet. Før du melder inn en endring, oppfordrer vi deg til å lese om hvilken type endringer det er nødvendig å melde:
<https://www.nsd.no/personverntjenester/fylle-ut-meldeskjema-for-personopplysninger/melde-endringer-i-meldeskjema> Du må vente på svar fra oss før endringen gjennomføres.

OPPFØLGING AV PROSJEKTET Vi vil følge opp ved planlagt avslutning for å avklare om behandlingen av personopplysningene er avsluttet. Kontaktperson hos oss: Eva J. B. Payne

Lykke til med prosjektet!

Vil du delta i forskningsprosjektet

«Hvilken kunnskap bruker presten for å løse krevende arbeidsoppgaver?»

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å intervju 4 prester om de mest krevende arbeidsoppgavene de har fått og hvordan de løste dem. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Undersøkelsen vil ta utgangspunkt i praksisen med at prester går med dødsbud. Vi ønsker også å undersøke hvordan kunnskap de bruker i dette arbeidet deles i organisasjonen. Prosjektet er en masteravhandling i kunnskapsledelse ved Nord universitet.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Nord Universitet er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Vi har ønsket å intervju noen av begge kjønn, og med ulike alder- og erfaringsbakgrunn. Vi ønsker å intervju deg siden du faller inn under en av disse kategoriene.

Hva innebærer det for deg å delta?

Hvis du velger å delta i prosjektet, innebærer det at du blir spurt om å stille til et intervju. Det vil ta deg ca. en time. Følgende spørsmål vil danne utgangspunkt for intervjuet:

- Hva er den mest krevende situasjonen du har vært i når et dødsbud skulle overleveres?

- Hvordan løste du oppdraget?
- I hvilken grad opplever du at din kunnskap kommer andre i organisasjonen til del?
- I hvilken grad opplever du at din kunnskap blir etterspurt?
- Opplever du at organisasjonen har gitt deg den nødvendige opplæring for å gjennomføre oppdraget?

Det vil bli gjort lydopptak av intervjuet som transskriberes.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

Foruten oss som utfører undersøkelsen, Silje Kristin Meisal og Nils Åge Aune, vil vår veileder og førsteamanuensis ved Nord universitet Knut Arne Hovdal ha tilgang til opplysningene. For å sikre at ingen uvedkommende får tilgang til personopplysningene, vil datamaterialet oppbevares elektronisk med passordbeskyttelse. Deltakerne i intervjuet vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes, noe som etter planen er 1. september 2022. Lydopptak vil bli slettet.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Nord universitet har Personverntjenester vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke opplysninger vi behandler om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene
- å få rettet opplysninger om deg som er feil eller misvisende
- å få slettet personopplysninger om deg
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å vite mer om eller benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med Nord universitet ved førsteamanuensis Knut Arne Hovdal, og Nord universitets personvernombud.

Hvis du har spørsmål knyttet til Personverntjenester sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- Personverntjenester på epost (personverntjenester@sikt.no) eller på telefon: 53 21 15 00.

Med vennlig hilsen

Prosjektansvarlig
Knut Arne Hovdal

Masterstudent
Silje Kristin Meisal

Masterstudent
Nils Åge Aune

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet «Hvilken kunnskap bruker presten for å løse krevende arbeidsoppgaver?» og har fått anledning til å stille spørsmål.

Jeg samtykker til å delta i intervju

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet.

(Signert av prosjektdeltaker, dato)